

Στρατηγικές
Αναπτυξιακής
και Εφηβικής
Υγείας

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ
ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΧΟΛΗ**
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Διευθύντρια:

Τσίτσικα Άρτεμις

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ενδοοικογενειακή Βία και Εμφάνιση Παραβατικών
Συμπεριφορών σε Παιδιά: Συστηματική Ανασκόπηση**

Όνομα:

Μπασινά Αικατερίνη

Επάγγελμα:

Ψυχολόγος

Αθήνα, 2024

Τριμελής Επιτροπή:

Τσίτσικα Άρτεμις

Σεργεντάνης Θεόδωρος

Αντωνίου Αλέξανδρος-Σταμάτιος

Copyright © Όνομα και Επώνυμο , 2024

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της πτυχιακής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση διπλωματικής εργασίας από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την παρούσα εργασία θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την επιβλέπουσα καθηγήτρια, η οποία πρόθυμα μου συμπαραστάθηκε καθ' όλη τη συγγραφή της διπλωματικής εργασίας με τις πολύτιμες συμβουλές της, καθοδηγώντας με συστηματικά σε όλη την πορεία αυτού του δύσκολου εγχειρήματος.

Θα ήθελα επίσης να εκφράσω τη βαθιά ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου, ειδικότερα στους γονείς μου, που υποστηρίζουν κάθε προσπάθεια μου στην κατάκτηση νέων γνώσεων, παρέχοντάς μου κίνητρα διαρκώς να γίνομαι καλύτερη επαγγελματίας, και άνθρωπος.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τις καλές μου φίλες, οι οποίες με τις συμβουλές τους, αλλά και με τη διαρκή παρακίνηση τους, με βοήθησαν συστηματικά, τόσο στην πορεία της συγγραφής της παρούσας εργασίας, όσο και στην προσπάθεια που κατέβαλα για τη συγκέντρωση το απαιτούμενο ερευνητικού υλικού.

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
Περίληψη	5
Abstract	7
Εισαγωγή	8
ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	10
1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ	10
1.1 Προσδιορίζοντας την Έννοια και το Περιεχόμενο της Ενδοοικογενειακής Βίας	10
1.2 Η Κοινωνική Διάσταση του Φαινομένου της Ενδοοικογενειακής Βίας	12
1.3 Το Νομικό Πλαίσιο Αντιμετώπισης της Ενδοοικογενειακής Βίας	15
1.4 Αίτια – Συνέπειες Ενδοοικογενειακής Βίας	17
1.5 Μορφές Ενδοοικογενειακής Βίας	21
1.6 Πρόληψη και Αντιμετώπιση Ενδοοικογενειακής Βίας	24
2.ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	28
2.1 Η Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Ανηλίκων	28
2.2 Προσδιορίζοντας την Παιδική Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση	29
2.3 Παράγοντες Κινδύνου και Αιτίες Παιδικής Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης	32
2.4 Οι Συνέπειες του Φαινομένου της Ενδοοικογενειακής Βίας στην Περίπτωση των Παιδιών	33
2.5 Πρόληψη Παιδικής Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης	36

2.6 Ενδοοικογενειακή Βία και Παραβατικότητα Παιδιών	38
ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	40
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	40
3.1 Σκοπός Έρευνας	40
3.2 Κριτήρια Ένταξης & Αποκλεισμού του Δείγματος	41
3.3 Εξαγωγή και Ανάλυση Δεδομένων	41
3.4 Αξιολόγηση Ποιότητας	42
4. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	43
4.1 Αποτελέσματα	43
4.2 Δημογραφικά Στοιχεία	44
4.3 Αποτελέσματα Βιβλιογραφικής Έρευνας	44
4.4 Συζήτηση	62
Συμπεράσματα	67
Βιβλιογραφία	69
Παράρτημα	80

Περίληψη

Το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας αποτελεί ένα φαινόμενο που επιφέρει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες στα άτομα που εμπλέκονται σε αυτό, αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Όλο και περισσότερες έρευνες διασυνδέουν την ενδοοικογενειακή βία, με την εκδήλωση της παιδικής παραβατικότητας, ενισχύοντας τις απόψεις, οι οποίες υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να υπάρχει άμεση αντιμετώπιση του φαινομένου.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει κατά πόσο υπάρχει διασύνδεση μεταξύ ενδοοικογενειακής βίας και παιδικής παραβατικότητας, με βάση τα πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα της τελευταίας εικοσαετίας. Για την επίτευξη του προαναφερόμενου στόχου η παρούσα εργασία διενέργησε συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση, από τον Ιούλιο του 2023 ως τον Οκτώβριο του 2023. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 34 πρωτογενείς έρευνες, ποιοτικές και ποσοτικές, οι οποίες εξέταζαν το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας και τη διασύνδεσή του με την παιδική παραβατικότητα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως η συχνότητα και η διάρκεια της ενδοοικογενειακής βίας, επηρεάζουν την εκδήλωση της παιδικής παραβατικότητας. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που εμπλέκονται συχνά και για μεγάλο χρονικό διάστημα σε περιστατικά οικογενειακής βίας, εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Επίσης η έρευνα διαπίστωσε πως η σωματική, η λεκτική, η ψυχολογική και η σεξουαλική ενδοοικογενειακή βία, αποτελούν τις μορφές του φαινομένου που έχουν συνδεθεί περισσότερο με την παιδική παραβατικότητα. Συνάμα η έρευνα κατέδειξε ότι πολλές συνέπειες που επιφέρει η ενδοοικογενειακή βία, όπως για παράδειγμα ο θυμός και το μετατραυματικό στρες που βιώνουν τα παιδιά, ενθαρρύνουν την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς ήδη από την ηλικία των 5 ετών. Επιπροσθέτως τα

χαρακτηριστικά της οικογένειας όπως η μόρφωση, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση, το συγκρουσιακό συζυγικό κλίμα, η παραβατικότητα των γονέων, φαίνεται ότι λειτουργούν ενισχυτικά της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των παιδιών.

Συνιστάται οι υπεύθυνοι φορείς και η πολιτεία να λάβουν τα απαιτούμενα μέτρα προκειμένου να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το φαινόμενο. Επιπροσθέτως συνιστά η λήψη προληπτικών μέτρων, προκειμένου η ενδοοικογενειακή βία να προλαμβάνεται πριν ακόμη εκδηλωθεί, ώστε αντιστοίχως να περιοριστούν για τα περιστατικά παιδικής παραβατικότητας.

Λέξεις Κλειδιά: Ενδοοικογενειακή βία, παιδική παραβατικότητα

Abstract

The issue of domestic violence is a phenomenon that brings multiple negative consequences to the people involved in it, but also to society in general. More and more research links domestic violence with the manifestation of child delinquency, reinforcing the opinions that support that there should be an immediate response to the phenomenon.

The purpose of this paper is to investigate whether there is a connection between domestic violence and child delinquency, based on the recent research data of the last twenty years. To achieve the goal, this paper conducted a systematic literature review, from July 2023 to October 2023. The research sample consisted of 34 primary studies, qualitative and quantitative, which examined the issue of domestic violence and its connection with child delinquency.

The results of the research showed that the frequency and duration of domestic violence affect the manifestation of child delinquency. It was found that children who are frequently and for a long time involved in incidents of family violence, show a greater risk of delinquent behavior. Also, the research found that the physical, verbal, psychological and sexual violence within the family are the forms of the phenomenon that have been most associated with child delinquency. At the same time, the research showed that many consequences brought about by domestic violence, such as anger and post-traumatic stress experienced by children, encourage the manifestation of delinquent behavior already at the age of 5. In addition, family characteristics such as education, socioeconomic status, conflictual marital climate, parents' delinquency, seem to act as reinforcements for the manifestation of delinquent behavior on the part of the children.

It is recommended that the responsible agencies and the state take the necessary measures to deal effectively with the phenomenon. In addition, it recommends the

taking of preventive measures, to prevent domestic violence before it even manifests itself, to limit incidents of child delinquency.

Keywords: Domestic violence, child delinquency

Εισαγωγή

Χαρακτηριστικό γνώρισμα της σύγχρονης κοινωνίας αποτελεί η διαρκής και συστηματική συσσώρευση παραγόντων κινδύνου στο οικογενειακό πλαίσιο, με συνέπεια την αύξηση της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των παιδιών και των εφήβων, όπως επίσης και γενικότερα της εκδήλωσης συμπεριφορών υψηλού κινδύνου, όπως είναι για παράδειγμα η χρήση ναρκωτικών ουσιών και η κατανάλωση αλκοόλ (Breiding, Basile, Smith et al., 2015).

Η ενδοοικογενειακή βία και κατ' επέκταση η παιδική παραβατικότητα επιφέρει καταστροφικές επιπτώσεις σε κάθε πτυχή της κοινωνικής πραγματικότητας, όχι μόνο στους θύτες και στους δράστες, αλλά επίσης στις οικογένειες και στην κοινότητα. Με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία έχει εκτιμηθεί ότι πάνω από 100.000 ανήλικοι συλλαμβάνονται σε ετήσια βάση για παραβατική συμπεριφορά (Gold, Sullivan, Lewis, 2013· Evans & Burton, 2013). Εκτιμάται ότι το ποσοστό της παιδικής παραβατικότητας κυμαίνεται στο 13,8 ή στο 40,1%, με τα αγόρια να παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά, σε σύγκριση με τα κορίτσια (Cannell & Holick, 2016).

Οι προαναφερόμενες διαπιστώσεις καταδεικνύουν πως η παιδική παραβατικότητα αποτελεί ένα τρέχον πρόβλημα, το οποίο χρήζει άμεσης αντιμετώπισης, καθώς έχει διαπιστωθεί πως περισσότερα από τα μισά παιδιά που θα εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, θα επαναλάβουν αυτή τη συμπεριφορά και κατά την ενήλικη ζωή τους. Συγκεκριμένα έχει εκτιμηθεί ότι το 80% των παιδιών που έχουν εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά, θα υποτροπιάσουν κατά την ενήλικη ζωή τους (Gold, Sullivan, Lewis, 2013· Butler, Quigg, Bellis, 2020).

Προσωπικοί, οικογενειακοί και κοινωνικοί παράγοντες, έχουν καταδειχθεί ως τα σημαντικότερα αίτια εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς (Bennett, Sullivan, Lewis, 2005· Frieden, 2014). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ερευνών (Hahn, McCormick, Silverman et al., 2014) έχει διαπιστωθεί πως ο οικογενειακός

παράγοντας, διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο στην εκδήλωση ή όχι παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των παιδιών (Guedes, 2016). Αρκετές μελέτες επίσης έχουν καταδείξει πως η έκθεση των παιδιών σε ενδοοικογενειακά βίαια περιστατικά και τραυματικά γεγονότα, αυξάνει τη μελλοντική διάπραξη παραβατικών συμπεριφορών από μέρους τους (Λάγγαρη, 2006). Συνάμα έχει διαπιστωθεί πως οι νέοι που έχουν πέσει θύματα οικογενειακής βίας και κακοποίησης ή έχουν αποτελέσει μάρτυρες βίας μεταξύ των γονιών τους κατά την παιδική ηλικία, είναι περισσότερο πιθανό να εκδηλώσουν παραβατικές συμπεριφορές, ως μέρος ενός συστήματος κοινωνικής μάθησης για την επίλυση των συγκρούσεων τους (Gold, Sullivan, Lewis, 2013).

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνήσει κατά πόσο η εμπλοκή των ανηλίκων παιδιών σε ενδοοικογενειακή βία, συμβάλλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήθηκε για την επίτευξη του προαναφερόμενου σκοπού είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Η εργασία διαχωρίζεται στο θεωρητικό και στο ειδικό μέρος. Το θεωρητικό μέρος αποτελείται από δύο κεφάλαια όπου στο πρώτο προσδιορίζεται το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, η κοινωνική διάσταση του, το ελληνικό νομικό πλαίσιο αντιμετώπισης του, τα αίτια και οι συνέπειες του φαινομένου, οι μορφές εκδήλωσής του, καθώς επίσης και οι τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισής του.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε ενδοοικογενειακή βία στην περίπτωση των ανηλίκων, προσδιορίζεται η έννοια της παιδικής ενδοοικογενειακής κακοποίησης, οι παράγοντες και τα αίτια εκδήλωσης του, καθώς και οι συνέπειες του φαινομένου. Επιπροσθέτως γίνεται αναφορά στα προληπτικά μέτρα αντιμετώπισης της παιδικής ενδοοικογενειακής κακοποίησης και παρατίθενται στοιχεία για τη διασύνδεση του φαινομένου με την παραβατικότητα των παιδιών.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της εργασίας και συγκεκριμένα ο σκοπός, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μέθοδος έρευνας, τα κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού το δείγματος της έρευνας και ο τρόπος διαπίστωσης της αξιοπιστίας ποιότητας. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, η συζήτηση και τα συμπεράσματα.

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΒΙΑΣ

1.1 Προσδιορίζοντας την Έννοια και το Περιεχόμενο της Ενδοοικογενειακής Βίας

Για την ορθότερη κατανόηση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας αρχικά πρέπει να οριστεί η έννοια και το περιεχόμενο της «βίας», της «επιθετικότητας» και της «οικογένειας». Συνεπώς, με τον όρο βία ορίζεται κάθε μορφής σωματικής, λεκτικής, συναισθηματικής ή ψυχολογικής βίας, κάθε μορφής εξαναγκασμός, ακόμα και η παραμέληση, ανεξαρτήτως από το εάν η βία συντελέστηκε άπαξ, ή είχε επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα (Βασιλοπούλου και συν., 2015). Ομοίως η Πέτκογλου (2016) προσδιόρισε τη βία ευρύτερα, αναφέροντας ότι πρόκειται για τη χρήση κάθε υλικής ή ψυχολογικής δύναμης, προκειμένου να καμφθεί μια αντίσταση με εξαναγκασμό.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα κάθε μορφής βίας αποτελεί μια επιθετική κατάσταση, με συνέπεια η επιθετικότητα να θεωρείται βασική πτυχή της. Ως επιθετικότητα ορίζεται η εμφάνιση συμπεριφοράς στην οποία περιλαμβάνεται η πρόθεση του ατόμου πρόκλησης επώδυνων ερεθισμάτων σε έναν άλλο οργανισμό ή εκδήλωση καταστροφικής συμπεριφοράς προς άλλα άτομα. Ουσιαστικά πρόκειται για μια καταστροφική συμπεριφορά, η εκδήλωση της οποίας στοχεύει, στην πρόκληση σωματικών, ψυχολογικών ή άλλων βλαβών (Bennett, Sullivan, Lewis, 2005).

Προχωρώντας στην προσπάθεια αποσαφήνισης της έννοιας της ενδοοικογενειακής βίας, θεωρείται αναγκαία η διευκρίνιση του όρου της οικογένειας, καθώς αποτελεί το πλαίσιο, εντός του οποίου λαμβάνει χώρα το φαινόμενο. Η οικογένεια είναι μια πρωτογενή ομάδα, η οποία είναι ευρύτερη από ένα ζευγάρι, έχοντας συσταθεί ως αποτέλεσμα διαρκούς και νόμιμης γαμικής ένωσης. Στην οικογένεια περιλαμβάνονται οι σύζυγοι, τα τέκνα και τρίτα πρόσωπα, που πολλές φορές χαρακτηρίζονται από

δεσμούς εξ αίματος, σχέσεις που διακρίνονται από αγάπη και αλληλοϋποστήριξη. Κατά συνέπεια, η οικογένεια αποτελεί μια ομάδα ευρύτερη του απλού ζευγαριού, καθώς σε αυτή περιλαμβάνονται τα παιδιά, αλλά και τρίτα πρόσωπα που διαβιούν σε αυτή, τα οποία έχουν εξ αίματος σχέσεις με το ζευγάρι (Γλυνιαδάκη, Κυριαζή, Μουρτζάκη, 2018).

Εστιάζοντας ειδικότερα στην έννοια της ενδοοικογενειακής βίας το Συμβούλιο της Ευρώπης, αναφέρει ότι με τον όρο ενδοοικογενειακή βία ορίζεται, το σύνολο των πράξεων που εμπεριέχουν βία σωματική, βία ψυχολογική, βία σεξουαλική ή βία οικονομική, οι οποίες συντελούνται εντός του οικογενειακού πλαισίου, μέσα στην οικογενειακή μονάδα, ανάμεσα σε πρώην ή νυν συζύγους ή συντρόφους, με τον θύτη είτε να κατοικεί, είτε όχι, στο ίδιο σπίτι με το θύμα. Ο προαναφερόμενος λεπτομερής ορισμός καταδεικνύει ότι το σύνολο των μορφών βίας, μπορεί να λάβουν χώρα, εντός της οικογένειας, διευκρινίζοντας ότι το φαινόμενο δεν προκαλείται μόνο από το νόμιμο σύζυγο, αλλά και από τον σύντροφο, όπως επίσης και από κάθε άλλο μέλος της οικογένειας (Γλυνιαδάκη, Κυριαζή, Μουρτζάκη, 2018).

Πρέπει να τονιστεί ότι παλαιότερα λογιζόταν η οικογενειακή βία, μόνο στο πλαίσιο της σωματικής και της ψυχολογικής κακοποίησης της γυναίκας, από τον άνδρα. Ο Γάτσας (2008) ωστόσο αναφέρει ότι η ενδοοικογενειακή βία διακρίνεται σε δύο τύπους στη «φυσική βία», η διεξαγωγή της οποίας αποσκοπεί να προκληθεί σωματικός πόνος με τραύμα σε κάποιο άτομο και στην «καταχρηστική βία», η οποία προσδιορίζεται ως μια ενέργεια που περιλαμβάνει το ενδεχόμενο να υπάρξει επικίνδυνος τραυματισμός του ατόμου που πλήττεται.

Αξιοσημείωτη θεωρείται η αναφορά των φεμινιστικών κινημάτων, τα οποία θεωρούν τον όρο ενδοοικογενειακή βία ως ιδιαίτερα προβληματικό, καθώς χαρακτηρίζεται όπως επισημαίνουν από μια ουδετερότητα ως προς τα δύο φύλα. Αναλυτικότερα, οι φεμινίστριες ισχυρίζονται ότι η συγκεκριμένη ορολογία δεν εστιάζει στο γεγονός, ότι η βία διαπράττεται κυρίως από τους άνδρες, σε βάρος των γυναικών, εντός του οικογενειακού πλαισίου. Επίσης αναφέρουν ότι έχει παρατηρηθεί μια συναινετική διάθεση σε διεθνές επίπεδο, σε σχέση με τη διευκρίνιση του φαινομένου, με σημείο αναφοράς το φύλο. Το φεμινιστικό κίνημα υποστηρίζει ότι ως περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας, πρέπει να εκλαμβάνεται ακόμη και ένα περιστατικό μιας απλής διαφωνίας ή τσακωμού, το οποίο μπορεί μελλοντικά να αποτελέσει μια σοβαρή

εγκληματική πράξη σε βάρος των θυμάτων. Με την παραπάνω άποψη συμφωνούν οι Ellsberg & Heise (2005), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η ενδοοικογενειακή βία προσδιορίζεται από μια σειρά συμπεριφορών σωματικών, λεκτικών, ψυχολογικών ή σεξουαλικά κακοποιητικών, με όλες τις μορφές να χαρακτηρίζονται από μια τάση εξουσιαστικής και ελεγκτικής προδιάθεσης από μέρος του θύτη.

1.2 Η Κοινωνική Διάσταση του Φαινομένου της Ενδοοικογενειακής Βίας

Το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας έχει ως πηγή τους κόλπους του κοινωνικού περιβάλλοντος, καθώς η οικογένεια αποτελεί ουσιαστικά μια συμπυκνωμένη κοινωνική αντανάκλαση, εφόσον ότι συμβαίνει στο οικογενειακό περιβάλλον, μεταφέρεται και στο οικογενειακό πλαίσιο. Πληθώρα φαινομένων και καταστάσεων που συμβαίνουν στην κοινωνία μεταφέρονται εντός της οικογένειας, προκαλώντας σε πολλές περιπτώσεις έντονες και βίαιες συνθήκες. Πάνω σε αυτή την άποψη έχουν υποστηριχθεί διάφορες θεωρίες που αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας ως κοινωνικό (Smith, Chen., Basile et al., 2017).

Αναλυτικότερα η θεωρία των «κοινωνικά στρεσογόνων παραγόντων», αναφέρει ότι, οι αγχογόνοι παράγοντες, όπως επίσης και οι δυσχερείς κοινωνικοί παράγοντες (φτώχεια, αμάθεια, αναλφαβητισμός), επιδρούν στον τρόπο που συμπεριφέρονται τα άτομα εντός του οικογενειακού πλαισίου (Σκλάβος, 2008). Ο εργασιακός φόρτος, τα προβλήματα οικονομικής φύσεως, η ψυχολογική πίεση, φαίνεται ότι αποδυναμώνουν τα άτομα, με συνέπεια επιστρέφοντας στο σπίτι τους να εκδηλώνονται με πίεση, στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Το στρες από «ατομικό», μετατρέπεται σε «συλλογικό» και παρουσιάζεται μέσω επιθετικότητας. Σύμφωνα με την προαναφερόμενη θεωρία, τα άτομα έχουν την τάση να συμπεριφέρονται επιθετικά, προκειμένου να πληρώσουν το δικό τους στρες.

Η προσέγγιση του «πολιτισμικού μοντέλου» αναφέρεται στον τρόπο που λαμβάνει χώρα η κρατική απονομή της δικαιοσύνης. Πιο συγκεκριμένα η θεωρία υποστηρίζει, πως ο εκάστοτε πολιτισμός έχοντας ως σημείο αναφοράς το νομικό πλαίσιο του, πρέπει να είναι σε θέση να αποκαταστήσει τις διαπράττουσες ποινικές πράξεις. Παρόλ' αυτά σε πολλές περιπτώσεις η βία δεν τιμωρείται, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που δίνεται η εντύπωση, ειδικότερα μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης

(MME), ότι οι θύτες είναι σε θέση να ασκήσουν βία, χωρίς να τιμωρούνται από τα αρμόδια κρατικά όργανα (Breiding, Basile, Smith et al., 2015).

Η θεωρία της «κοινωνικής συναλλαγής» με τη σειρά της, εστιάζει στη σχέση μεταξύ κόστους και οφέλους. Οι θύτες όπως συμβαίνει και στο κοινωνικό περιβάλλον προβαίνουν σε καλές πράξεις, μόνο όταν γνωρίζουν πώς θα επωφεληθούν από αυτές. Κατά συνέπεια, επιζητείται από τα θύματα να συμπεριφέρονται με τέτοιο τρόπο, υπακούοντας τις επιταγές των θυτών. Σε αντίθετη περίπτωση, ο θύτης συμπεριφέρεται, προσπαθώντας να νουθετήσει, όπως υποστηρίζει το θύμα ή τα θύματα του.

Η θεωρία της «προσωπικότητας» αναφέρεται σε ερευνητικά αποτελέσματα σύμφωνα με τα οποία, η επιθετική συμπεριφορά είναι η συνέπεια ψυχοπαθολογικών χαρακτηριστικών. Η θεωρία αναφέρει ότι τα γενετικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, σχετίζονται άμεσα με την εκδήλωση της βίας, τονίζοντας ότι γνωρίσματα όπως για παράδειγμα ο προγοναθισμός, η μικρομετωπία ή η σμιγματοφυρδία, μπορούν να λειτουργήσουν προγνωστικά για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Η θεωρία της προσωπικότητας κατά συνέπεια υποστηρίζει, ότι η φύση διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο, καθώς αποδίδει σε αυτήν επιθετικές συμπεριφορές σε γενετικά αιτία (Fortson, Klevens, Merrick et al., 2016).

Εν αντιθέσει με την θεωρία της προσωπικότητας, η θεωρία της «κοινωνικής μάθησης» επισημαίνει πως η βία, αποτελεί ένα επίκτητο χαρακτηριστικό. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι οι θύτες κατά την παιδική ηλικία τους βίωσαν τη βία εντός του κοινωνικού περιβάλλοντός τους, με αποτέλεσμα να μάθουν να ζουν με αυτή. Είτε ως αμέτοχοι θεατές, είτε ως θύματα και οι ίδιοι του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, έχουν μάθει να την αποδέχονται. Συγκεκριμένα η θεωρία υποστηρίζει ότι οι θύτες και τα θύματα, σε πολλές περιπτώσεις θεωρούν πως η βία αποτελεί ένα επιτρεπτό μέσο επιβολής, την οποία χρησιμοποιούν τα άτομα όταν θέλουν να πετύχουν κάποιον σκοπό. Τα θύματα θεωρώντας για παράδειγμα ότι ο πατέρας τους χειροδικεί στην μητέρα τους λόγω κούρασης, λόγω οικονομικών ή άλλων προβλημάτων, μεγαλώνοντας, μπορεί να μετατραπούν σε θύτες και να αναπαράγουν την ίδια επιθετική στάση που έχουν μάθει. Με αυτό τον τρόπο η βία μετατρέπεται σε έναν φαύλο κύκλο, που συνεχίζεται αδιάκοπα, αποτελώντας

ουσιαστικά για τους εμπλεκόμενους μια μορφή δικαιοσύνης (Walters, Chen & Breiding, 2013).

Η θεωρία της «υποκουλτούρας της βίας», αντιπροσωπεύει επί της ουσίας τον μύθο, σύμφωνα με τον οποίο, τα άτομα που είναι θύματα κακοποίησης, ανήκουν σε κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Η προαναφερόμενη άποψη εν μέρει ισχύει, αν μελετηθούν προγενέστερα ερευνητικά στοιχεία. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι η βία δεν προβαίνει σε κανενός είδους διάκριση, καθώς η επιθετική συμπεριφορά είναι σύνθητες φαινόμενο και στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις, όμως τα θύματα έχουν την τάση να κρύβουν την κακοποίηση που δέχονται γιατί αισθάνονται ντροπή, θεωρώντας ότι σε περίπτωση που αναφερθούν στο φαινόμενο, θα χάσουν το κύρος που διαθέτουν. Μπορεί να λεχθεί συνεπώς, ότι η εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς δεν συμπλέει με το κοινωνικό status, ενώ θεωρείται ιδιαίτερα κατακριτέα, ανεξαρτήτως της κοινωνικής προέλευσης της (Αρτινοπούλου 2003).

Η θεωρία της «επίκτητης αδυναμίας-ευαλωτότητας», υποστηρίζει ότι τα άτομα που μπορεί να χαρακτηρίζονται από κάποια αναπηρία ή κάποιας άλλης μορφής ευάλωτη συνθήκη, αποτελούν σε πολλές περιπτώσεις θύματα βίας, καθώς, είναι τα εξιλαστήρια θύματα. Λόγω της αδυναμίας που μπορεί να τα χαρακτηρίζει, τα ευάλωτα άτομα είναι εύκολα διαχειρίσιμα από τους θύτες, ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι θύτες μπορούν να τους επιβληθούν για να σιωπήσουν. Επιπλέον τα άτομα παρουσιάζουν αδυναμία αντίδρασης και δεν χαρακτηρίζονται από έντονη αντίσταση, μιας και συχνά η σωματική κατάστασή τους δεν τους το επιτρέπει (Hahn, McCormick, Silverman et al., 2014).

Οι «οικολογικές θεωρίες» αναφέρουν ότι το περιβάλλον ευθύνεται για την ανάπτυξη της βίαιης συμπεριφοράς, ειδικότερα στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, εφόσον έχουν την τάση να ζουν σε συνθήκες που χαρακτηρίζονται από διαρκές άγχος και προβλήματα. Αντίστοιχα οι «πολιτιστικές θεωρίες» υποστηρίζουν, ότι η εμφάνιση της βίας γενικότερα, αλλά και της συλλογικής βίας ειδικότερα, συνδέεται με το εκάστοτε πολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο σχετίζεται με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, η ανισότητα οικονομικής ή σεξουαλικής φύσεως, η δυσκολία να λυθεί μια έγγαμη σχέση σε κάποια κράτη, η πατριαρχία, αποτελούν μερικά πολιτισμικά μοτίβα, που συμβάλλουν στην εκδήλωση της ενδοοικογενειακής βίας (Σκλάβος, 2008).

Η «συμπεριφοριστική προσέγγιση της επιθετικότητας» υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά της οικογένειας συνδέεται με τα βιώματά της, αλλά και με τις περιστάσεις, με αποτέλεσμα να αντιδρά με σημείο αναφοράς τις προαναφερόμενες συνθήκες. Κατά συνέπεια, αν η περίσταση συχνά σε ένα άτομο τη δεδομένη χρονική στιγμή οδηγεί στην πρόκληση ενός συναισθήματος απειλής, τότε θα δράσει αναλόγως (Kann, McManus, Harris et al., 2016).

Οι «γνωσιακές θεωρίες» αναφέρουν ότι οι κρίσεις, οι γνώμες, οι προσδοκίες και οι σκέψεις των ατόμων συνδέονται άμεσα με τις καταστάσεις βίας. Αντίστοιχα η θεωρία της «μαθημένης αβοηθησίας» επισημαίνει ότι, οι εξελίξεις σε σχέση με κάποια γεγονότα, συνήθως ξυπνούν μνήμες τραυματικών γεγονότων των ατόμων που έχουν ζήσει, με συνέπεια την ύπαρξη ανάλογης αντίδρασης. Μπορεί για παράδειγμα μια κατάσταση να μην σχηματίζει τη συμπεριφορά του ατόμου, αλλά το ίδιο το άτομο να βιώνει την κατάσταση αυτή, με ένα καθορισμένο τρόπο και να την ερμηνεύει σύμφωνα με τα προσωπικά βιώματα του. Για το λόγο αυτό είναι σύνηθες οι γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας να επιλέγουν πολλές φορές να υιοθετήσουν επιθετική συμπεριφορά λόγω του γεγονότος, ότι θεωρούν πως η εξέλιξη της κατάστασης, πιθανόν θα είναι χειρότερη σε περίπτωση που αντιδράσουν (Breiding, et al., 2015).

Η «θεωρία του κύκλου της βίας», εστιάζει στη σχέση θυτών και θυμάτων και στον δεσμό που αναπτύσσεται μεταξύ τους, με συνέπεια τα θύματα πολλές φορές να μην διακρίνονται από το ανάλογο σθένος και τη δύναμη να καταγγείλουν τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας. Τέλος η «θεωρία του κοινωνικού φύλου» υποστηρίζει, τη διάκριση μεταξύ τεχνολογικού και κοινωνικού φύλου. Η θεωρία αναφέρεται στο γεγονός ότι ο άνδρας πρέπει να έχει ηγετικές-εξουσιαστικές ικανότητες, να χαρακτηρίζεται από απόλυτο έλεγχο και να ρυθμίζει τις υποθέσεις του οίκου του. Η γυναίκα από την άλλη πλευρά θα πρέπει να διατηρεί έναν ήρεμο χαρακτήρα, να είναι σχεδόν άβουλη και να φροντίζει τόσο το σύζυγο, όσο και τα παιδιά της. Σύμφωνα με την προαναφερόμενη θεωρία, το κοινωνικό φύλο προάγει συστηματικά την ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων και κατά συνέπεια την εκδήλωση φαινομένων, όπως είναι για παράδειγμα η ενδοοικογενειακή βία (Kann et al., 2016).

1.3 Το Νομικό Πλαίσιο Αντιμετώπισης της Ενδοοικογενειακής Βίας

Η ελληνική κρατική πρόνοια όσον αφορά την ενδοοικογενειακή βία, είναι έκδηλη στο ίδιο το συνταγματικό κείμενο, το οποίο μέσω των άρθρων του, αποσκοπεί στη διασφάλιση της οικογενειακής προστασίας και στην απαγόρευση της βίας μεταξύ των μελών της οικογένειας. Αναλυτικότερα στο αρθ. 2 παρ. 1 του Συντάγματος, αναγνωρίζεται ότι η Ελληνική Πολιτεία υποχρεούνται πρωταρχικά να προάγει το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, ενώ στο αρθ. 4 παρ. 2 λαμβάνει χώρα η κατοχύρωση της έμφυλης ισότητας και η απαγόρευση κάθε είδους ανισότητας, μεταξύ των μελών της οικογένειας και των τελευταίων, απέναντι στο κράτος, το οποίο οφείλει να παρέχει ίσες ευκαιρίες σε όλα τα κοινωνικά υποκείμενα (Πέτκογλου, 2016).

Επίσης στο αρθ.7 παρ. 2 υπάρχει ρητή απαγόρευση ως προς την άσκηση της σωματικής και της ψυχολογικής βίας, των βασανιστηρίων και κάθε είδους προσβολής της ανθρώπινης αξίας. Αντίστοιχα το αρθ. 21 παρ. 2 αναφέρει ότι το κράτος υποχρεούται να προστατεύει την οικογένεια, το θεσμό του γάμου για την παιδική ηλικία (Πέτκογλου, 2016).

Ωστόσο, ο νόμος που αντιμετωπίζει αποτελεσματικά το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας είναι ο 3500/06, μέσω του οποίου τέθηκαν όλες οι απαιτούμενες νομικές βάσεις. Ο νόμος ορίζει τις μορφές εκδήλωσης της βίας, καθορίζοντας εν συνεχεία ποιες πράξεις είναι ποινικού χαρακτήρα και έχουν εγκληματική διάσταση, θεσπίζοντας παράλληλα και το αντίστοιχο πλαίσιο ποινών. Το ελληνικό κράτος ψηφίζοντας τον προαναφερόμενο νόμο, αναγνώρισε επισήμως ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας εμπεριέχει σημαντικές κοινωνικές διαστάσεις και όχι μόνο προσωπικές-ατομικές, όπως παλαιότερα είχε ευρέως καθιερωθεί. Μέσω του νόμου, η ενδοοικογενειακή βία κατανοείται ως αδίκημα, το οποίο αφορά την κοινωνία, όχι μόνο το εκάστοτε θύμα, που σε πολλές περιπτώσεις σιωπηλά υπομένει, συνθήκη που ζει και επιδιώκει να την αποσιωπήσει ή να την αποκρύψει. Μέσω του νόμου δεν επιδιώκεται να διασφαλιστεί απλώς η αρμονική συμβίωση και να διατηρηθεί ο οικογενειακός θεσμός, αλλά να αναγνωριστεί η πιθανή εκδήλωση βίας, στοχεύοντας να προστατευθούν τα μέλη της οικογένειας. Στις καινοτομίες του νόμου πρέπει να αναφερθεί η αυτόνομη ποινικοποίηση του φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, με συνέπεια να επιβεβαιώνεται το γεγονός, ότι πρόκειται για ένα αδίκημα, το οποίο με τη σειρά του επιφέρει ανάλογες ποινές, σύμφωνα με τη

μορφή που εκδηλώνεται. Επιπροσθέτως, οι ποινές που αφορούν την ενδοοικογενειακή βία, δεν περιλαμβάνονται σε εκείνο το πλαίσιο των ποινών που αναφέρονται γενικότερα στην εκδήλωση βίας. Έχει προσθέσει ο βιασμός στο γάμο, δηλαδή ο εξαναγκασμός της συζύγου να προβεί σε συνουσία, κατάσταση που τιμωρείται ως αδίκημα, για να προστατευθεί με αυτόν τον τρόπο η σύζυγος ή σύντροφος. Όταν ένα περιστατικό ενδοοικογενειακής βίας φανερωθεί στη δημόσια σφαίρα, τόσο ο θύτης, όσο και το θύμα, ευρισκόμενοι μπροστά σε μια ποινική μεσολάβηση που αποσκοπεί στην επίλυση των προβλημάτων τους, γίνεται προσπάθεια ώστε το ζευγάρι να μην φτάσει στο χωρισμό. Σε περίπτωση που δεν εξευρεθεί κοινή λύση, τότε το θύμα δέχεται την κρατική υποστήριξη, μεταφερόμενο σε ειδικούς χώρους που μπορεί να διαμείνει. Αντίστοιχο ο θύτης καλείται να παρακολουθήσει συγκεκριμένο πρόγραμμα, ενώ σε πολλές περιπτώσεις απαγορεύεται να έχει οποιοδήποτε επαφή με το θύμα. Ουσιαστικά μέσω των προαναφερόμενων πρακτικών, το κράτος αναλαμβάνει να αποκαταστήσει το θύμα, καθώς επίσης και να καλύψει τα δικαστικά έξοδα (Κατράς, 2009).

Ως προς τη νομοθεσία που αφορά την παιδική κακοποίηση το άρθ. 1518 του Αστικού Κώδικα (ΑΚ) δεν αποκλείει τη σωματική τιμωρία, όταν η χρήση της επιτελείται για παιδαγωγικό σκοπό, όπως επίσης και όταν δεν θίγεται η αξιοπρέπεια των παιδιών. Το άρθρο 1532 έθετε τα όρια ως προς τη σωματική βία, τονίζοντας ότι αφαιρείται η γονική μέριμνα, αν η σωματική τιμωρία βγει εκτός ελέγχου. Ωστόσο ο Ν. 3500/06 προέβη στην ποινικοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας σε παιδιά, περιλαμβάνοντας σχετική διευκρίνιση που αφορούσε την εκδήλωση βίας ως μέθοδο σωφρονισμού. Επίσης το άρθρο 1518 και το άρθ. 4 του νόμου, αναφερόταν ότι στην περίπτωση που ασκηθεί σωματική βία, οι κρατικές αρχές είναι υποχρεωμένες να προβούν σε αφαίρεση της γονικής μέριμνας (Κατράς, 2009).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο το ζήτημα της παιδικής κακοποίησης έχει διασφαλιστεί μέσω σχετικών συμβάσεων. Αναλυτικότερα η «Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού» (1989) έχει υιοθετηθεί από πολλά κράτη, ανάμεσα στα οποία βρίσκεται και η Ελλάδα, σύμφωνα με το Ν. 2101/92. Τα άρθρα που αφορούν τη Διεθνή Σύμβαση για τη σωματική κακοποίηση των παιδιών περιλαμβάνουν μέριμνα και διασφάλιση της ειρηνικής παιδικής ηλικίας. Επίσης στο άρθρο 9 αποτρέπεται για παράδειγμα η πιθανή αποχώρηση χωρίς αιτία των παιδιών, από τους γονείς. Επιπροσθέτως η Διεθνής Σύμβαση αποσκοπεί στη διασφάλιση των κακοποιημένων παιδιών, της

δυνατότητας να βρουν οικογένεια (άρθρο 25), ενώ επιδιώκεται επίσης η ανάρρωση σωματικού και ψυχολογικού χαρακτήρα όπως και η υγιής κοινωνική ένταξη τους.

1.4 Αίτια – Συνέπειες Ενδοοικογενειακής Βίας

Λαμβάνοντας υπόψη ότι η οικογενειακή βία αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό και πολυεπίπεδο φαινόμενο, αντιστοίχως ποικίλες και πολλαπλές, είναι οι αιτίες και οι συνέπειές του, άμεσα εξαρτώμενες με το προφίλ του θύτη και του θύματος. Αναλυτικότερα ως προς τα αίτια της βίας, σε περίπτωση που το θύμα είναι ο / η σύζυγος ή ο/η σύντροφος, αρχικά πρέπει να αναγνωρισθεί ως αιτία, η άνιση κατανομή όσον αφορά την έμφυλη δύναμη και την εξουσία, όπως επίσης και την εκμετάλλευση από την πλευρά του συζύγου της προαναφερόμενης δύναμης και εξουσίας, απέναντι στη σύζυγο ή το αντίθετο, σε μια προσπάθεια απόκτησης από την πλευρά των θυτών του ελέγχου. Στα προαναφερόμενα αίτια επίσης πρέπει να συμπεριληφθούν οι άκαμπτες αντιλήψεις του θύτη για τους έμφυλους ρόλους, πιθανές ψυχοπαθολογικές διαστάσεις του θύτη (συναισθηματική ανεπάρκεια, παθολογική ζήλια, ανασφάλεια, χαμηλή αυτοεκτίμηση, ιστορικό ψυχιατρικών διαταραχών κτλ.) (Vagi, Olsen, Basile, et al., 2015). Επίσης το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας σχετίζεται άμεσα με τις πτυχές που αφορούν την προσωπικότητα - συμπεριφορά του θύματος, όπως για παράδειγμα τη θέση που κατέχει στον «κύκλο βίας» και τον αριθμό της συναισθηματικής εξάρτησης από το θύτη. Οι κοινωνικές δομές, αλλά και οι οικονομικές συνθήκες σε πολλές περιπτώσεις θεωρούνται σημαντικές αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Ειδικότερα έχουν προταθεί ως αιτιάσεις της συγκεκριμένης κατηγορίας η κοινωνική απομόνωση, η περιθωριοποίηση, οι πολλαπλές πηγές πίεσης, το άγχος, η φτώχεια, οι κακές συνθήκες διαβίωσης, η ανεπαρκής προνοιακή υποδομή, οι συνθήκες εξαναγκασμού και καταπίεσης στον εργασιακό χώρο, η ανυπαρξία οικογενειακού προγραμματισμού, με συνέπεια την εκδήλωση ανεπιθύμητων ή απρογραμμάτιστων κυήσεων και η οικονομική δυσπραγία του/της συζύγου. Η αδυναμία διαχείρισης, αντιμετώπισης, όλων των προαναφερόμενων προβλημάτων, οδηγεί στη μη δυνατότητα μιας ισορροπημένης καθημερινής οικογενειακής ζωής.

Ως επιπρόσθετες αιτίες εκδήλωσης της ενδοοικογενειακής βίας αξίζει να αναφερθούν οι διαταραγμένες προσωπικές σχέσεις, η πολιτισμικά αποδεκτή χρήση-συγκατάθεση

χρήσης βίας, όπως επίσης και η προσωπική υπερεκτίμηση της χρήσης βίας εντός ενός συγκεκριμένου αξιακού πλαισίου. Το μορφωτικό επίπεδο, η κοινωνική συναισθηματική μειονεκτική θέση του θύτη ή και του θύματος, η εξάρτηση από το αλκοόλ, τις τοξικές ουσίες, το προγενέστερο ιστορικό κακοποίησης του κατά την ανήλικη ζωή του, η απουσία θεραπευτικής παρέμβασης, αποτελούν ακόμη σημαντικές αιτίες εκδήλωσης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας (Βλάχου, 2006· Αρτινοπούλου, 2008· Μυλιώνη, 2008).

Όσον αφορά την εκδήλωση το φαινόμενο με θύματα τα παιδιά στους κοινούς λόγους της ενδοοικογενειακής βίας πρέπει να αναφερθεί αρχικά η πεποίθηση που έχει ως πηγή το γονεϊκό περιβάλλον, σύμφωνα με την οποία, η αυστηρή σωματική τιμωρία θεωρείται απαραίτητη για την επιβολή της πειθαρχίας, τη διατήρηση του γονεϊκού κοινωνικού κύρους, για τη μετάδοση των εκπαιδευτικών και κοινωνικών αρχών. Η ανεπαρκής κοινωνική προστασία στην περίπτωση των παιδιών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, οι δύσκολες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, η συζυγική κακοπάθεια, η παιδική πορνογραφία, η παιδική πορνεία και η παιδική εργασία, αποτελούν βασικά αίτια εκδήλωσης του φαινομένου, ιδίως στην περίπτωση των παιδιών θυμάτων. Δίπλα στις προαναφερόμενες αιτίες πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι η εκδήλωση του φαινομένου συμπλέει με την ύπαρξη ενός μόνο γονέα στην οικογένεια, το νεαρό της ηλικίας των γονέων, την έλλειψη παιδείας τους και τα ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά των θυτών. Η μη ανταπόκριση των παιδιών στις προσδοκίες των γονέων τους σε επίπεδο σχολικών ή συμπεριφορικών επιδόσεων, οι αυξημένες ανάγκες που μπορεί να παρουσιάζουν κάποια παιδιά, όπως για παράδειγμα αυτά με μαθησιακές δυσκολίες ή αναπηρία, η χαλαρότητα των δεσμών μεταξύ παιδιών και γονέων, η έκθεση των γονέων σε τραυματικές εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία, η έλλειψη υποστηρικτικού δικτύου προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι δυσκολίες που μπορεί να εκδηλωθούν στο οικογενειακό πλαίσιο, αποτελούν σημαντικές αιτίες εμφάνισης του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας με θύματα τα παιδιά (Fisher, Coker, Garcia et al., 2014).

Ως προς τις επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας, αρχικά πρέπει να γίνει αναφορά στο ψυχολογικές συνέπειες της κακοποίησης που υφίστανται τα θύματα, οι οποίες οδηγούν συχνά στην πρόκληση πανικού, σύγχυσης, στην ανάπτυξη συναισθημάτων θυμού, απογοήτευσης, ευερέθιστου χαρακτήρα, σε διαταραχές ύπνου, σε κυκλοθυμική διάθεση, σε διστακτική συμπεριφορά, σε αίσθημα παγίδευσης, σε

πρόκληση μόνιμης αίσθησης καταστροφής, αισθημάτων ανικανότητας, συναισθηματική απουσία, έλλειψη ενδιαφέροντος, πρόκληση άγχους και καταθλιπτικών αισθημάτων, τα οποία προκύπτουν ως αποτέλεσμα των ψυχολογικών αντιδράσεων αρχικά και της μη ικανοποίησης των βασικών συγκινησιακών αναγκών. Στις ψυχολογικές συνέπειες θα πρέπει επίσης να συμπεριληφθούν το αίσθημα της χαμηλής αυτοεκτίμησης που βιώνει το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας, το αίσθημα της απώλειας όσον αφορά τον έλεγχο της σιγουριάς και της ασφάλειας για τον εαυτό του, τις τάσεις, τις σκέψεις ή ακόμη και της αυτοκτονικές απόπειρες, τις διαταραχές προσωπικότητας, τις διαταραχές συμπεριφοράς, ή την εκδήλωση άλλων ψυχικών αντιδράσεων, που απαιτούν την ψυχιατρική παρέμβαση (Αρτινοπούλου & Φαρσεδάκης, 2003· Χατζηφωτίου 2005· Μηλιώνη, 2008).

Είναι σύνηθες τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας να εμφανίζουν μετατραυματική διαταραχή stress μέσω της αναβίωσης του τραύματος και της επίμονης αποφυγής των ερεθισμάτων που σχετίζονται με αυτό (Αρτινοπούλου & Φαρσεδάκης, 2003· Χατζηφωτίου 2005· Μηλιώνη, 2008).

Όσον αφορά τις κοινωνικές συνέπειες της εκδήλωσης ενδοοικογενειακής βίας αυτές αφορούν είτε τα ίδια τα θύματα και τον στιγματισμό που θα υποστούν, είτε το στενό οικογενειακό περιβάλλον. Ακόμη και στην περίπτωση που δεν υπάρχει άμεση εμπλοκή στο επεισόδιο ενδοοικογενειακής βίας, ασκείται επιρροή του φαινομένου στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η διαγενεακή μεταβίβαση βίας, θεωρείται επίσης μια σημαντική συνέπεια της ενδοοικογενειακής βίας, καθώς τα μέλη της οικογένειας μαθαίνουν ότι η βία αποτελεί έναν «αποδεκτό τρόπο», να επιλύονται οι διαφορές που προκύπτουν μέσα σε αυτή, την αποδέχονται ως μια κατάσταση που θεωρείται απαραίτητη για τις οικογενειακές συναλλαγές, η οποία χαρακτηρίζεται από επαναληπτικότητα μεταξύ των οικογενειακών σχέσεων (Capaldi, Knoble, Shortt, 2012).

Στις συνέπειες θα πρέπει επίσης να συνυπολογιστούν οι αντιληπτικές εμπειρίες, οι οποίες συνδέονται κατά βάση με την ανικανότητα σκέψης και λειτουργίας, τη διαστρεβλωμένη αντίληψη του χρόνου, τα κενά μνήμης, τη δυσπιστία και τον αποπροσανατολισμό των θυμάτων. Ειδικότερα στην περίπτωση που το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας είναι παιδί, είναι σύνηθες να εκδηλώσει μαθησιακές δυσκολίες, διαταραχές σε επίπεδο προσοχής, υστέρηση στην ανάπτυξη της ομιλίας,

προβλήματα γνωστικής ανάπτυξης, υστέρηση στην ακαδημαϊκή επίδοση, διαλείπουσα σχολική φοίτηση και κατά συνέπεια σε πολλές περιπτώσεις εγκατάλειψη της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Επίσης στην περίπτωση των εφήβων κακοποιούμενων είναι συνήθης η εκδήλωση ελλειμμάτων κοινωνικής λειτουργικότητας, αισθημάτων απελπισίας, διαταραχών διαγωγής, σοβαρή επιθετικότητα, αυτοκαταστροφική συμπεριφορά και εμφάνιση ψυχιατρικών διαταραχών. Δίπλα στις προαναφερόμενες επιπτώσεις θα πρέπει να συνυπολογιστούν τα περιστατικά ψυχογενούς ανορεξίας, η πρόωπη σεξουαλική δραστηριότητα, η εγκατάλειψη του σπιτιού, η ψυχογενής βουλιμία και οι σεξουαλικές δυσλειτουργίες (Reyes, Foshee, Niolon et al., 2016).

Ως προς τις συμπεριφορικές επιπτώσεις θα πρέπει να αναφερθεί η απώλεια των σχέσεων που βιώνουν τα θύματα με το φιλικό και το συγγενικό περιβάλλον, η περιορισμένη, ακόμη και ανύπαρκτη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή, η ανάπτυξη υποτακτικών συμπεριφορών, η ακύρωση αποφάσεων και συναντήσεων από την πλευρά των θυμάτων λόγω έλλειψης μνήμης, η κοινωνική απόσυρση, η απομόνωση, η μορφή συζητήσεων σε σχέση με το τραύμα και οι δυσκολίες διανοητικής συγκέντρωσης (Reyes, Foshee, Niolon et al., 2016).

Οι σωματικές επιπτώσεις από την ενδοοικογενειακή βία συνδέονται με ανεξήγητα σωματικά συμπτώματα όπως για παράδειγμα την εμφάνιση πόνου, κολικών εντέρου, αρρυθμιών, υπερέντασης, διαταραχών που σχετίζονται με την κλιμακτήριο, αναπνευστικές λειτουργίες, εκδήλωση άσθματος, διατροφικές διαταραχές, απώλεια βάρους ή υπερβολική αύξηση βάρους, με αποτέλεσμα την εμφάνιση της παχυσαρκίας. Στις σωματικές επιπτώσεις θα πρέπει επίσης να συνυπολογιστούν η μη απομάκρυνση των θυμάτων από τη βίαιη σχέση, ειδικότερα στην περίπτωση ενεργοποίησης του μηχανισμού του «κύκλου βίας», της δυνατότητας δηλαδή του θύτη να ελέγχει τις πράξεις, τις σκέψεις, τα συναισθήματα και το αξιακό πλαίσιο του θύματος, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του. Θα πρέπει να συνυπολογιστεί η σύνδεση ανάμεσα στον τρόπο που αντιδρά το θύμα, στο χρόνο που εκδηλώνεται η προαναφερόμενη αντίδραση σε σχέση με το περιστατικό, όπως επίσης και στον τρόπο που διαφοροποιείται η αντίδραση του θύματος, ανάλογα με τον βαθμό που ενοχοποιεί τον εαυτό του (Capaldi, Knoble, Shortt, 2012).

Στις σωματικές επιπτώσεις στην περίπτωση των κακοποιημένων παιδιών αξίζει να αναφερθεί η πιθανότητα πρόκλησης κώφωσης, τραυματικού καταρράκτη, παραπληγίας, μόνιμης αναπηρίας, παραμορφώσης προσώπου και νοητικής υστέρησης, ειδικότερα μετά την πρόκληση σοβαρών κρανιοεγκεφαλικών κακώσεων (Capaldi, Knoble, Shortt, 2012).

1.5 Μορφές Ενδοοικογενειακής Βίας

Η ενδοοικογενειακή βία ανεξάρτητα από τα άτομα στα οποία εκδηλώνεται μπορεί να λάβει τις ακόλουθες μορφές (Capaldi, Knoble, Shortt et al., 2012):

- **Σωματική βία:** Αναφέρεται σε αυτή τη μορφή βίας, η οποία προσδιορίζεται από τις διακυμάνσεις ανάμεσα στο χαστούκι στο πρόσωπο έως και την πρόκληση σοβαρών σωματικών βλαβών, οι οποίες μπορεί να καταλήξουν έως και στην πρόκληση αυτοκτονίας από την πλευρά του θύματος. Σε πολλές περιπτώσεις η πρόκληση του χαστουκιού απενοχοποιείται, ως μια επιθετική συμπεριφορά, παρόλα αυτά με βάση τον ορισμό που έχει δοθεί στη σωματική βία το χαστούκι, θεωρείται η χειρότερη μορφή εκδήλωσης βίας. Πρόκειται ουσιαστικά για την άμεση άσκηση φυσικής δύναμης, με απώτερο στόχο να αρθεί η πραγματική ή τεκμαιρόμενη αντίσταση (Capaldi, Knoble, Shortt et al., 2012).
- **Ψυχολογική βία:** Αυτή η μορφή βίας χαρακτηρίζεται από ένα εύρος συμπεριφοράς που κυμαίνεται από την κατάσταση της ταπείνωσης έως και την επιτέλεση σοβαρών ψυχολογικών βλαβών στο θύμα, σε επίπεδα γενικής ή και ειδικής λειτουργικότητας. Ουσιαστικά πρόκειται για αυτή τη μορφή βίας, η εκδήλωση της οποίας λαμβάνει χώρα μέσω απειλών, υποτιμητικών σχολίων προς το θύμα, υποβάθμιση της προσωπικότητάς του, οδηγώντας το θύμα στον υποβιβασμό, στην καταρράκωση της αυτοεκτίμησης του και στην υπονόμηση της ψυχικής υγείας του. Θεωρείται μια από τις κρυφές μορφές βίας, εξίσου επικίνδυνη με τη σωματική. Το θύμα που υφίσταται ψυχολογική ενδοοικογενειακή βία, κινδυνεύει να εκδηλώσει ψυχολογικά προβλήματα, η αντιμετώπιση των οποίων μπορεί να λάβει χώρα μέσω της χρήσης ειδικής αγωγής φαρμάκων ή με τη συμμετοχή του σε ψυχιατρικά προγράμματα. Μια από τις σημαντικότερες επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής ψυχολογικής βίας θεωρείται η μείωση της κοινωνικής λειτουργικότητας, κατά την οποία το θύμα αισθάνεται μειονεκτικά, νιώθει ανικανότητα στην αποτελεσματική

αντιμετώπιση καταστάσεων και θεωρεί ότι έχει αποτύχει σε κάθε τομέα της ζωής του (Kearns, Reidy & Valle, et al., 2015).

- **Λεκτική βία:** Αυτή η μορφή βίας διασυνδέεται άμεσα με τη μορφή της ψυχολογικής βίας, καθώς περιλαμβάνει πολλές και διαφορετικές συμπεριφορές, οι οποίες μπορεί να αφορούν για παράδειγμα φωνές έως και λεκτικό εξευτελισμό, άσκηση λεκτικής τρομοκρατίας και προβολή απειλών προς το πρόσωπο του θύματος. Η λεκτική βία λαμβάνει χώρα μέσω της χρήσης λεκτικών ύβρεων, απειλών, εξευτελισμών, μέσω της άσκησης τρομοκρατίας λεκτικής βίας, συνθήκες που προκαλούν συναισθήματα λύπης, στενοχώριας, άγχους και τρόμου στα θύματα. Η άσκηση της λεκτικής βίας δεν λειτουργεί υποτιμητικά μόνο για το θύμα που τη δέχεται, αλλά μπορεί να αποτελέσει μιμητική συμπεριφορά, ειδικότερα στην περίπτωση των ανηλίκων που διαβιούν στο πλαίσιο της οικογενειακής μονάδας, καθώς είναι σύνηθες τα παιδιά στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος και κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, να συμπεριφέρονται με βίαιο τρόπο σε συνομηλίκους τους (Reyes, Foshee, Niolon et al., 2016).
- **Οικονομική βία:** Η οικονομική ενδοοικογενειακή βία αναφέρεται σε αυτή τη μορφή βίας, όπου ο θύτης στερεί από το θύμα πόρους, ευκαιρίες, αγαθά και υπηρεσίες. Συνήθως η οικονομική βία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο της προσπάθειας του συζύγου ή του συντρόφου να ελέγξει τη σύζυγο ή τη σύντροφο, προκειμένου να της επιβληθεί. Η οικονομική βία ασκείται με ποικίλους τρόπους όπως παραδείγματος χάριν, με τη στέρηση του δικαιώματος της οικονομικής αυτονομίας, η οποία λαμβάνει χώρα τις περισσότερες φορές μέσω της απαγόρευσης της παρεμπόδισης του δικαιώματος εργασίας. Επίσης η οικονομική βία, μπορεί να λάβει χώρα, μέσω του ελέγχου των περιουσιακών στοιχείων και του εισοδήματος των θυμάτων, με τον θύτη να αποσπά συνήθως τον μισθό του θύματος, να του στερεί τη δυνατότητα άρνησης της καταβολής αξιοποίησής του, να προβαίνει στην απόκλιση του από χρηματοπιστωτικούς πόρους, να μην επιτρέπει να έχει πρόσβαση στους οικογενειακούς οικονομικούς πόρους ή τη δυνατότητα του θύματος να αποφασίζει για τη διάθεση των κοινών πόρων με τον θύτη. Επίσης η οικονομική βία μπορεί να λάβει χώρα μέσω της αποστέρησης του θύματος της δυνατότητας να κατέχει το αναγκαίο εισόδημα για να καλύψει τις βασικές ανάγκες τους (Capaldi, Knoble, Shortt et al., 2012).

- **Σεξουαλική βία:** Αναφέρεται σε όλες τις σεξουαλικές πράξεις, αλλά και απόπειρες σεξουαλικών πράξεων, χωρίς τη συγκατάθεση θύματος. Κατά τις περισσότερες φορές που λαμβάνει χώρα η άσκηση της σεξουαλικής βίας είναι συνήθης η χρήση σωματικής βίας, εξαναγκασμού ή απειλών βίας. Επίσης η σεξουαλική βία, σε αρκετές περιπτώσεις χαρακτηρίζεται από καταναγκαστική έκθεση των θυμάτων σε υλικό πορνογραφικού περιεχομένου, όπως επίσης επιβαλλόμενες συμπεριφορές, οι οποίες έχουν ως συνέπεια να καθιστούν το θύμα αντικείμενο σεξουαλικής εκμετάλλευσης (Fisher, Coker, Garcia, et al. 2014).

1.6 Πρόληψη και Αντιμετώπιση Ενδοοικογενειακής Βίας

Το ελληνικό κράτος καταβάλλει προσπάθεια να προληφθεί, αλλά και να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η ενδοοικογενειακή βία, προβαίνοντας σε μια σειρά ενεργειών, με απώτερο στόχο την αποτελεσματική και ολιστική αντιμετώπιση της. Αναλυτικότερα η ελληνική πολιτεία έχει προβεί στην εγκληματοποίηση της ενδοοικογενειακής βίας, στην πρόβλεψη νέων θεσμών όπως για παράδειγμα την ποινική διαμεσολάβηση, την αρωγή και τη στήριξη των θυμάτων. Επίσης συγχώνευσε τις Μονάδες Κοινωνικής Φροντίδας (ΜΚΦ), η σύσταση των οποίων, έχει γίνει σύμφωνα με τον Ν. 3106/2003, σε 12 νέα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ), τα οποία φέρουν την ονομασία «Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας» και εποπτεύονται από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλειας και Πρόνοιας, στην αντίστοιχη έδρα της εκάστοτε περιφέρειας, στην οποία και ασκούν τους σκοπούς και τις αρμοδιότητές τους, συμβάλλοντας γενικότερα στην προστασία του οικογενειακού θεσμού, των ανηλίκων, το νέων, των ηλικιωμένων, των ατόμων με αναπηρία, των ευάλωτων και ευπαθών κοινωνικών ομάδων (Exner-Cortens, Eckenrode, Bunge, 2017).

Ως προς την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά του/της συζύγου/συντρόφου, το ελληνικό κράτος με τα μέτρα πρόληψης που έχει λάβει, αποσκοπεί να βελτιωθεί σε γενικό πλαίσιο η ποιότητα ζωής όλων των κατοικούντων εντός της ελληνικής επικράτειας, να αυξάνεται διαρκώς η πληθυσμιακή ευαισθητοποίηση όσον αφορά τις μεταβολές σε κοινωνικές αξίες, δομές και θεσμούς

σε σχέση με την ανισότητα μεταξύ των δύο φύλων και αποθαρρύνει την πρόκληση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας (Vagi, Olsen, Basile et al., 2015).

Το δεύτερο είδος πρόληψης της Πολιτείας αποσκοπεί να εντοπιστούν τα νέα άτομα, πριν ή μετά το γάμο, οι νέοι γονείς ουσιαστικά, οι οποίοι εντάσσονται στις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες και θα μπορούσαν να εκδηλώσουν συμπεριφορές υψηλού κινδύνου, ως προς την ανάπτυξη των ενδοοικογενειακών σχέσεων. Σε επίπεδο πρωτογενούς πρόληψης επιδιώκει η ελληνική Πολιτεία να αντιμετωπιστούν θεραπευτικά, τα θύματα της ενδοοικογενειακής βίας, διακόπτοντας τον κύκλο της βίας και ταυτοχρόνως τηρώντας τον οικογενειακό θεσμό. Τόσο για τις περιπτώσεις των κακοποιημένων γυναικών, όσο και των κακοποιημένων ανδρών, το ελληνικό κράτος επιδιώκει την ανάπτυξη μακροχρόνιας συνεργασίας με τα Κέντρα Παροχής Υπηρεσιών Κοινωνικής Στήριξης, αλλά και νομικής συμβουλευτικής (Breiding, Basile, Smith et al., 2015). Απώτερος στόχος των παραπάνω ενεργειών είναι τα θύματα να ενημερώνονται, τόσο ως προς τα δικαιώματα, όσο και ως προς τις υποχρεώσεις που έχουν, όσον αφορά την προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ζωή τους, αλλά και να συνειδητοποιήσουν ότι δεν ευθύνονται για τη συμπεριφορά του θύτη, η οποία δεν πρόκειται να αλλάξει. Επίσης επιδιώκεται να ενημερώνονται τα θύματα σε τακτική βάση, προκειμένου να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις της βίαιης σχέσης και να ενδυναμωθεί η προσωπικότητα του θύματος. Όλες οι προαναφερόμενες ενέργειες αποσκοπούν τα θύματα να φύγουν από το «φαύλο κύκλο της βίας» (Αρτινοπούλου, 2008).

Όσον αφορά τις ενέργειες στις οποίες έχει προβεί το ελληνικό κράτος, προκειμένου να λειτουργήσει προληπτικά και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά την ενδοοικογενειακή βία κατά των παιδιών, αξίζει να αναφερθεί ότι έχει προάγει την υιοθέτηση στρατηγικών που αναφέρονται στο σεβασμό και στην προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων, σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο, δικαιώματα τα οποία σχετίζονται άμεσα πολλές φορές με τους παράγοντες κινδύνου, που αφορούν την παιδική ενδοοικογενειακή βία (Fortson, Klevens, Merrick et al., 2016). Επίσης το ελληνικό κράτος επιδιώκει την εφαρμογή ευεργετικών κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών, προσπαθώντας τη διαρκή βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών στους προαναφερόμενους κλάδους, για όλους τους πολίτες. Επιπλέον επιδιώκει να μεταβάλλει και να διαμορφώσει τα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα, σε σχέση με τη θέση που έχουν τα παιδιά, με τον βαθμό αποδοχής, αλλά και

τον βαθμό αποτελεσματικότητας κάθε βίαιης τιμωρίας, τον έμφυλο ρόλο και την ιδιωτική διάσταση της οικογένειας, όχι μόνο σε επίπεδο νομικών ρυθμίσεων, αλλά και μέσω της ευαισθητοποίησης του κοινού και των εκστρατειών των μέσων επικοινωνίας, με απώτερο στόχο να κατανοήσουν οι γονείς, αλλά και όλα τα μέλη της οικογένειας ότι δεν δικαιούνται να ασκούν βία στα παιδιά τους (Walters, Chen & Breiding, 2013).

Επιδιώκει η ελληνική Πολιτεία τον περιορισμό των οικονομικών ανισοτήτων, λαμβάνοντας μέτρα για την εφαρμογή οικιστικών προγραμμάτων, έτσι ώστε να περιοριστεί ο αριθμός των ευάλωτων ή των απόρων πολιτών και όσων χαρακτηρίζονται από χαμηλό εισόδημα σε συγκεκριμένες περιοχές. Επιπροσθέτως λαμβάνει μέτρα με απώτερο στόχο να μειωθούν οι περιβαλλοντικοί παράγοντες κινδύνου, οι οποίοι μπορεί να επηρεάσουν σημαντικά την εκδήλωση φαινομένων ενδοοικογενειακής βίας. Ως τέτοιοι παράγοντες θεωρούνται η οικιστική πυκνότητα, η πρόσβαση σε χώρους αναψυχής οι οποίοι θεωρούνται ασφαλείς, ο περιορισμός επιβλαβών ουσιών, όπως για παράδειγμα το αλκοόλ και οι εξαρτησιογόνες ουσίες (Smith, Chen & Basile, 2017).

Η Πολιτεία έχει μεριμνήσει επίσης στην προσπάθεια υποστήριξης και επιτήρησης των μητέρων που βρίσκονται στα Καταφύγια και σε Κέντρα Διαχείρισης Κρίσης για κακοποιημένες γυναίκες και τα παιδιά τους, προκειμένου να περιοριστούν τα περιστατικά κακομεταχείρισης των παιδιών. Προάγεται επίσης η κατάρτιση επαγγελματιών υγείας, οι οποίοι μπορούν να εντοπίζουν τους πιθανούς μελλοντικούς θύτες της παιδικής κακοποίησης, παραπέμποντας σε θεραπευτικές υπηρεσίες, οι οποίες θεωρούνται κατάλληλες, ώστε ουσιαστικά να διασπαστεί ο κύκλος βίας και να περιοριστούν αριθμητικά τα νέα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας. Προωθείται επίσης η εφαρμογή προγραμμάτων, τα οποία αποσκοπούν να βελτιωθεί ο ρόλος των γονέων και να προαχθεί η έγκυρη και ασφαλής δημιουργία συναισθηματικών δεσμών προσκόλλησης, μεταξύ των βρεφών και των γονέων, ενθαρρύνοντας την πειθαρχία με μη βίαιους τρόπους (Hahn, McCormick, Silverman, 2014).

Σχεδιάζει το ελληνικό κράτος στρατηγικές σε ατομικό επίπεδο για να προληφθεί η παιδική κακοποίηση μέσω της τροποποίησης των στάσεων, των πεποιθήσεων για των συμπεριφορών των ατόμων (περιορισμός ανεπιθύμητων εγκυμοσύνων, ενθάρρυνση προγεννητικής και μεταγεννητικής περίθαλψης, εκπαίδευση παιδιών, προκειμένου να

αποφεύγουν δυνητικές καταστάσεις κακοποίησης) (Kann, McManus, Harris, et al., 2015)

Τέλος, επιδιώκεται η ειδική εκπαίδευση των ερευνητών και των επαγγελματιών που περιλαμβάνονται στην πρώτη γραμμή, όπως είναι για παράδειγμα οι δάσκαλοι, οι κοινωνικοί λειτουργοί, οι εργαζόμενοι σε υγειονομικές υπηρεσίες, που επικοινωνούν συχνά με παιδιά και οικογένειες, έτσι ώστε να εντοπιστεί έγκαιρα ο κίνδυνος της εκδήλωσης φαινομένων ενδοοικογενειακής βίας σε παιδιά, που ηλικιακά δεν ξεπερνούν τα 5 έτη, όπως επίσης και να λάβουν χώρα έγκαιρες παρεμβάσεις για τον περιορισμό της πιθανότητας εκδήλωσης περισσότερης βίας και των μακροπρόθεσμων συνεπειών της (Breiding, Chen & Black, 2014).

Ωστόσο πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική ανεπάρκεια τόσο ως προς τις στρατηγικές πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοοικογενειακής βίας, όσο και τη σχεδίαση συγκεκριμένων πολιτικών και δράσεων, που να στοχεύουν στον περιορισμό όλων των αιτιών και των συντελεστών κινδύνου που υποβόσκουν και πυροδοτούν την εμφάνιση νέων περιστατικών εκδήλωσης του φαινομένου. Επίσης έχει παρατηρηθεί η αδυναμία του ελληνικού κράτους να ενδυναμώσει προστατευτικούς παράγοντες για την αποτελεσματική διαχείριση της οικογενειακής βίας, καθώς αν και υπάρχουν οι υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται ως αρμόδιες για την αντιμετώπιση σχετικών ζητημάτων, σε πολλές περιπτώσεις οι όποιες ενέργειες γίνονται αργά, με συνέπεια να υπολείπονται σε δυνατότητες οι προαναφερόμενες υπηρεσίες (Frieden, 2014).

2.ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

2.1 Η Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Ανηλίκων

Η ενδοοικογενειακή βία στην περίπτωση των ανηλίκων θεωρείται ένα φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από διαχρονικότητα, διαταξικότητα, διαγενεαλογικότητα και διαπολιτισμικότητα, έχοντας μάλιστα λάβει ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες, μια στάση ανησυχητικού χαρακτήρα, καθώς αναπτύσσεται με γεωμετρική πρόοδο (Ευαγγέλου & συν., 2013). Η συστηματική επιστημονική μελέτη, αναγνωρίζει το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας κατά των ανηλίκων, ως μια συνθήκη, κοινωνικού περιεχόμενου, κάτι το οποίο οδήγησε να αναπτυχθούν ισχυρά διεθνή κινήματα, όπως το κίνημα του φεμινισμού για το κίνημα της παιδικής προστασίας.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (ΠΟΥ), η ενδοοικογενειακή βία κατανοείται ως ένας σοβαρός παράγοντας κινδύνου, ως προς την υγεία των ανηλίκων, η οποία έχει αναχθεί ήδη από το 2002 σε πρόβλημα δημόσιας υγείας, καθώς υπολογίζεται ότι πάνω από 40.000.000 παιδιά σε παγκόσμιο επίπεδο, ετησίως, πέφτουν θύματα βίας, με σημαντικές διακυμάνσεις, όσον αφορά την έμφυλη διάσταση στο φαινόμενο (Αρτινοπούλου & Μαγγανάς 1996· Θεοφίλου 2016). Στην Ελλάδα σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία έχει εκτιμηθεί ότι 1 στις 3 οικογένειες ανεξαρτήτως του οικονομικού επιπέδου τους ή του μορφωτικού, ασκούν ενδοοικογενειακή βία στα ανήλικα μέλη τους (Ευαγγέλου & συν. 2013· Συνήγορος του Πολίτη 2016).

Εξετάζοντας ιστορικά το φαινόμενο της άσκησης ενδοοικογενειακής βίας στους ανήλικους, σε επίπεδο ελληνικής μυθολογίας, στο έργο του Ησιόδου, εντοπίζεται η ιστορία του Ηφαίστου (Σαλκιτζόγλου 1993). Ο προσφερόμενος υπέστη κακοποίηση ως παιδί, ενώ αντιστοίχως ο γνωστός Καιάδας στην αρχαία Σπάρτη αποτελεί ίσως ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα γονικής άσκησης βίας. Αντίστοιχα τόσο

στο ρωμαϊκό, όσο και στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο, εντοπίζονται τα βάρβαρα δικαιώματα που κατείχε η πατρική εξουσία, με χαρακτηριστικότερο όλων τη θυσία της Ιφιγένειας από τον Αγαμέμνων (Ψωμά, 2001). Σε επίπεδο ευρωπαϊκών εθνών, η δικαιοδοσία των γονέων να προβαίνουν στην πώληση των τέκνων τους, αποτελούσε ένα αναγνωρισμένο δικαίωμα έως την εποχή βασιλείας του Καρλομάγνου (Agathonos-Georgopoulou 1997).

Η προαναφερόμενη πραγματικότητα, ξεκίνησε να αλλάζει, λόγω της επίδρασης του δόγματος του Χριστιανισμού και των ουμανιστικών αντιλήψεων στην κοινωνία, μετά την περίοδο της Αναγέννησης, ιδέες που είχαν ως αποτέλεσμα τον προοδευτικό εξανθρωπισμό του δικαίου, ειδικότερα, όσον αφορά τον σωφρονισμό και τους βασανισμούς που υφίσταντο οι ανήλικοι. Το 1828 μετά την αποκάλυψη της περίπτωσης το νεαρού Caspar Hauser, η οποία συγκλόνησε όλη την ευρωπαϊκή ήπειρο, θεωρήθηκε κομβικό σημείο, σε σχέση με την έλευση της κοινωνικής συνειδητοποίησης ως προς την παιδική κακοποίηση. Το 1874 η κακοποίηση που υπέστη μια εννιάχρονη από τη μητέρα της στη Νέα Υόρκη, κατέδειξε περίτρανα το νομικό κενό, όσον αφορά την αφαίρεση της επιμέλειας ανηλίκων, όπως επίσης και τη μη ύπαρξη οργανισμών για την προστασία τους (Σαλκιτζόγλου 1993).

Οι προσπάθειες που είχαν καταβληθεί όσον αφορά την παιδική κακοποίηση συνεχίστηκαν το 1860, όταν ο Γάλλος καθηγητής ιατροδικαστής Ambroise Tardieu προέβη στη δημοσιοποίηση 32 περιπτώσεων ενδοοικογενειακής σωματικής βίας, που υπέστησαν παιδιά από το γονεϊκό περιβάλλον, από τις οποίες οι 18, είχαν ως συνέπεια τον θάνατο (Σαλκιτζόγλου 1993).

Η ουσιαστική ωστόσο αποκάλυψη όσον αφορά την παιδική κακοποίηση, είχε ως αφετηρία τη σωματική κακοποίηση, όταν το 1962, τρεις επιστήμονες από το Kampe, προχώρησαν στη δημοσίευση της πρώτης εμπειριστατωμένης εργασίας, στην οποία επισημοποίησαν τον όρο, «σύνδρομο του κακοποιημένου παιδιού». Το προαναφερόμενο άρθρο αποτέλεσε τη βάση της διάγνωσης, αλλά και της θεραπείας, όσον αφορά το προαναφερόμενο σύνδρομο, όπως επίσης και αφετηριακό σημείο για την διεπιστημονική αντιμετώπιση του, κυρίως σε επίπεδο δικαιοσύνης, με συνέπεια να προσαρμοστούν τα νομοθετικά κείμενα στη νέα πραγματικότητα (Σαλκιτζόγλου, 1993).

2.2 Προσδιορίζοντας την Παιδική Ενδοοικογενειακή Κακοποίηση

Ο ΠΟΥ το 1999 προσδιόρισε την ενδοοικογενειακή παιδική κακοποίηση, αναφέροντας, ότι πρόκειται για την κακοποίηση ή κακομεταχείριση που δέχονται τα παιδιά, που αφορά το σύνολο των μορφών, σωματικών ή συναισθηματικών μη ορθών συμπεριφορών μεταχείρισης, συμπεριφορών σεξουαλικής παραβίασης ή παραμέλησης ή ακόμη και συμπεριφορών που αναφέρονται σε παραμελημένη θεραπευτική αντιμετώπιση (Αγάθωνος- Γεωργοπούλου, 1990), ή την εκμετάλλευση των ανηλίκων για λόγους εμπορικούς, με συνέπεια την βλάβη τους, η οποία συνδέεται με τη ζωή και την αξιοπρέπεια, την υγεία, την ανάπτυξη του παιδιού, στο πλαίσιο καλλιέργειας μιας σχέσης ευθύνης, δύναμης ή εμπιστοσύνης (Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, 2005).

Η ενδοοικογενειακή βία αναφέρεται στην κατάχρηση της δύναμης, σωματικής, κοινωνικής ή οικονομικής από το ισχυρότερο, στο πιο αδύναμο μέλος της οικογένειας, η οποία αποσκοπεί το ισχυρότερο μέλος της οικογένειας να επιβάλλει της θέλησής του, περιορίζοντας συνάμα την προσωπική ελευθερία των αδύναμων μελών (Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού 2005).

Όσον αφορά τις μορφές της ενδοοικογενειακής βίας προς τα παιδιά, αρχικά πρέπει να αναφερθεί η σωματική κακοποίηση ανηλίκου, η οποία ορίζεται ως η κάθε σκόπιμη μη χρήση βίας που ασκείται σε βάρος του ανηλίκου από τον γονέα ή τον φροντιστή, και μπορεί να προκαλέσει πόνο, τραυματισμό μόνιμη βλάβη σωματικής ή άλλης λειτουργίας, αρνητική επίδραση στην ανάπτυξη του παιδιού, ή ακόμη και την πρόκληση θανάτου. Η σωματική ενδοοικογενειακή βία αναφέρεται σε κάθε μορφής τραυματισμό, από τον ξυλοδαρμό, τις κλωτσιές το χτύπημα με κάποιο αντικείμενο για την πρόκληση αιματωμάτων, οίδημάτων, αιμορραγιών, εκχυμώσεων, καταγμάτων, εγκαυμάτων κτλ. (Βουϊδάσκη, 1987). Οι κακώσεις, ειδικότερα ως προς τα μέρη του σώματος του παιδιού που δεν καλύπτονται, εμπεριέχονται στον κίνδυνο να του αφήσουν μόνιμη βλάβη και να κλονίσουν σημαντικά την υγεία του (Καλλονάκη 2000).

Τα υπάρχοντα δεδομένα όσον αφορά τη χρήση σωματικής βίας που ασκείται σε παιδιά εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, έχει εντοπιστεί πιο συχνά στην ηλικιακή κλίμακα των 3 έως 4 και 15 έως 17 ετών. Θεωρείται σε πολλά κράτη συνηθέστερη και πιο αποδεκτή πειθαρχική πρακτική, αλλά και πρακτική

διαπαιδαγώγησης. Σε κράτη όπως οι Η.Π.Α., η Ελλάδα και η Σουηδία, απαγορεύεται διά νόμου να ασκηθεί σωματική βία. Ωστόσο σύμφωνα με έρευνα που έχει πραγματοποιήσει το Ι.Υ.Π. όσον αφορά τη σωματική τιμωρία ως μέθοδο διαπαιδαγώγησης, διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό άσκησης της σε επίπεδο ελληνικής οικογένειας αγγίζει ακόμα και το 65,5%, κυρίως στην περίπτωση των αγοριών (Καλλονάκη 2000· Φερέτη 2000· Θεοφίλου 2016).

Η δεύτερη συνηθέστερη μορφή ενδοοικογενειακής βίας στην περίπτωση των παιδιών αποτελεί ψυχολογική-συναισθηματική (Coulborn 1981) Η προαναφερόμενη μορφή βίας περιλαμβάνει πράξεις και συμπεριφορές που εκφράζουν οι γονείς ή οι φροντιστές, καταδεικνύοντας ότι δεν ικανοποιούν τις βασικές παιδικές ανάγκες, όπως είναι για παράδειγμα η στοργή, η αγάπη, η αναγνώριση, η ασφάλεια (Σπινέλλη, 1992). Συνήθως αυτή η μορφή κακοποίησης περιλαμβάνει την απόρριψη του παιδιού, την απομόνωσή του, τον εκφοβισμό, την εκμετάλλευση, τους αγενείς τρόπους ομιλίας, τις ειρωνικές υβριστικές εκφράσεις, την υπερβολική προστασία (Miller & Perrin 1997). Αποτελεί την συχνότερη κακοποιητική μορφή, η οποία μάλιστα αναφέρεται σε ένα σημαντικό αριθμό παιδιών. Δεν διακρίνεται από άμεση εκδήλωση, ωστόσο χαρακτηρίζει ουσιαστικά τη σχέση ανάμεσα σε γονείς και παιδιά, συνθήκη η οποία συχνά θεωρείται ως σημείο εκτόνωσης της ψυχικής έντασης του γονέα (Κατωπόδη 2005).

Η παραμέληση θεωρείται επίσης μια μορφή ενδοοικογενειακής κακοποίησης στην περίπτωση των ανηλίκων (Τσιάντης, 1993). Με τον όρο παραμέληση, νοείται κάθε μορφής αμέλεια, αποτυχία, ή ανεπάρκεια των γονέων, να προστατεύσουν την υγεία των παιδιών, να τα επιβλέψουν ορθά, να συμβάλλουν στην κατάλληλη διατροφή τους, στην προσωπική υγιεινή, στην παιδεία, να τα καλύψουν σε συναισθηματικό επίπεδο και να διαμορφώσουν ένα ασφαλές περιβάλλον διαβίωσης γι' αυτά, με αποτέλεσμα να θέτουν σε κίνδυνο την ανάπτυξη τους σε σωματικό και ψυχικό επίπεδο, όπως επίσης και την ίδια τη ζωή του (Σαλκιτζόγλου, 1993). Χαρακτηριστικές περιπτώσεις παραμέλησης εντός των πλαισίων άσκησης της ενδοοικογενειακής βίας, θεωρούνται για παράδειγμα η ασιτία, η πνευματική υστέρηση των παιδιών, εξαιτίας της γονικής αδιαφορίας, η μη επαρκής επιτήρηση με αποτέλεσμα την πρόκληση ατυχημάτων, η περιορισμένη ικανότητα της μητρικής φροντίδας και κάθε μορφής γονεϊκή παράλειψη, όσον αφορά τη φροντίδα του παιδιού (Κατσιγαράκη, 2004).

Μια ακόμη μορφή ενδοοικογενειακής βίας, η οποία παρουσιάζει ανοδική πορεία ειδικότερα τα τελευταία χρόνια, είναι η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών. Με τον όρο ενδοοικογενειακή σεξουαλική κακοποίηση, ορίζεται η εμπλοκή, τόσο των εφήβων, όσο και των παιδιών σε δραστηριότητες σεξουαλικού περιεχομένου με ενήλικες εξ αίματος συγγενείς. Ως μορφές ενδοοικογενειακής σεξουαλικής βίας θεωρούνται οι θωπείες, η στοματική επαφή, η σεξουαλική επαφή, ο βιασμός, οι ασελγείς πράξεις, η αιμομιξία, η έκθεση σε πορνογραφικό υλικό (Λάγγαρη, 2006).

Η σεξουαλική κακοποίηση στην περίπτωση των παιδιών δεν αναφέρεται μόνο στη σεξουαλική επαφή, καθώς περιλαμβάνει επίσης τις προθέσεις και τις επιθυμίες των δραστών, να αποκτήσουν σεξουαλικές σχέσεις με το παιδί, με στόχο δηλαδή να διεγερθούν σεξουαλικά και να ικανοποιηθούν. Με βάση τα υπάρχοντα δεδομένα έχει υπολογιστεί ότι 150.000.000 κορίτσια σε παγκόσμια κλίμακα, υφίσταται σε ετήσια βάση σεξουαλική παρενόχληση (Θεοφίλου 2016).

2.3 Παράγοντες Κινδύνου και Αιτίες Παιδικής Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης

Όσον αφορά τους παράγοντες κινδύνου όπως επίσης και τα αίτια εκδήλωσης της ενδοοικογενειακής παιδικής βίας, αυτοί διακρίνονται από συνθετότητα, διότι σχετίζονται άμεσα με παράγοντες πολιτισμικού και κοινωνικού περιεχομένου, ενώ σε πολλές περιπτώσεις ταυτίζονται μεταξύ τους.

Όσον αφορά τους παράγοντες- αιτία εξωοικογενειακού χαρακτήρα, αυτοί αναφέρονται στις κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες διαβίωσης, όπως είναι παραδείγματος χάρη η φτώχεια και η ανεργία, οι περιορισμένες παροχές στις υποστηρικτικές δομές του οικογενειακού θεσμού, στην ποιότητα ζωής, στο οικογενειακό περιβάλλον, και στον κοινωνικό αποκλεισμό (Ζαραφονίτου, 2004). Σημαίνουν είναι επίσης ο ρόλος των κοινωνικών προτύπων, τα οποία συνδέονται με την ανατροφή, με την πειθαρχία και με την γονική συμπεριφορά των παιδιών (Ψωμά 2001· Guedes et al. 2016).

Οι κάθε μορφής κακοποιητικές πράξεις σχετίζονται άμεσα επίσης, τόσο με την προσωπική, όσο και με την ψυχολογική γονεϊκή συνθήκη, με το επίπεδο της κοινωνικής και οικονομικής θέσης των γονέων, με την ηλικία της μητέρας, την

πιθανότητα φυσικής (Ευαγγέλου & συν. 2013), ή και συναισθηματικής απουσίας της, το μόνογονεϊκό χαρακτήρα της οικογένειας, την πιθανότητα ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, την οικογενειακή ανατροφή, την ύπαρξη ιστορικού σεξουαλικής κακοποίησης του γονέα, τον τρόπο που κατανέμεται η εξουσία ανάμεσα στα δύο φύλα (McEwan & Friedman 2016).

Με βάση τη συστημική θεωρία, η επικοινωνία δυσλειτουργικής φύσεως εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, η οποία για παράδειγμα εκφράζεται μέσω των χαμηλών επιπέδων λεκτικής εκφρασιμότητας, συναισθηματικής απόκρισης, η μικρή ανοχή ως προς την άσκηση της κριτικής, η απειλή, ο φόβος, το αυξημένο άγχος και η κλιμάκωση της διαφωνίας σε επίπεδο βίας, θεωρούνται σημαντικοί προγνωστικοί παράγοντες για την εκδήλωση ενδοοικογενειακής βίας στην περίπτωση των παιδιών. Ειδικότερα οι διαταραγμένες, βίαιες ή φτωχές σχέσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας, ή οικογενειακή παθολογία, η απομόνωση κοινωνικού περιεχομένου, η χαμηλής ποιότητας μορφωτικό επίπεδο, ο διαγενεακός χαρακτήρας της βίας, συμβάλλουν σημαντικά στην ενίσχυση των αιτιών εκδήλωσης της παιδικής ενδοοικογενειακής κακοποίησης (Lecic-Tosevski et al. 2014).

2.4 Οι Συνέπειες του Φαινομένου της Ενδοοικογενειακής Βίας στην Περίπτωση των Παιδιών

Σύμφωνα με αρκετές μελέτες, έχει διαπιστωθεί ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, έχοντας ως σημείο αναφορά το βαθμό της σοβαρότητας, το επίπεδο της συχνότητας, αλλά και την ηλικία των παιδιών, μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικές συνέπειες τόσο σε επίπεδο σωματικής, ψυχοσυναισθηματικής και νοητικής ανάπτυξη του παιδιού, όσο και ως προς τη διαμόρφωση της προσωπικότητας και της κοινωνικής προσαρμογής του, οδηγώντας το ακόμη σε μόνιμη αναπηρία ή και στον θάνατο. Κάθε μορφής ενδοοικογενειακή κακοποίηση που υφίσταται τα ανήλικα μέλη της οικογένειας, βιώνεται από αυτά ως ένα σημαντικό σωματικό και ψυχικό τραύμα, το οποίο επηρεάζει όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Με βάση τα αποτελέσματα πρόσφατων ερευνών έχει διαπιστωθεί, ότι οι επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας ως προς τα ανήλικα μέλη της, μπορεί να οδηγήσουν σε αρνητικές συνέπειες ως προς την εγκεφαλική νευροφυσιολογία, ειδικότερα κατά τα τρία πρώτα έτη της ζωής των παιδιών, καθώς είναι διαπιστωμένο, ότι οι εμπειρίες

κακοποίησης και το έντονο άγχος που βιώνουν τα κακοποιημένα παιδιά, είναι ικανά να οδηγήσουν σε καταστροφή εκατομμυρίων νευρώνων και συνάψεων που βρίσκονται στον εγκέφαλο, καταστάσεις που πολύ δύσκολα μπορούν να αναστραφούν. Οι προαναφερόμενες βλάβες έχουν ως συνέπεια την αρνητική επίδραση στην άσκηση της σύνθετης σκέψης, στη μνημονική ικανότητα του ατόμου και στη συμπεριφορά του, λειτουργώντας απόρρυθμιστικά της εγκεφαλικής λειτουργίας και επηρεάζοντας επίσης άλλα συστήματα του οργανισμού (Arnow, 2004). Επιπλέον μεταβάλλεται η ικανότητα των κακοποιημένων παιδιών να αλληλεπιδράσουν θετικά με άλλα άτομα, με συνέπεια την εμφάνιση διαταραχών σε επίπεδο διάθεσης. Η μη ύπαρξη σταθερού δεσμού με πρόσωπα φροντίδας, ειδικότερα, στην περίπτωση παιδιών προσχολικής ηλικίας, μπορεί να συμβάλλει στην εκδήλωση σημαντικών συναισθηματικών διαταραχών, οδηγώντας επίσης σε ατροφία σε συγκεκριμένα τμήματα του εγκεφάλου (Arnow 2004· Guedes et al. 2016).

Πιο συγκεκριμένα οι συνέπειες της ενδοοικογενειακής παιδικής κακοποίησης, μπορούν να κατανεμηθούν σε 4 κατηγορίες:

Προβλήματα σωματικού χαρακτήρα: Η κακή σωματική υγιεινή, το πολύ χαμηλό βάρος, η διαρκής κόπωση και πείνα, τα κατάγματα, οι πληγές, οι κακώσεις, οι δηλητηριάσεις, αποτελούν σημαντικές σοβαρές επιπτώσεις που συνδέονται με την ενδοοικογενειακή βία των παιδιών. Με βάση τα υπάρχοντα δεδομένα έχει διαπιστωθεί ότι η θνησιμότητα στα σωματικά κακοποιημένα παιδιά φτάνει το 6%, η προσωρινή αναπηρία στο 33%, η μόνιμη στο 8%, ενώ στο 17% έχει διαπιστωθεί ότι ανέρχεται το ποσοστό των κακοποιημένων παιδιών που παρουσιάζουν σημαντικές κακώσεις. Περισσότερα από τα μισά παιδιά που έχουν κακοποιηθεί σωματικά εκδηλώνουν τραύματα στο πρόσωπο και στο σώμα, εικόνα που παρατηρείται και κατά την περίοδο της εφηβείας (Καλλονάκη 2000· Cannell & Holick 2016).

Προβλήματα ψυχοσυναισθηματικού χαρακτήρα: Το χαμηλό επίπεδο αυτοεκτίμησης, τα συμπτώματα θλίψης, κατάθλιψης, συναισθηματικής αστάθειας, χαμηλών ατομικών προσδοκιών, η απογοήτευση, ο θυμός, το άγχος, η εκδήλωση ψυχωσικών αντιδράσεων, η έντονη ψυχοκινητική ανησυχία, ο ψυχολογικός αποσυντονισμός, η εκδήλωση ψυχαναγκασμών και καταναγκασμών, η αποπροσωποποίηση, η έλλειψη κοινωνικών δεξιοτήτων, η εκδήλωση αισθημάτων αδυναμίας, η εκδήλωση έντονων αισθημάτων ντροπής και ενοχής, οι

αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, οι αυτοκτονικές ιδέες και τάσεις, η αναστολή φυσιολογικής σεξουαλικής ανάπτυξης, αποτελούν βασικά συμπτώματα ψυχοσυναισθηματικού περιεχομένου, που βιώνουν τα παιδιά που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία (Καρασάββας & Καλλίμαχος 2006).

Τα παιδιά που έχουν κακοποιηθεί εκδηλώνουν σημαντικές δυσκολίες ως προς το να αναπτύξουν διαπροσωπικές σχέσεις, γεγονός που συνδέεται άμεσα με την χαμηλή ποιότητα από την οποία χαρακτηρίζονται οι σχέσεις γονέων-παιδιών, οι οποίες πηγάζουν κυρίως από συναισθήματα ανασφάλειας και φόβου που νιώθουν τα παιδιά. Συνέπεια της προαναφερόμενης συνθήκης είναι τα κακοποιημένα παιδιά να απομονώνονται ή να εμφανίζουν συμπτώματα μετατραυματικού στρες. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις των παιδιών που φοβούνται να επιστρέψουν στο σπίτι τους, βρίσκονται σε απόγνωση, είναι υπερβολικά υπάκουα, παθητικά ή εμφανίζουν παλίνδρομη συμπεριφορά (Ι.Υ.Π. 1998).

Η άσκηση αντικειμενικής βίας, λειτουργεί τραυματικά για την ευάλωτη παιδική ψυχή, οδηγώντας τον ανήλικο σε δυσκολίες, οι οποίες τον ακολουθούν σε όλη την πορεία της ζωής του. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησαν οι Fergusson et al. (2008), διαπιστώθηκε ότι η σωματική, αλλά και σεξουαλική παιδική κακοποίηση, σχετίζεται άμεσα με την εμφάνιση ψυχικών προβλημάτων σε άτομα ηλικίας από 16 ως 25 ετών. Η έρευνα συγκεκριμένα διαπίστωσε την πιθανότητα εκδήλωσης κατάθλιψης, αγχώδους διαταραχής, εξάρτησης από ουσίες, αυτοκτονικού ιδεασμού, απόπειρες αυτοκτονίας και αντικοινωνική διαταραχή προσωπικότητας. Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο Belteccki (2016) έγινε αναφορά στη συγγενή σχέση ανάμεσα στην παιδική κακοποίηση και στη διπολική διαταραχή. Αντίστοιχα άλλες έρευνες έχουν καταδείξει ότι το 83% των ασθενών που παρουσιάζουν διαταραχές διατροφής, έχουν υποστεί κάποιας μορφής ενδοοικογενειακή βία, κατά την περίοδο των παιδικών χρόνων τους, με την παραμέληση να είναι πιο συχνή. Ομοίως έχει διαπιστωθεί ότι το 82% των ασθενών που παρουσιάζουν μια διαταραχή προσωπικότητας, αυτή συνδέεται με κάποιας μορφής παιδική κακοποίηση που έχουν υποστεί κατά την παιδική ηλικία τους (Rodrigues et al. 2016).

Συνέπειες σε επίπεδο συμπεριφοράς και κοινωνικότητας: Το παιδί που κακοποιείται κατά την βρεφική-πρώτη ηλικία εμφανίζει σε πολλές περιπτώσεις έντονο κλάμα ή θυμικές εκρήξεις, οι οποίες δεν μπορεί να κατευναστούν εύκολα.

Επίσης συχνά το παιδί παρουσιάζεται υπερβολικά απαιτητικό και ανυπόμονο. Τόσο κατά την περίοδο των παιδικών, όσο και των εφηβικών ετών, τα παιδιά που έχουν υποστεί κακοποίηση, εκδηλώνουν σε πληθώρα περιπτώσεων αντικοινωνικότητα, επιθετικότητα προς τα συνομήλικα άτομα, χαμηλές σχολικές επιδόσεις, σοβαρά προβλήματα μαθησιακής φύσεως, περιστασιακή φοίτηση στο σχολείο ή πλήρους εγκατάλειψη, διαταραχές συμπεριφορικού περιεχομένου, κοινωνική απομόνωση, ακόμη και νεανική παραβατικότητα.

Έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι υπάρχει στενή διασύνδεση μεταξύ της πρώιμης εγκληματικής δραστηριότητας των ανηλίκων και της μη ενασχόλησης του γονικού περιβάλλοντος μαζί τους, κυρίως την πρώτη περίοδο της ζωής τους. Είναι διαπιστωμένο επίσης στην περίπτωση της Ελλάδας, ότι το 41% των εγκλείστων ανηλίκων είχαν υποστεί κατά την παιδική τους ηλικία κακομεταχείριση στο οικογενειακό πλαίσιο, με τον ξυλοδαρμό να αποτελεί την πρώτη αιτία και τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας τη δεύτερη. Επιπροσθέτως, έχει καταδεχθεί ερευνητικά ότι το 65% των ενήλικων που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά κατά την ανήλικη ζωή τους (5-15 ετών) έχουν υπάρξει θύματα εκμετάλλευσης από το οικογενειακό περιβάλλον τους, καθώς είχαν αναγκαστεί να εργαστούν παράνομα (Κατσιγαράκη 2004· Αγάθωνος- Γεωργοπούλου 2004). Η οικογενειακή βία κατά των ανηλίκων λειτουργεί ανασταλτικά του ενωτικού οικογενειακού ιστού, της αρμονικής αλληλεπίδρασης των μελών της οικογένειας, ενώ ταυτοχρόνως λειτουργεί αναιρετικά της ανάληψης των οικογενειακών ρόλων, συνθήκη που θεωρείται αναγκαία, προκειμένου το οικογενειακό πλαίσιο να λειτουργεί ορθά και αρμονικά (Guedes et al. 2016).

Προβλήματα σε επίπεδο νοημοσύνης: Έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι τα κακοποιημένα παιδιά χαρακτηρίζονται από χαμηλό γενετικό νοητικό πηλίκο, είναι πιθανόν να εμφανίσουν νοητική υστέρηση, ή η ομιλία τους να είναι καθυστερημένη και διαταραγμένη (Αγάθωνος- Γεωργοπούλου 2004).

2.5 Πρόληψη Παιδικής Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης

Η αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής παιδικής κακοποίησης λαμβάνει χώρα μέσω του σχεδιασμού και της χάραξης πολιτικών και προγραμμάτων, που έχουν ως σημείο αναφοράς 3 κατηγορίες πρόληψης:

- **Πρωτογενής πρόληψη:** Αναφέρεται σε θεσμούς, στο ευρύ κοινό, αλλά και στα κακοποιημένα παιδιά, απαιτώντας τη διενέργεια πολυεπίπεδων αλλαγών που περιλαμβάνουν, τη θέσπιση μέτρων κοινωνικής πολιτικής, προκειμένου να βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσης των οικογενειών με χαμηλό εισόδημα (Αγάθωνος - Γεωργοπούλου 2004). Στην πρωτογενή πρόληψη περιλαμβάνονται επίσης η ανάπτυξη δράσεων ευαισθητοποίησης της κοινότητας, προκειμένου να τροποποιηθούν οι στάσεις απέναντι στην παιδική κακοποίηση, η ανάπτυξη προγραμμάτων οικογενειακού προγραμματισμού, ώστε να υπάρχει πρόληψη των ανεπιθύμητων εγκυμοσύνων, η ανάπτυξη ψυχοεκπαιδευτικών προγραμμάτων, ώστε οι μελλοντικοί γονείς να αναπτύξουν τις απαιτούμενες γονικές ικανότητες. Στην πρωτογενή πρόληψη εντάσσονται επίσης η εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προκειμένου οι επαγγελματίες υγείας και οι εκπαιδευτικοί να αποκτήσουν τις απαιτούμενες δεξιότητες και το γνωστικό κεφάλαιο, ώστε να αναγνωρίζουν τα περιστατικά ενδοοικογενειακής παιδικής κακοποίησης και να λαμβάνει χώρα η πληροφόρηση των παιδιών ως προς τα δικαιώματά τους (Guedes et al. 2016· Θεοφίλου 2016).
- **Δευτερογενής πρόληψη:** Αναφέρεται στην επιδίωξη της έγκαιρης αντιμετώπισης του προβλήματος της ενδοοικογενειακής βίας πριν ακόμη αυτό εκδηλωθεί. Στόχος είναι να υπάρξει ο έγκαιρος και ορθός εντοπισμός των ατόμων που εντάσσονται στις ομάδες, οι οποίες χαρακτηρίζονται ως πληθυσμιακές ομάδες υψηλού κινδύνου, όπως παραδείγματος χάριν οι εγκυμονούσες μητέρες με ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες, ή οι χρήστριες ουσιών με απώτερο στόχο να μπορέσουν να προληφθούν σημαντικά προβλήματα διαταραχής δεσμού ή γονικής ικανότητας. Ιδιαίτερα σημαντική θεωρείται επίσης η καλλιέργεια των κατάλληλων δομών φιλοξενίας, προκειμένου τα παιδιά να μπορούν να απομακρυνθούν από τους βίαιους γονείς τους (Αρτινοπούλου & Μαγγανάς 1996).
- **Τριτογενής πρόληψη:** Αποσκοπεί να θεραπευτεί το πρόβλημα, όταν το περιστατικό της ενδοοικογενειακής κακοποίησης έχει λάβει ήδη χώρα μέσω της εφαρμογής επεμβάσεων, για να περιοριστούν οι αρνητικές επιπτώσεις και να διακοπεί εκ νέου θυματοποίηση. Απαιτείται να υπάρχει πλήρης εκτίμηση της οικογένειας από διεπιστημονική ομάδα, ώστε αυτή να συμμετέχει σε προγράμματα συμβουλευτικής και κοινωνικής υποστήριξης, ενώ επίσης τα

θύματα πρέπει να συμμετέχουν σε ψυχοθεραπευτικές υπηρεσίες εμπύκνωσης και ενδυνάμωσης, συνδυαστικά με την εφαρμογή κοινωνικών παρεμβάσεων που αφορούν κυρίως στη βελτίωση των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών της οικογένειας. Επίσης στην τριτογενή πρόληψη περιλαμβάνεται η διακοπή κάθε συμπεριφοράς βίαιου χαρακτήρα, όσο το δυνατόν γρηγορότερα, ώστε να απομακρυνθεί το παιδί και να φιλοξενηθεί σε ανάδοχες οικογένειες, ή άτυπης μορφής κοινοτικές δομές υποστήριξης (Kashani & Allan, 1998).

2.6 Ενδοοικογενειακή Βία και Παραβατικότητα Παιδιών

Έρευνες έχουν διαπιστώσει τον «φαύλο κύκλο της βίας», ειδικότερα στις περιπτώσεις των ανηλίκων, αλλά και των ενήλικων εγκληματιών, οι οποίοι έχουν υπάρξει θύματα ενδοοικογενειακής κακοποίησης κατά την παιδική ηλικία τους. Ειδικότερα τις τελευταίες δεκαετίες έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην συνύπαρξη της ενδοοικογενειακής βίας κατά την παιδική ηλικία και στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, καθώς το θύμα-δράστης διανύει την παιδική ηλικία του.

Όσον αφορά τη νεανική παραβατικότητα τα θεωρητικά μοντέλα έχουν καταδείξει ότι η κοινωνική μάθηση των μορφών επίλυσης προβληματικών συγκρούσεων μέσω της έκθεσης στη διαπροσωπική βία, αποτελεί μια εξέχουσα επιβεβαίωση του προαναφερόμενου συσχετισμού. Επίσης πληθώρα ερευνών έχει καταδείξει ότι οι διαφορετικές μορφές τραύματος και κακοποίησης που έχουν βιώσει τα άτομα κατά την παιδική ηλικία τους, μπορούν να διαδραματίσουν σημαίνοντα ρόλο στη διάπραξη των παραβατικών συμπεριφορών (Kerig et al., 2010· Asscher et al., 2015). Συνάμα έχει διαπιστωθεί ότι οι βίαιες και παραβατικές συμπεριφορές που εκφράζονται μεταξύ των κοριτσιών, εξηγούνται στις στρατηγικές που υιοθετούν για να αντιμετωπίσουν και να επιβιώσουν από τη δική τους θυματοποίηση. Κατά συνέπεια επιβεβαιώνεται, ότι οι ανήλικοι παραβάτες αποτελούν σε πολλές περιπτώσεις θύματα ενδοοικογενειακής βίας (Derivois, 2010· Born, 2002), όπως επίσης έχουν διαπιστωθεί και οι ισχυροί δεσμοί ανάμεσα στην έκθεση του ατόμου στην ενδοοικογενειακή βία και στη μεταγενέστερη άσκηση βίας, με την πιθανότητα παραβίασης του νόμου να είναι ιδιαίτερα υψηλή. Επιπροσθέτως έρευνες έχουν δείξει ότι τα παιδιά που εκτίθενται στην οικογενειακή βία συχνά δυσκολεύονται να διαχειριστούν τις συγκρούσεις και τις απογοητεύσεις που βιώνουν. Κατά συνέπεια η προσφυγή τους σε παραβατική συμπεριφορά, αποτελεί έναν μηχανισμό

αντιμετώπισης της απογοήτευσης που μπορεί να αισθάνονται και έναν τρόπο να κερδίσουν το σεβασμό της ομάδας των συνομηλίκων τους (Thompson & Bynum, 2012). Η εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών όπως για παράδειγμα της κλοπής, θεωρείται άμεσα συνδεδεμένη με την παραβίαση των κοινωνικών κανόνων, η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των παιδιών που έχουν υποστεί οικογενειακή βία. Σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Thompson & Bynum (2012), παρατήρησαν υψηλότερα ποσοστά νεανικής παραβατικότητας μεταξύ των αγοριών που είχαν εκτεθεί σε οικογενειακή βία, όπως αντίστοιχα σε ερευνά που πραγματοποίησαν Herrera & McCloskey (2003), διαπιστώθηκε ότι τα κορίτσια του εκτίθενται σε ενδοοικογενειακή βία είναι εξίσου πιθανό με τα αγόρια να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά.

Με βάση τη Σύγχρονη Γραμματεία των Κοινωνικών Επιστημών, οι νέοι που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία και παράλληλα έχουν εκδηλώσει παραβατικότητα χαρακτηρίζονται ως «Νέοι Μεικτού Ρεπερτορίου» (Cross over Youth). Ο προαναφερόμενος όρος αναφέρεται σε κάθε νέο με εμπειρίες, όπως οι προαναφερόμενες, ανεξαρτήτως εάν η ενδοοικογενειακή βία και η παραβατικότητα έχουν εντοπισθεί τόσο από το σύστημα της παιδικής προστασίας, όσο και το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης ανηλίκων. Επίσης στους νέους μεικτού ρεπερτορίου περιλαμβάνονται και άτομα τα οποία έχουν υποστεί κακοποίηση, ή παραμέληση από την οικογένεια τους κατά την περίοδο της ενήλικης ζωής τους, ενώ παράλληλα έχουν εμπλακεί σε εγκληματικές ενέργειες ως νέοι ενήλικες, χωρίς ωστόσο να έχουν βιώσει τις συνέπειες του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης για τους ενήλικες. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται η ανάπτυξη ενός ισχυρού πλέγματος υπηρεσιών και υποστήριξης, προκειμένου οι νέοι που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία και συνάμα έχουν εκδηλώσει παραβατικότητα, να μπορέσουν να θεραπευτούν και να ενταχθούν αρμονικά στο κοινωνικό σύνολο.

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Σκοπός Έρευνας

Η παρούσα εργασία θα επιδιώξει να διερευνήσει το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας, στην περίπτωση που τα θύματα είναι παιδιά, σε μία προσπάθεια να διαπιστωθεί ένα το φαινόμενο διασυνδέεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των ανηλίκων. Απώτερος στόχος της έρευνας μέσω της διενέργειας συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης, είναι να καταδείξει τις διαστάσεις και τον βαθμό ανάπτυξης του φαινομένου, επιδιώκοντας να πληροφορήσει την επιστημονική κοινότητα και ευρύτερα την κοινή γνώμη, για το συγκεκριμένο φαινόμενο, ώστε να εξευρεθούν οι απαιτούμενες λύσεις και να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα, για την άμβλυνση και εν τέλει την εξάλειψη του. Για την επίτευξη του προαναφερόμενου σκοπού η εργασία καλείται να απαντήσει στα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα :

- Ποιες είναι οι συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας στους ανήλικους;
- Ποιες μορφές ενδοοικογενειακής βίας σχετίζονται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς;

- Ποια δημογραφικά στοιχεία των ανηλίκων θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες εκδηλώσεις της παραβατικής συμπεριφοράς τους;

Το πλαίσιο αναφοράς της παρούσας έρευνας πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές το πρωτοκόλλου PRISMA, το οποίο χρησιμοποιείται ευρέως στην περίπτωση των βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων (Liberati et al., 2009). Η έρευνα διεξήχθη στις βάσεις δεδομένων PubMed, SCOPUS Google Scholar, EMBASE, από τον Ιούνιο του 2023 έως τον Οκτώβριο του 2023. Ο αλγόριθμος που χρησιμοποιήθηκε ήταν ο ακόλουθος:

(domestic violence» OR «delinquent behaviour») AND (child OR children OR kid OR kids OR youngster OR youngsters OR adolescent OR adolescents OR teen OR teens OR teenager OR teenagers).

3.2 Κριτήρια Ένταξης & Αποκλεισμού του Δείγματος

Κατά τη διενέργεια της έρευνας, ακολουθήθηκαν κάποια κριτήρια ένταξης των άρθρων που συμπεριλήφθηκαν σε αυτή. Αναλυτικότερα τα άρθρα έπρεπε να αναφέρονται σε παιδιά ηλικίας από 6 μηνών έως 12 ετών που είχαν βιώσει την ενδοοικογενειακή βία. Η γλώσσα συγγραφής των άρθρων θα έπρεπε να είναι αγγλική, ενώ ο σχεδιασμός των μελετών αφορούσε ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες και συγκεκριμένα συγχρονικές μελέτες και μελέτες κοόρτης.

Ως προς τα κριτήρια του αποκλεισμού στην παρούσα έρευνα δεν συμπεριλαμβάνονται άρθρα τα οποία δεν περιλάμβαναν πρωτογενή έρευνα, άρθρα που δεν παρουσιάζονταν με σαφήνεια το δείγμα της έρευνας ή το δείγμα ήταν πάρα πολύ μικρό.

3.3 Εξαγωγή και Ανάλυση Δεδομένων

Αρχικά οι ερευνήτριες προέβησαν στη διενέργεια πιλοτικής έρευνας, μέσω της πιλοτικής φόρμας εξαγωγής δεδομένων, για τη συγκέντρωση των άρθρων που συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα. Υπήρξε ταυτόχρονη και ανεξάρτητη εξέταση των άρθρων από δύο αναθεωρητές. Για την κάθε μελέτη που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα, τα δεδομένα που εξήχθησαν αφορούσαν μεταβλητές, όπως το όνομα και η ταυτότητα του άρθρου, το έτος δημοσίευσης, το όνομα του πρώτου συγγραφέα, ο

τόπος πραγματοποίησης της έρευνας, η χρονική περίοδος διενέργειας της έρευνας, το δείγμα, το φύλο του δείγματος, το ηλικιακό εύρος, το μέγεθος του δείγματος, ενώ συνάμα συσχετίστηκε το δείγμα με το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας και της παραβατικότητας των ανηλίκων. Επίσης στα δεδομένα που εξήχθησαν συμπεριλαμβάνονταν τα ερευνητικά αποτελέσματα ή στατιστική ανάλυση και τα κύρια ευρήματα των άρθρων σύμφωνα με το PICOS.

3.4 Αξιολόγηση Ποιότητας

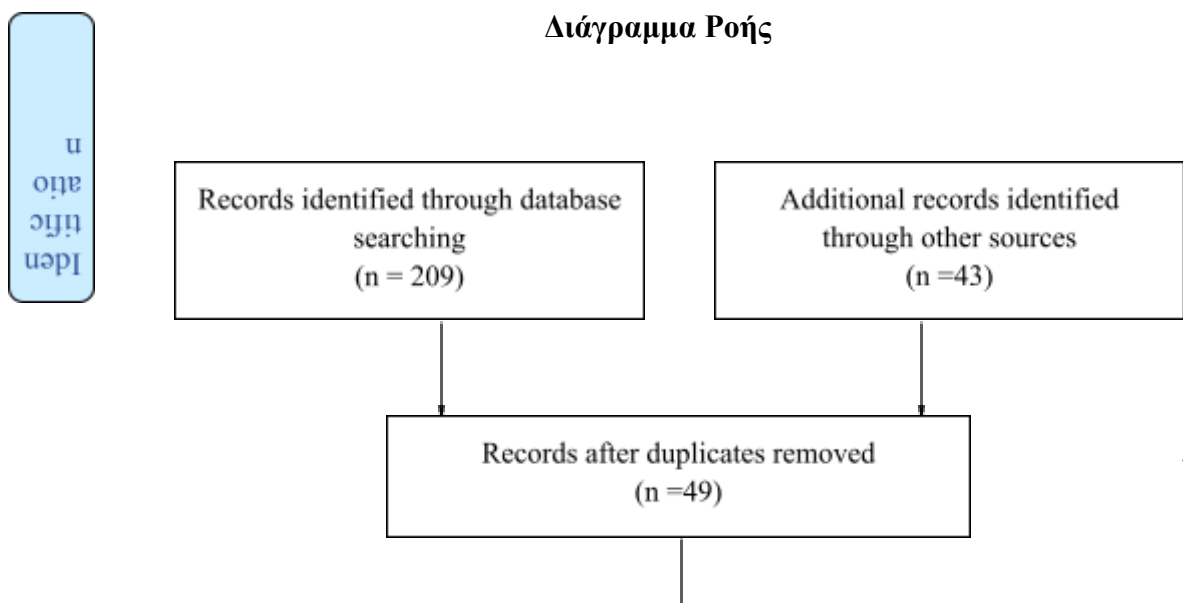
Η αξιολόγηση της ποιότητας πραγματοποιήθηκε από ανεξάρτητους αναθεωρητές, μέσω της διαδικασίας της διαλογής, ώστε να αξιολογηθεί ο κίνδυνος μεροληψίας. Οι μελέτες που έλαβαν μέρος στην έρευνα βασίστηκαν στις κλίμακες Newcastle-Ottawa (Modesti et al., 2016 ·Stang, 2010) και την κλίμακα CASP (Nadelson & Nadelson, 2014).

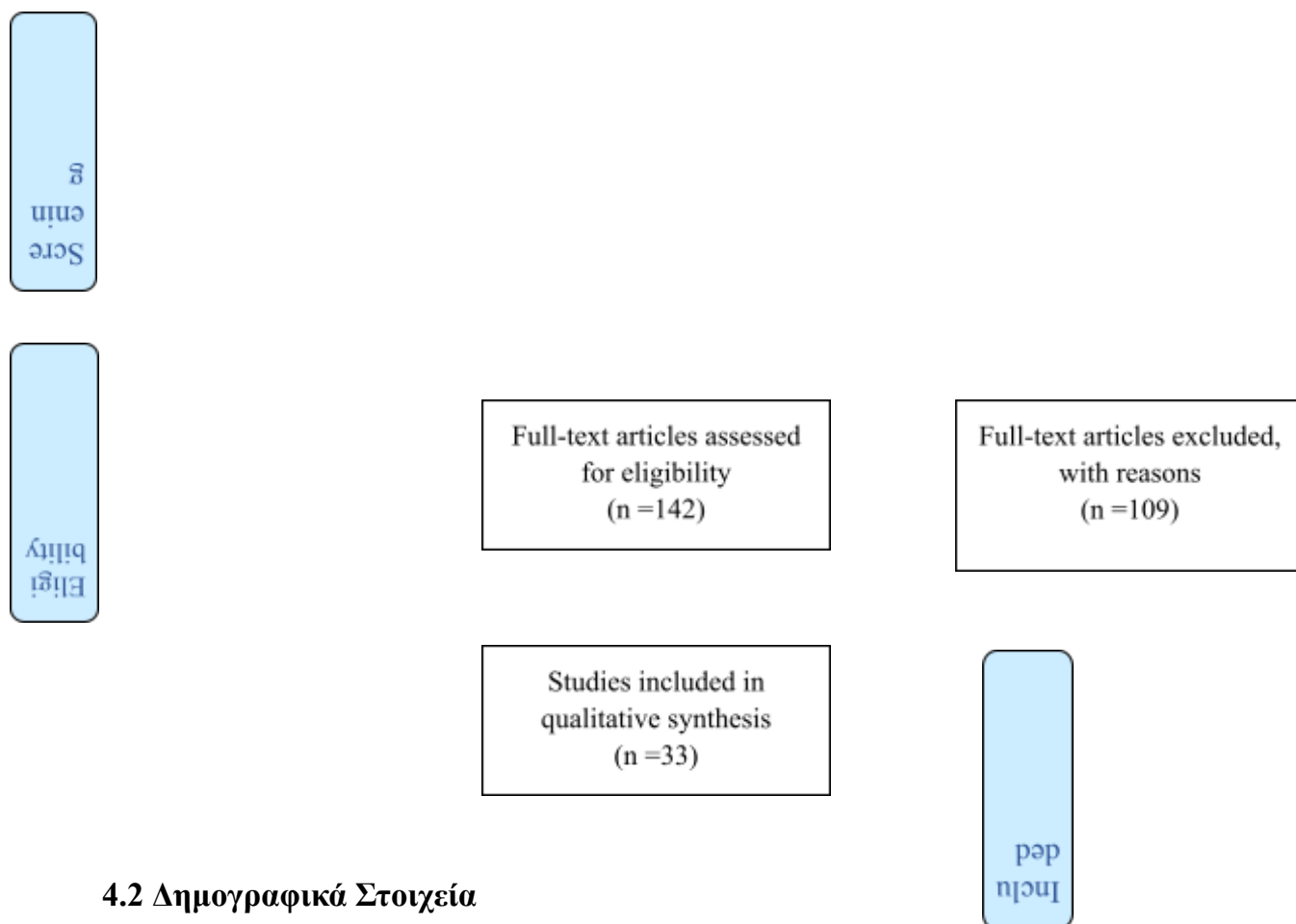
4. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Αποτελέσματα

Από την έρευνα στις βάσεις δεδομένων (Scopus, Pubmed) προέκυψαν 252 μελέτες. Μετά την αφαίρεση διπλοτυπιών και την αξιολόγηση άρθρων, συνολικά 33 άρθρα θεωρήθηκαν επιλέξιμα και παρουσιάζονται στην παρούσα ανασκόπηση. . Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν παιδιά, γονείς και μελέτες προγενέστερων ερευνών που αναφέρονταν στην παιδική παραβατικότητα.

Διάγραμμα Ροής

4.2 Δημογραφικά Στοιχεία

Τα ερευνητικά δεδομένα παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 (Παράρτημα). Αναλυτικότερα, οι έρευνες αφορούσαν παιδιά ηλικίας από 6 μηνών έως και 12 ετών. Στην πλειοψηφία τους οι μελέτες προέρχονται από την Αμερική (Grych, Wachsmuth-Schlaefel & Klockow, 2002· English, Marshal & Stewart, 2003· Ethier, Lemelin & Lacharité, 2004· Sternberg, Baradaran & Abbott, 2006· Dishion, Conell, Weaver et al., 2008· Evans, Davies & DiLillo, 2008· Margolin, Vickerman & Ramos, 2009· Jennings, Maldonado-Molina, Piquero, 2010· Colley, Carrano, Lewin-Bizan, 2011· Keijsers L, Loeber R, Branje, 2011· · Carton & Galian, 2011· Yoo & Huang, 2012· Evans, Simons, Simons, 2012· Evans & Burton, 2013· Goodnight, D'Onofrio & Cherlin et al., 2013· Li & Godinet, 2014· Huang, Viske, Lu et al., 2015· Pingley, 2017· Hambric, Rubens, Brawner, 2017· Berthelon, Contreraw, Kruger et al., 2018· Sitnick, Galan & Shaw, 2020· Morelli, Hong, Elzie, 2022, κάποιες περιλάμβαναν δεδομένα από πληθυσμό Ευρώπης και Αμερικής (Holt, 2008· El-Sheikh, Hinnant & Erath, 2011· Lawson, Speidel, Fondren et al. , 2020· Sharrat, Manson, Wager et al., 2022· Doroudchi, Zarenezhad, Hosseinezhad, 2023), κάποιες αφορούσαν αποκλειστικά το Ηνωμένο Βασίλειο (Bowes, Arseneault, Maughan et al., 2009· Thornton, 2014· Butler, Quigg, Bellis, 2020), μία αφορούσε την Ισπανία (Baek,

Roberts, Seepersad et al., 2018), μία την Ιρλανδία (Lunnenmann, Luijk, Van der Horst, 2022) και μία την Κίνα (Yao Zhang, Zhao, 2022). Οι έρευνες αφορούσαν αγόρια και κορίτσια, τα οποία είχαν υποστεί ενδοοικογενειακή βία διάφορων μορφών (σωματική, λεκτική, σεξουαλική, παραμέληση) και τα οποία είχαν εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά ήδη από την παιδική ηλικία.

4.3 Αποτελέσματα Βιβλιογραφικής Έρευνας

Στο παρόν τμήμα της εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας ως συνέπεια της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που πραγματοποιήθηκε. Οι πρωτογενείς πηγές που εντοπίστηκαν έχουν ως αφετηριακό χρονικό σημείο έναρξης το 2002 και ως τελικό το 2023. Η παράθεση των ερευνητικών αποτελεσμάτων ακολουθεί χρονολογική σειρά.

Αναλυτικότερα, οι Grych, Wachsmuth-Schlaefler & Klockow (2002), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας τη σχέση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στα παιδιά. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 46 παιδιά, ηλικίας 3,5 έως 7 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παιδιά που προέρχονται από κακοποιημένα οικογενειακά περιβάλλοντα εκφράζουν λιγότερο θετικές αναπαραστάσεις για τις μητέρες τους και τους εαυτούς τους, ενώ υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπαραστήσουν την διαγονεϊκή σύγκρουση, κλιμακούμενη, μέσα από την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Επιπροσθέτως διαπιστώθηκε ότι η ενδοοικογενειακή επιθετικότητα συμβάλλει σημαντικά στην κλιμάκωση της συγκρουσιακής-επιθετικής σχέσης, μεταξύ γονέα-παιδιού. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει την ανάπτυξη θετικού κλίματος εντός της οικογένειας, όπως επίσης και τις πεποιθήσεις των παιδιών, σχετικά με τη δόμηση των στενών σχέσεων τους, οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις χαρακτηρίζονται από βίαιες και επιθετικές συνθήκες.

Οι English, Marshal & Stewart (2003), πραγματοποίησαν έρευνα, εξετάζοντας πώς τα παιδιά που έχουν κακοποιηθεί ή παραμεληθεί στην πρώιμη παιδική ηλικία, επηρεάζονται σε επίπεδο συμπεριφοράς και υγείας. Συγκεκριμένα η έρευνα εστίασε στην πιθανότητα ύπαρξης ενδοοικογενειακής βίας και στην χειροτέρευση της υγείας

και της συμπεριφοράς των παιδιών. Περαιτέρω η έρευνα εξέτασε τα χαρακτηριστικά του φροντιστή και της οικογένειας, καθώς και άλλους παράγοντες, ως πιθανούς διαμεσολαβητές των επιπτώσεων της ενδοοικογενειακής βίας. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 261 παιδιά, ηλικίας από 2 έως 6 ετών που είχαν παραπεμφθεί σε υπηρεσίες προστασίας παιδιού, είτε λόγω κακοποίησης, είτε λόγω παραμέλησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι ο τύπος της ενδοοικογενειακής βίας και η σοβαρότητα του περιστατικού που εμφανίστηκε στο δείγμα δεν έχει άμεση επίδραση στην υγεία και στη συμπεριφορά παιδιών έως την ηλικία των 6 ετών, ωστόσο επιφέρει πολλές έμμεσες επιπτώσεις. Συγκεκριμένα οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι υπάρχει έντονος αντίκτυπος της ενδοοικογενειακής βίας στη λειτουργικότητα της οικογένειας, στη γενική υγεία, στην ευημερία των φροντιστών και στην ποιότητα της αλληλεπίδρασης τους με το παιδί, που με τη σειρά τους συνδέονται σημαντικά με τον περιορισμό της λειτουργικότητας του παιδιού και σχετίζονται με την εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων και προβλημάτων υγείας.

Οι Ethier, Lemelin & Lacharité (2004) διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας τη σχέση μεταξύ της χρόνιας ενδοοικογενειακής κακοποίησης και της εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς και συναισθηματικών προβλημάτων σε παιδιά. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 49 κακοποιημένα παιδιά, 32 θύματα συνεχούς ή χρόνιας ενδοοικογενειακής κακομεταχείρισης και 17 θύματα παροδικής ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα θύματα χρόνιας ενδοοικογενειακής κακομεταχείρισης είχαν σημαντικά περισσότερα συναισθηματικά προβλήματα, άγχος και κατάθλιψη από εκείνα που ήταν θύματα ενδοοικογενειακής βίας περιστασιακά. Επίσης παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά με χρόνια κακομεταχείριση, παρουσίαζαν περισσότερο επιθετική συμπεριφορά και προβλήματα κοινωνικής απόσυρσης, σε σχέση με τα παιδιά της παροδικής ενδοοικογενειακής βίας. Επιπροσθέτως διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό των παιδιών με χρόνια κακομεταχείριση παρουσίαζε κλινικό επίπεδο προβλημάτων συμπεριφοράς πολύ υψηλότερο, σε σχέση με τα παιδιά της παιδικής κακοποίησης.

Οι Sternberg, Baradaran & Abbott (2006), πραγματοποίησαν έρευνα εξετάζοντας τις επιπτώσεις συγκεκριμένων τύπων ενδοοικογενειακής βίας, της ηλικίας και του φύλου, ως προς τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών. Η μέθοδος που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 24 πρωτογενείς μελέτες που εξέτασαν το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας και τις επιπτώσεις του στα παιδιά. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν, ότι τα παιδιά που βιώνουν πολλαπλές μορφές ενδοοικογενειακής βίας, διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο, από τα παιδιά που βιώνουν μόνο μια μορφή κακοποίησης ή ήταν μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας, να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά. Επίσης διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που ήταν μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας ή είχαν υπάρξει θύματα της ή και τα δύο, είχαν περισσότερες πιθανότητες να εξωτερικεύσουν, παρά να εσωτερικεύσουν προβλήματα συμπεριφοράς, σε σύγκριση με τα παιδιά που δεν βίωναν βία. Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά ηλικίας 4 έως 9 ετών που έχουν υπάρξει θύματα ενδοοικογενειακής βίας διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά ή να αποτελέσουν θύματα βίας κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή τους.

Ο Holt (2008), διεξήγαγε έρευνα εξετάζοντας τον αντίκτυπο που έχει η ενδοοικογενειακή βία στην υγεία και στην αναπτυξιακή ευημερία των παιδιών και των νέων. Ο αντίκτυπος διερευνήθηκε σε 4 διακριτούς, αλλά αλληλένδετους τομείς, όπως είναι η έκθεση ενδοοικογενειακής βίας και κακοποίησης παιδιών, ο αντίκτυπος της γονικής ικανότητας, ο αντίκτυπος στη ανάπτυξη παιδιών και εφήβων και η έκθεση των παιδιών σε πρόσθετες αντιξοότητες από την οικογένεια. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και συγκεκριμένα η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στην έρευνα συμπεριλήφθηκαν όλες οι πρωτογενείς πηγές που αφορούσαν τα ερευνητικά δεδομένα της χρονικής περιόδου 1995-2006 και αναφέρονταν την ενδοοικογενειακή βία και στον αντίκτυπο που έχει στα ανήλικα μέλη της οικογένειας. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παιδιά και οι έφηβοι που ζουν σε περιβάλλοντα με έντονη την ενδοοικογενειακή βία, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να βιώσουν συναισθηματική, σωματική, σεξουαλική κακοποίηση, να αναπτύξουν συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς, καθώς επίσης και να βιώσουν αυξημένη έκθεση σε αντιξοότητες στη ζωή τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι τα παιδιά και οι νέοι επηρεάζονται σημαντικά

από τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας που βιώνουν, με τις επιπτώσεις να εξακολουθούν να υφίστανται και μετά τη λήψη σχετικών μέτρων που αφορούν την ασφάλειά τους. Ειδικότερα τα παιδιά έχουν την τάση να εσωτερικεύουν την ενδοοικογενειακή βία και να την εξωτερικεύουν μέσω παραβατικών-επιθετικών συμπεριφορών, όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις τους (φίλοι-γονείς). Οι επιστήμονες κατέληξαν ότι απαιτείται να ληφθούν έγκαιρα μέτρα, κατάλληλα και εξατομικευμένα, που θα ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των παιδιών που ζουν σε βίαια οικογενειακά περιβάλλοντα. Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να βασίζονται σε ολιστικές και παιδοκεντρικές προσεγγίσεις, τεκμηριωμένες αξιολογικά και σχεδιασμένες, με βάση τις ανάγκες και τις εμπειρίες του κάθε παιδιού.

Οι Dishion, Conell, Weaver et al. (2008), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο η ενδοοικογενειακή άσκηση βίας σε παιδιά ηλικίας από 2 - 4 ετών από τους φροντιστές τους, μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική ηλικία. Ειδικότερα εξετάστηκε η συμπεριφορά του παιδιού ως προς την εκδήλωση υψηλής συγκρουσιακής σχέσης με τους ενήλικες, επίσης εξετάστηκαν τα ενδοοικογενειακά προβλήματα, όπως η μητρική κατάθλιψη και κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες όπως για παράδειγμα το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και το οικογενειακό εισόδημα της οικογένειας και κατά πόσο οι προαναφερόμενοι παράγοντες, συμβάλλουν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανηλίκους. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 731 οικογένειες, από το Pittsburgh, το Eugene και το Charlottesville των ΗΠΑ. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η πρώιμη αντικοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, αποτελεί σημαντικό προγνωστικό παράγοντα για την πρώιμη εσωτερίκευση και εξωτερίκευση παραβατικής συμπεριφοράς. Συνάμα διαπιστώθηκε ότι η μητρική κατάθλιψη λειτουργεί ενισχυτικά της εκδήλωσης πρώιμης παραβατικής συμπεριφοράς από τα παιδιά. Καταδείχθηκε ακόμη, ότι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα και περιορισμένο μορφωτικό επίπεδο, είναι περισσότερο επιρρεπείς στην εκδήλωση άσκησης βίας στα ανήλικα μέλη τους, η οποία με τη σειρά της συμβάλλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Ιδιαίτερα επισημάνθηκε η αναγκαιότητα λήψης προληπτικών παρεμβάσεων, που στοχεύουν στη μείωση των προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, ειδικότερα στις οικογένειες υψηλού κινδύνου. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι απαιτείται

η άμεση και αποτελεσματική εμπλοκή των οικογενειών σε παρεμβάσεις, προκειμένου να προωθηθεί η θετική υποστήριξη συμπεριφοράς και να περιοριστεί ανάπτυξη προβληματικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.

Οι Evans, Davies & DiLillo (2008), εξέτασαν τη σχέση μεταξύ της έκθεσης των παιδιών στην ενδοοικογενειακή βία και τα συμπτώματα εσωτερίκευσης, εξωτερίκευσης και τραύματος στη τη συμπεριφορά των παιδιών. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 60 αναθεωρημένες μελέτες που αφορούσαν την οικογενειακή βία σε ανήλικους. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει περισσότερο τα αγόρια, τα οποία χαρακτηρίζονταν από συμπτώματα εξωτερίκευσης και από την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς, σε σχέση με τα κορίτσια. Τα αποτελέσματα της έρευνας διαπίστωσαν ότι η ενδοοικογενειακή βία κατά την παιδική ηλικία σχετίζεται με την εκδήλωση ψυχοκοινωνικών προβλημάτων. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η έκθεση των παιδιών στην ενδοοικογενειακή βία, ακόμη και όταν τα παιδιά είναι μάρτυρες των γονέων τους, σχετίζεται με τον αυξημένο κίνδυνο τόσο εκδήλωσης συναισθηματικών προβλημάτων, όσο και προβλημάτων συμπεριφοράς, κατά την παιδική και την εφηβική ηλικία. Συνάμα διαπιστώθηκε ότι τα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια, εξωτερικεύουν περισσότερο τις συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας, μέσω της εκδήλωσης επιθετικής-παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι Bowes, Arseneault, Maughan et al. (2009), διερεύνησαν κατά πόσο οι παράγοντες σχολείο, γειτονιά και οικογένεια, συνδέονται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς σε παιδιά, ειδικότερα ως προς την εμπλοκή τους σε φαινόμενα εκφοβισμού. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 2.232 παιδιά, ηλικίας 5-7 ετών, που είχαν εμπλακεί σε φαινόμενα εκφοβισμού είτε ως θύματα, είτε ως θύτες. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι οι κοινωνικο-περιβαλλοντικοί παράγοντες σχετίζονται με την εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων στα παιδιά. Για παράδειγμα το μέγεθος του σχολείου συνδέεται με τον αυξημένο κίνδυνο τα παιδιά να πέσουν θύματα εκφοβισμού. Ομοίως τα προβλήματα με τους γείτονες, σχετίζονται με τον αυξημένο κίνδυνο ένα παιδί να πέσει θύμα εκφοβισμού, ενώ οικογενειακοί παράγοντες όπως η παιδική κακοποίηση

και η ενδοοικογενειακή βία, συσχετίστηκαν με την εμπλοκή των παιδιών σε φαινόμενα εκφοβισμού, τόσο από την πλευρά του θύτη, όσο και από την πλευρά του θύματος. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι οι κοινωνικο-περιβαλλοντικοί παράγοντες συσχετίζονται στενά με τον κίνδυνο εμπλοκής των παιδιών σε περιστατικά εκφοβισμού, ανεξαρτήτως της δικής τους συμπεριφοράς. Η εφαρμογή προγραμμάτων παρέμβασης που στόχο έχουν τον περιορισμό του εκφοβισμού, θα πρέπει να επεκταθεί εκτός από τα σχολεία, στο κοινωνικό και οικογενειακό περιβάλλον.

Οι Margolin, Vickerman & Ramos (2009), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο η ενδοοικογενειακή βία διαταράσσει τη ζωή και τη συμπεριφορά παιδιών που την υφίσταται. Συγκεκριμένα τα είδη βίας που εξετάστηκαν αφορούσαν την συζυγική, σωματική επιθετικότητα, την επιθετικότητα από τη μητέρα προς το παιδί, την επιθετικότητα από τον πατέρα προς το παιδί και την βία που υφίσταται το παιδί από τη μεριά της κοινότητας. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 103 παιδιά ηλικίας από 1- 10 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η επιθετικότητα που βιώνουν τα παιδιά από τον πατέρα, τη μητέρα, την κοινότητα, συμβάλλει σημαντικά προς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Επίσης διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που εκτίθενται συστηματικά σε ενδοοικογενειακή βία και όχι σε επεισοδιακή έκθεση, παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι ειδικότερα οι ανήλικοι που εκτίθενται συστηματικά σε βία, πρέπει να συμμετέχουν σε τακτικές παρεμβάσεις, προκειμένου να ελαχιστοποιηθούν οι επιπτώσεις που μπορεί να έχουν στο μέλλον ως προς την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών.

Οι Jennings, Maldonado-Molina, Piquero (2010), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας τους παράγοντες που σχετίζονται με τη νεανική παραβατικότητα. Συγκεκριμένα η έρευνα εξέτασε κατά πόσο το οικογενειακό περιβάλλον, μπορεί να αποτελέσει προγνωστικό παράγοντα εκδήλωσης παιδικής παραβατικότητας. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 2.491 ισπανόφωνοι νέοι ηλικίας 5 έως 13 ετών, οι οποίοι ζούσαν στις ΗΠΑ και στην Λατινική Αμερική. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως τα παιδιά που μεγάλωναν με γονείς, οι οποίοι χαρακτηρίζονταν από προβλήματα ψυχικής υγείας και παραβατικότητας, παρουσίαζαν μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς.

Επιπροσθέτως η έρευνα κατέδειξε ότι τα παιδιά των οικογενειών που αποπειράθηκαν να αυτοκτονήσουν εμπλέκονται συχνότερα σε περιστατικά παραβατικότητας.

Οι Colley, Carrano, Lewin-Bizan (2011) πραγματοποίησαν έρευνα, εξετάζοντας κατά πόσο το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να λειτουργήσει προγνωστικά, στην εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς σε ανήλικους. Η μέθοδος έρευνας που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 261 παιδιά ηλικίας από 3 - 9 ετών, τα οποία προέρχονταν από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως τα μη ορθά οικογενειακά περιβάλλοντα συμβάλλουν στην εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων από την πλευρά των παιδιών. Συγκεκριμένα καταδείχθηκε πως η παραβατική συμπεριφορά από την πλευρά του πατέρα κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας του παιδιού, συνδέεται με την εκδήλωση επιθετικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών. Τα παιδιά αισθάνονται ότι δεν βρίσκονται σε ένα οικογενειακό περιβάλλον ασφαλές, με αποτέλεσμα να τους προκαλούνται συναισθήματα άγχους, φόβου και λύπης, τα οποία με τη σειρά τους συμβάλλουν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι Keijsers, Loeber & Branje (2011), πραγματοποίησαν έρευνα με σκοπό να εξετάσουν τη συσχέτιση της ενδοοικογενειακής βίας σε παιδιά και εφήβους και την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Η μέθοδος που εφάρμοσαν οι ερευνητές ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ημι-δομημένη συνέντευξη. Στην έρευνα συμμετείχαν 503 αγόρια ηλικίας από 7 έως 16 ετών. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε πως σε περίπτωση που οι σχέσεις γονέων και παιδιών χαρακτηρίζονται από ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, λειτουργούν αποτρεπτικά για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε πως τα παιδιά και οι έφηβοι που αισθάνονται ότι το οικογενειακό περιβάλλον τους υποστηρίζει, εκτιμά τις απόψεις τους και τους επιτρέπει να εκφράζονται ελεύθερα, δεν εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά.

Οι Carton & Galiano (2011) πραγματοποίησαν έρευνα, διερευνώντας εάν τα συγκρουσιακά οικογενειακά περιβάλλοντα αποτελούν προγνωστικό παράγοντα εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Συγκεκριμένα η έρευνα εξέτασε τις συγκρουσιακές σχέσεις μεταξύ των συζύγων και κατά πόσο η συγκεκριμένη συνθήκη λειτουργεί παρακινητικά της εκδήλωσης παραβατικής

συμπεριφοράς από την πλευρά των ανηλίκων. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήσαν οι ερευνητές ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 332 παιδιά, ηλικίας 7 -17 χρονών μαζί με τις μητέρες τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των γονέων, επηρεάζουν τους απογόνους και των δύο φύλων. Ωστόσο η έρευνα διαπίστωσε πως η ηλικία των ανηλίκων αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε πως τα παιδιά επηρεάζονται λιγότερο από τους εφήβους, εάν εμπλακούν ή αποτελέσουν μάρτυρες των συγκρούσεων των γονέων τους.

Οι El-Sheikh, Hinnant & Erath (2011), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο οι γονικές συζυγικές συγκρούσεις αυξάνουν τον κίνδυνο να εκδηλώσουν τα παιδιά παραβατική συμπεριφορά. Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποσοτική, ενώ το ερωτηματολόγιο αποτέλεσε το ερευνητικό εργαλείο των συμμετεχόντων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 128 κορίτσια και 123 αγόρια μέσης ηλικίας 8 ετών, καθώς επίσης και οι γονείς τους. Το δείγμα αποτελούνταν από 64% Ευρωπαίους και Αμερικανούς και 36% Αφροαμερικανός. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως το συγκρουσιακό συζυγικό πλαίσιο αυξάνει την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών από την ηλικία των 8 έως και την ηλικία των 10 ετών. Επίσης η έρευνα διαπίστωσε πως τα αγόρια εκδηλώνουν μεγαλύτερο κίνδυνο να παρουσιάσουν παραβατική συμπεριφορά στην προαναφερόμενη ηλικία. Οι ερευνητές κατέληξαν πως η οικογενειακή αποδιοργάνωση, αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιβάρυνσης στην συναισθηματική ισορροπία των παιδιών. Η προαναφερόμενη ανισορροπία αποτελεί σημαντικό παράγοντα ενεργοποίησης της παραβατικής συμπεριφοράς τους.

Οι Yoo & Huang (2012), εξέτασαν το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των παιδιών, εστιάζοντας σε τρεις μορφές του φαινομένου (σωματική, συναισθηματική και σεξουαλική) και στις συνέπειες που αυτές επιφέρουν στα θύματα. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 25 προγενέστερες μελέτες που αφορούσαν την ενδοοικογενειακή βία ανηλίκων. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι ο παράγοντας της φτώχειας συνδέεται στενά με τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας των παιδιών. Ωστόσο η έρευνα διαπίστωσε ότι τα παιδιά που ζούσαν σε συνθήκες

φτώχειας, επηρεάστηκαν λιγότερο από την ενδοοικογενειακή βία, σε σχέση με αυτά που δεν ζούσαν σε φτωχό περιβάλλον. Η εσωτερίκευση των προβλημάτων συμπεριφοράς παρατηρήθηκε στα παιδιά που ζούσαν σε μη φτωχά περιβάλλοντα, σε σχέση με αυτά που ζούσαν σε φτωχά περιβάλλοντα. Η εσωτερίκευση των συμπεριφορών σχετίζεται με μακροπρόθεσμη διαδικασία, μέσω της οποίας οι αρνητικές κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και συναισθήματα, γίνονται μέρος των νοητικών λειτουργιών των παιδιών. Όσο μεγαλύτερη είναι η έκθεση των παιδιών σε περιστατικά οικογενειακής βίας, τόσο αυξάνεται η εσωτερίκευση των συναισθημάτων και κατ' επέκταση η πιθανότητα εκδήλωσης μη ορθών συμπεριφορών. Τα παιδιά που ζουν σε φτωχά περιβάλλοντα είχαν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα απέναντι στα περιστατικά βίας και στην αντιμετώπιση των πολλαπλών και σημαντικών αντιξοοτήτων που βίωναν. Όσον αφορά την εκδήλωση επιθετικής ή παραβατικής συμπεριφοράς διαπιστώθηκε, ότι οι ανθεκτικοί προστατευτικοί παράγοντες επηρεάζουν την έκταση που μπορεί αυτή να λάβει. Παραδείγματος χάρι είναι πιθανό, η ενδοοικογενειακή βία να είναι συνήθως σε φτωχές γειτονιές, με αποτέλεσμα τα παιδιά που την υφίστανται σε αυτά τα περιβάλλοντα, να αναπτύσσουν εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης.

Οι Evans, Simons, Simons (2012), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο υπάρχει συσχέτιση μεταξύ γονικής μέριμνας και παραβατικότητας. Ειδικότερα η έρευνα εξέτασε κατά πόσο η σωματική ή η λεκτική ενδοοικογενειακή βία, μπορεί να συμβάλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς κατά την προεφηβική ηλικία. Επιπροσθέτως η έρευνα εστίασε στη διερεύνηση των μηχανισμών που εξηγούν την προαναφερόμενη σχέση, όπως είναι για παράδειγμα ο χαμηλός αυτοέλεγχος ή η εχθρική άποψη για τις σχέσεις, όπως αυτές εκδηλώνονται μέσω σκληρών πρακτικών γονικής μέριμνας, αυξάνοντας ουσιαστικά τον κίνδυνο των νέων να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που εφαρμόστηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 704 παιδιά Αφροαμερικανών, ηλικίας 10-12 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως η λεκτική ενδοοικογενειακή βία και η σωματική τιμωρία, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Ωστόσο η έρευνα κατέδειξε πως τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς, σε σχέση με τα κορίτσια, τα οποία συνήθως διακατέχονται από συναισθήματα θυμού και απογοήτευσης. Ειδικότερα

διαπιστώθηκε πως στα αγόρια ο βασικός μηχανισμός διαμεσολάβησης που αναπτύσσεται σε σχέση με την ενδοοικογενειακή βία είναι η μείωση της αυτοεκτίμησης, καθώς επίσης και η άρση των αναστολών, ειδικότερα του αυτοελέγχου, με συνέπεια να αναπτύσσουν εχθρικές σχέσεις, που τα οδηγούν να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Από την άλλη πλευρά η ενδοοικογενειακή βία στην περίπτωση των κοριτσιών εκδηλώνεται μέσω της κατάθλιψης, παρά της παραβατικότητας. Ειδικότερα στην περίπτωση των κοριτσιών διαπιστώθηκε πως η λεκτική βία μπορεί να είναι περισσότερο σημαντική, σε σχέση με τη σωματική, τουλάχιστον ως προς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι Evans & Burton (2013) εξέτασαν κατά πόσο η ενδοοικογενειακή κακοποίηση που βιώνουν τα άτομα στην παιδική και στην εφηβική ηλικία τους, αυξάνει την πιθανότητα ή σχετίζεται με την εγκληματικότητα των ανηλίκων. Η έρευνα εξέτασε συγκεκριμένους τύπους ενδοοικογενειακής βίας, τη σωματική, τη συναισθηματική, τη σεξουαλική, επίσης τη σωματική παραμέληση και τη συναισθηματική παραμέληση και κατά πόσο αυτοί οι τύποι σχετίζονταν με μεταγενέστερα παραβατικά αδικήματα, όπως είναι το βίαιο έγκλημα, το μη βίαιο έγκλημα, η προσβολή της ιδιοκτησίας. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το Ερωτηματολόγιο Παιδικού Τραύματος και το Ερωτηματολόγιο Αυταναφερόμενης Παραβατικότητας. Στην έρευνα συμμετείχαν 160 αγόρια ανήλικοι παραβάτες που κρατούνταν σε σωφρονιστικά ιδρύματα της πολιτείας Midwestern. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η συχνότητα της παιδικής κακοποίησης συνδέεται με την μετέπειτα συχνότητα εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών από την πλευρά των ανηλίκων. Όσο πιο συχνή είναι η κακομεταχείριση που υφίσταται το παιδί, τόσο συχνότερα διαπράττει παραβατικά αδικήματα. Η σωματική παραμέληση, αποτέλεσε τη σημαντικότερη μορφή ενδοοικογενειακής βίας, ως προς την επίδραση που έχει στην ολική παραβατικότητα και σε κάθε τύπο εγκληματικότητας των ανηλίκων. Η σωματική αμέλεια διαπιστώθηκε ότι επιδρά καθοριστικά στη διάπραξη παραβατικής συμπεριφοράς που αναφέρεται σε περιουσιακή ζημιά και βίαια εγκλήματα. Επίσης σημαντική ήταν η επίδραση της σωματικής παραμέλησης, της συναισθηματικής παραμέλησης και της σεξουαλικής κακοποίησης αντίστοιχα, ως προς την εκδήλωση παραβατικών μεν, αλλά μη βίαιων εγκλημάτων.

Οι Goodnight, D'Onofrio & Cherlin et al. (2013), πραγματοποίησαν έρευνα εξετάζοντας σε ποιο βαθμό οι εναλλαγές των φροντιστών των παιδιών μπορούν να συμβάλουν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Μεθοδολογικά η έρευνα προσεγγίστηκε διαμέσου της ποσοτικής μεθόδου, ενώ ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο. Οι συμμετέχοντες της έρευνας ήταν παιδιά από 6 -17 ετών. Οι ερευνητές συμπέραναν πως τα παιδιά, που άλλαζαν διαρκώς φροντιστές, παρουσίαζαν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Ειδικότερα η έρευνα κατέδειξε πως εάν οι εναλλαγές αφορούσαν τη μητέρα φροντιστή κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, στο παιδί προκαλούνταν ιδιαίτερη σύγχυση, με συνέπεια να αυξάνεται ο κίνδυνος παραβατικής συμπεριφοράς, ειδικότερα κατά την εφηβεία.

Οι Li & Godinet (2014), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο η ενδοοικογενειακή βία κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, συμβάλλει στην εσωτερίκευση και στην εξωτερίκευση προβλημάτων συμπεριφοράς, τόσο κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, όσο και κατά την πρώιμη εφηβεία. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 685 παιδιά μέσης ηλικίας 11 ετών, που είχαν υποστεί κακομεταχείριση από την ηλικία των 4 - 12 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα παιδιά που υφίστανται ενδοοικογενειακή βία χαρακτηρίζονται από εσωτερίκευση προβλημάτων που αφορούν την κοινωνική απόσυρση, την εκδήλωση σωματικών προβλημάτων, όπως επίσης και συναισθηματικών διαταραχών (κατάθλιψη). Επίσης διαπιστώθηκε αντιστοίχως ότι τα παιδιά που υποβάλλονται σε οικογενειακή κακοποίηση, αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς, που συνδέονται με αδικήματα παραβατικού χαρακτήρα.

Ο Thornton (2014) διεξήγαγε έρευνα, εξετάζοντας την επίδραση της ενδοοικογενειακής βίας σε μικρά παιδιά. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη και η παρατήρηση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 8 παιδιά ηλικίας 5 - 9 ετών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, μαζί με τις μητέρες τους. Οι μητέρες τους υποβλήθηκαν σε ημι-δομημένη συνέντευξη, ενώ τα παιδιά σε παρατήρηση, μέσα από την ερμηνεία των ζωγραφιών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα μικρά παιδιά που υφίστανται ενδοοικογενειακή βία, ζουν σε μια

ατμόσφαιρα μυστικότητας και εκφοβισμού, συνθήκες που πολλές φορές συμβάλλουν στη μειωμένη συναισθηματική διαθεσιμότητα των φροντιστών τους. Η προαναφερόμενη σχέση παιδιού- φροντιστή επηρεάζει σημαντικά τα παιδιά, καθώς η ενδοοικογενειακή βία φαίνεται ότι προκαλεί μια σειρά αρνητικών και συντριπτικών συναισθημάτων, τα οποία εξωτερικεύονται μέσω μη ορθής-παραβατικής συμπεριφοράς. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι τα μέσα επικοινωνίας λειτουργούν υποστηρικτικά μεταξύ των τραυματισμένων και μικρών παιδιών, προκειμένου αυτά να μοιραστούν τα αρνητικά συναισθήματα τους.

Οι Huang, Viske, Lu et al. (2015) διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας εάν η έκθεση των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, συμβάλλει στην εκδήλωση παιδικής επιθετικότητας. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποιοτική και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η βιβλιογραφική συστηματική ανασκόπηση και οι συνεντεύξεις. Το δείγμα της βιβλιογραφικής συστηματικής ανασκόπησης αποτέλεσε μελέτη (Fragile Families and Child Well-being Study), η οποία αναφερόταν στην πρώιμη παραβατικότητα, ως συνέπεια της άσκησης ενδοοικογενειακής βίας, ή της παραμέλησης των παιδιών. Τα δεδομένα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης προήλθαν από συνεντεύξεις 4.898 μητέρων, κατά τη διάρκεια που το παιδί τους ήταν 1, 3, 5 και 9 ετών. Από τα αποτελέσματα της έρευνας καταδείχθηκε ότι τα παιδιά ηλικίας 1 και 3 ετών που έχουν εκτεθεί σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά από την ηλικία των 9 ετών. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η παραμέληση του παιδιού και ειδικότερα η άσκηση σωματικής τιμωρίας από γονείς, αποτελεί σημαντικό διαμεσολαβητικό παράγοντα για την εκδήλωση πρώιμης παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών.

Η Pingley (2017), διεξήγαγε έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει τα άτομα που εκτίθενται σε αυτήν, είτε ως θύτες, θύματα, είτε ως μάρτυρες. Η ερευνήτρια επεσήμανε το περίπλοκο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας και τη σπουδαιότητα να κατανοήσει η κοινή γνώμη, τα αποτελεσματικά συστήματα που επιδρούν στην ανάπτυξη επιθετικών-παραβατικών συμπεριφορών. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 12 προγενέστερες μελέτες που αφορούσαν το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η

ενδοοικογενειακή βία ειδικότερα ανάμεσα στους συντρόφους, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη μεταξύ των οικογενειακών περιβαλλόντων. Τα παιδιά που αποτελούν μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας, αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο για να εκδηλώσουν προβλήματα που αναφέρονται στην ολιστική ανάπτυξη τους μεταξύ των οποίων και στον τομέα της συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με προβλήματα που αφορούν τη σωματική υγεία, την ψυχική υγεία, την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και την γνωστική ανάπτυξη. Η έρευνα επίσης κατέδειξε το σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζουν οι παράγοντες φύλου, καθώς η εξωτερίκευση της επιθετικής- παραβατικής συμπεριφοράς, παρουσιάζει μεγαλύτερη συχνότητα στην περίπτωση των αγοριών, από ότι στα κορίτσια.

Οι Hambric, Rubens, Brawner (2017), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας κατά πόσο οι δυσμενείς εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία, σχετίζονται με την εκδήλωση προβλημάτων σε ψυχικό και σωματικό επίπεδο. Συγκεκριμένα η έρευνα εξέτασε κατά πόσο τα παιδιά που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία, παρουσιάζουν αυξημένο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 516 κακοποιημένα παιδιά, ηλικίας 11 ετών που φιλοξενούνταν σε ανάδοχες οικογένειες. Η έρευνα κατέδειξε πως η ενδοοικογενειακή βία συνδέεται άρρηκτα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα διαπιστώθηκε πως τα κακοποιημένα παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα ύπνου, η ανεπάρκεια του οποίου μπορεί να οδηγήσει σε κακή εκτελεστική λειτουργία και γνωστικό έλεγχο, με συνέπεια τον κίνδυνο παραβατικότητας. Επίσης διαπιστώθηκε πως το μετατραυματικό στρες και η χρήση ψυχοτρόπων φαρμάκων που πολλές φορές αναγκάζονται να λαμβάνουν αυτά τα παιδιά, προκειμένου να ισορροπήσουν ψυχολογικά, σε κάποιες περιπτώσεις εκδηλώνεται με τη μορφή παραβατικότητας.

Οι Berthelon, Contreraw, Kruger et al., (2018) διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας τις επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας στα παιδιά. Τα δεδομένα της έρευνας προέκυψαν από τη διενέργεια ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν το 2010 και τις 2012 στη Χιλή. Πρόκειται ουσιαστικά για μια διαχρονική έρευνα, η οποία αφορούσε παιδιά ηλικίας από 6 μηνών -7 ετών, τα οποία είχαν υποστεί ενδοοικογενειακή βία. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η λεκτική ή σωματική βία, περιορίζει τη γνωστική ανάπτυξη των κοριτσιών, ενώ αυξάνει την παραβατική συμπεριφορά και

στα δύο φύλα, με τα αγόρια να εκφράζουν σε μεγαλύτερο βαθμό ανεπιθύμητες συμπεριφορές, σε σύγκριση με τα κορίτσια. Επίσης η έρευνα διαπίστωσε ότι στις οικογένειες που ανήκουν στα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα, υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες τα παιδιά να υποστούν ενδοοικογενειακή βία, όπως αντιστοίχως και τα προβλήματα συμπεριφοράς που αυτά θα παρουσιάσουν, ως συνέπεια της προαναφερόμενης ενέργειας, να είναι σοβαρότερα.

Οι Baek, Roberts, Seepersad et al. (2018), ερεύνησαν εάν η ενδοοικογενειακή βία σχετίζεται με την εκδήλωση σχολικής παραβατικής συμπεριφοράς. Η μέθοδος που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερωτηματολόγιο αποτέλεσε το ερευνητικό εργαλείο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 1.248 Ισπανοί μαθητές ηλικίας από 8-14 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν να υπάρχει στενή συσχέτιση μεταξύ της ενδοοικογενειακής βίας και της εκδήλωσης ανήλικης παραβατικής σχολικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα διαπιστώθηκε ότι ο θυμός που αισθάνονται τα παιδιά λόγω του δυσλειτουργικού οικογενειακού περιβάλλοντος, λειτουργεί αρνητικά στο σχολικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να εκδηλώνεται υπό μορφή σχολικού εκφοβισμού. Επίσης η έρευνα κατέδειξε πως τα αγόρια κινδυνεύουν περισσότερο, σε σύγκριση με τα κορίτσια, να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, τόσο κατά την παιδική, όσο και κατά την εφηβική περίοδο της ζωής τους.

Οι Lawson, Speidel, Fondren et al. (2020) διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας εάν η ενδοοικογενειακή βία συμπεριλαμβανομένης της βίας μεταξύ των συζύγων-συντρόφων και της παιδικής κακοποίησης, επιφέρει επιζήμιες συνέπειες σε όλη τη διάρκεια της ζωής των παιδιών. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ημι-δομημένη συνέντευξη με τη μορφή αφηγήσεων. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 132 κακοποιημένα και 82 μη κακοποιημένα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι οικογένειες που βιώνουν ισχυρές ενδοοικογενειακές συγκρούσεις επηρεάζουν τις εσωτερικές αναπαραστάσεις των παιδιών, τις πεποιθήσεις και τις προσδοκίες των σχέσεων τους, με συνέπεια να αναπτύσσουν συγκρουσιακή, βίαιη και πολλές φορές παραβατική συμπεριφορά. Η έρευνα κατέδειξε ότι η συχνότητα των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, οδηγεί σε απορρύθμιση τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και σε καταστροφικές συμπεριφορές, οι οποίες έχουν ως συνέπεια τον πολλαπλασιασμό της επιθετικής συμπεριφοράς. Η κακομεταχείριση συσχετίστηκε θετικά με τις αναπαραστάσεις απορρυθμισμένων καταστροφικών συμπεριφορών και

τη συγκρουσιακή σχέση γονέα-παιδιού. Επίσης η ενδοοικογενειακή βία συσχετίστηκε θετικά με αναπαραστάσεις που οδηγούν σε διαρκή αύξηση περιστατικών επιθετικής-παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά των ανηλίκων. Τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν τις πολλαπλές εκφράσεις της οικογενειακής σύγκρουσης και της βίας, στις σιωπηρές εσωτερικές αναπαραστάσεις της σύγκρουσης των παιδιών, οι οποίες εξωτερικεύονται με τη μορφή παραβατικότητας-επιθετικότητας.

Οι Sitnick, Galan & Shaw (2020), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας τους παράγοντες πρόβλεψης βίαιων συμπεριφορών στην πρώιμη παιδική ηλικία και στην πρώιμη ενήλικη ζωή. Ειδικότερα η έρευνα μελέτησε τους ατομικούς, οικογενειακούς και κοινοτικούς παράγοντες κινδύνου ηλικίας, σε άτομα από 18 έως και 42 μηνών, ως προγνωστικούς για την εκδήλωση βίαιης εγκληματικής συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική ηλικία και ενήλικη ζωή. Επίσης διερευνήθηκαν παράγοντες όπως η Διάσπαση Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ) και η εμφάνιση μη βίαιων συμπεριφορών, όπως για παράδειγμα η κατάθλιψη και το άγχος. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 310 άνδρες χαμηλού εισοδήματος, που ζούσαν σε αστικό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι το οικογενειακό εισόδημα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, το οικιακό περιβάλλον, η ρύθμιση των συναισθημάτων, το πιθανό μεταναστευτικό υπόβαθρο των μαθητών, λειτουργούν στην περίπτωση των αγοριών, ως προγνωστικοί παράγοντες που παρεμβαίνουν στην εκδήλωση βίαιης, παραβατικής και εγκληματικής συμπεριφοράς. Επίσης διαπιστώθηκε ότι τα πρώιμα προβλήματα συμπεριφοράς, αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες για την μετέπειτα εκδήλωση βίαιης και παραβατικής συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, όπως επίσης και την εμφάνιση καταθλιπτικών συμπτωμάτων και συμπτωμάτων άγχους. Οι ερευνητές κατέληξαν στην αναγκαιότητα λήψης μέτρων κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, προκειμένου τα παιδιά να μην αναπτύσσουν βίαιες συμπεριφορές, οι οποίες μπορεί εν συνεχεία να συμβάλλουν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική, εφηβική και ενήλικη ζωή των ανδρών.

Οι Butler, Quigg, Bellis (2020), διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας κατά πόσο η ενδοοικογενειακή βία μπορεί να επιδράσει στην εκδήλωση παραβατικής-επιθετικής συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική και εφηβική ηλικία. Οι ειδικότερες μορφές

ενδοοικογενειακής παιδικής-κακοποίησης που εξετάστηκαν ήταν η σωματική, η σεξουαλική ή ψυχολογική, όπως επίσης και η έκθεση των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ως μάρτυρες. Η έρευνα που εφαρμόστηκε ήταν η ποιοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν η συνέντευξη. Στις έρευνες έλαβαν μέρος 1.500 άτομα, 16 ετών και άνω. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τόσο η σωματική, ψυχολογική ή σεξουαλική όσο και η παρουσία των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ως μάρτυρες, οδηγεί σε υπερδιπλάσιες πιθανότητες, τα κακοποιημένα παιδιά να εκδηλώσουν επιθετική παραβατική συμπεριφορά, τόσο κατά την πρώιμη παιδική, όσο και κατά την εφηβική ηλικία. Επίσης η έρευνα κατέδειξε ότι ο κίνδυνος αυξάνεται ακόμα περισσότερο στις περιπτώσεις των παιδιών που αντιμετωπίζουν πολλές διαφορετικές μορφές βίας. Ειδικότερα διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που έχουν εκτεθεί σε περιστατικά ενδοοικογενειακής κακοποίησης και των τριών προαναφερόμενων τύπων, τόσο κατά την ανήλικη, όσο και κατά την ενήλικη ζωή τους, μπορεί να εκδηλώσουν σωματική επίθεση, βία κατά των συντρόφων και σεξουαλική θυματοποίηση. Η κακοποίηση που υφίσταται τα παιδιά κατά την ανήλικη ζωή τους, φαίνεται ότι διαταράσσει σημαντικά τις κανονιστικές αναπτυξιακές διαδικασίες, όπως είναι για παράδειγμα η ασφαλής προσκόλληση στον φροντιστή, η οποία με τη σειρά της επιτρέπει στα παιδιά να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά και τα συναισθήματα, όπως επίσης και να δημιουργηθούν οι υγιείς σχέσεις. Αντιθέτως η εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, συμβάλλει στην πρόκληση προβλημάτων συμπεριφοράς, όπως την επιθετική υπερδιέγερση και την μη δυνατότητα ελέγχου των παρορμήσεων. Η επιθετικότητα και η δυσκολία, ελέγχου των παρορμήσεων συνδέονται με την αυξημένη πιθανότητα να εμπλακούν τα παιδιά σε παραβατικές και βίαιες συμπεριφορές.

Οι Lunnenmann, Luijk, Van der Horst (2022), διεξήγαγαν έρευνα εξετάζοντας πώς η ενδοοικογενειακή βία σχετίζεται με τον κίνδυνο εμφάνισης μακροχρόνιων προβλημάτων στα παιδιά. Η μελέτη συνέκρινε το μετατραυματικό στρες και την παραβατική συμπεριφορά παιδιών ηλικίας από 8 - 18 ετών. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 162 αγόρια μέσης ηλικίας 12 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι τα επίπεδα της ενδοοικογενειακής βίας συμβάλλουν σημαντικά στην εκδήλωση μετατραυματικού στρες και

παραβατικής συμπεριφοράς. Στις περιπτώσεις των οικογενειών που συμμετείχαν σε προγράμματα υποστήριξης, η βία περιορίστηκε ή σταμάτησε, ενώ αντίστοιχα παρατηρήθηκε περιορισμός της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών. Αντιστοίχως παρατηρήθηκε μείωση του μετατραυματικού στρες, μόνο όταν περιορίστηκε η βία, ωστόσο δεν παρατηρήθηκε περιορισμός όταν η βία σταμάτησε τέλος. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι η κατανόηση της παύσης της συνέχισης της οικογενειακής βίας στην ανάπτυξη του παιδιού θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για να αποφευχθούν διαρκή προβλήματα συμπεριφοράς, όπως επίσης και να αναπτυχθούν οι κατάλληλες παρεμβάσεις.

Οι Sharrat, Manson, Wager et al., (2022) διερευνήσαν, κατά πόσο η ενδοοικογενειακή βία συμβάλλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς κατά την παιδική ηλικία. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η ποσοτική και το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 2.813 παιδιά, ηλικίας 10 έως 17 ετών από το Ηνωμένο Βασίλειο. Ως μορφές ενδοοικογενειακής βίας εξετάστηκαν η σωματική, συναισθηματική και σεξουαλική κακοποίηση, η σωματική και συναισθηματική παραμέληση, η έκθεση του παιδιού σε σωματική και λεκτική ενδοοικογενειακή βία, η απειλή που σχετίζεται με τη λήψη ναρκωτικών ουσιών από τους γονείς, καθώς επίσης και η έκθεση του παιδιού σε αδελφική βία. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως τα παιδιά που είχαν υποστεί λεκτική ενδοοικογενειακή βία, συναισθηματική κακοποίηση και παραμέληση ανέφεραν υψηλότερα συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης, καθώς επίσης και αυξημένη πιθανότητα μη αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού ιδεασμού, αυτοκτονίας και απόπειρες αυτοκτονίας. Επίσης διαπιστώθηκε πως τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν αυξημένο κίνδυνο να εμπλακούν σε παραβατικές δραστηριότητες.

Οι Morelli, Hong, Elzie (2022), διερευνήσαν κατά πόσο η έκθεση των παιδιών σε οικογενειακό συγκρουσιακό περιβάλλον, σχετίζεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Η παρούσα μελέτη διερεύνησε αν υπάρχει αμφίδρομη σχέση ανάμεσα στην εκδήλωση της ενδοοικογενειακής βίας και στην παιδική παραβατική συμπεριφορά. Ειδικότερα εξετάστηκαν οι αμφίδρομες και συναλλακτικές σχέσεις με σημεία αναφοράς τις οικογενειακές συγκρούσεις και τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών. Στην έρευνα συμμετείχαν 1.281 φροντιστές παιδιών ηλικίας 6, 8 και 10 ετών. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι υπάρχει αμφίδρομη σχέση μεταξύ των οικογενειακών συγκρούσεων και της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από

την πλευρά του παιδιού. Διαπιστώθηκε ότι η εμπλοκή του παιδιού σε περιστατικά οικογενειακής βίας, εκδηλώνεται περίπου στην ηλικία των 8 ετών με τη μορφή παραβατικής συμπεριφοράς. Επίσης διαπιστώθηκε ότι τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, σε σχέση με τα κορίτσια.

Οι Yao, X. Zhang, H. Zhao, R. (2022) διεξήγαγαν έρευνα, εξετάζοντας κατά πόσο τα κακοποιημένα παιδιά στο πλαίσιο του οικογενειακού περιβάλλοντος, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο εκδήλωσης νεανικής παραβατικότητας. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν ποσοτική και εφαρμόστηκε ως ερευνητικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 695 παιδιά που είχαν φυλακιστεί σε αναμορφωτήρια σε περιοχή της Κίνας. Τα αποτελέσματά της έρευνας έδειξαν, ότι οι παραβάτες είχαν υποστεί τουλάχιστον ένα είδος ενδοοικογενειακής κακοποίησης. Επίσης διαπιστώθηκε πως η χρόνια κακοποίηση διασυνδέθηκε αντιστοίχως με την χρόνια παραβατική συμπεριφορά. Ειδικότερα η σωματική κακοποίηση συσχετίστηκε στενότερα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, σε σχέση με τις άλλες μορφές ενδοοικογενειακής κακοποίησης.

Τέλος οι Doroudchi, Zarenezhad, Hosseininezhad (2023), διερευνήσαν κατά πόσο η εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας οδηγεί στην εκδήλωση σημαντικών συμπεριφορικών επιπλοκών, ως συνέπεια των ψυχολογικών συνεπειών των καταστάσεων που βιώνουν. Η μέθοδος έρευνας που εφαρμόστηκε ήταν η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση και το δείγμα αποτέλεσαν 18 πρωτότυπες μελέτες, που εξέταζαν τις ψυχολογικές συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας σε παιδιά, που αποτέλεσαν μάρτυρες ή εκτέθηκαν σε περιστατικά τα οικογενειακής βίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως τα παιδιά που εμπλέκονται σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, εκδήλωσαν ψυχικές και συμπεριφορικές εμπλοκές, οι οποίες μπορεί να είναι μακροχρόνιες, μέτριες ή και σοβαρές. Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι τα παιδιά αυτά, παρουσιάζουν περιορισμένες εκπαιδευτικές επιδόσεις και κοινωνικές ικανότητες. Επίσης είναι σύνηθες να εκδηλώσουν προβλήματα κατάθλιψης, διαταραχές μετατραυματικού στρες και συμπτώματα εξωτερίκευσης, όπως για παράδειγμα την εκδήλωση επιθετικής και παραβατικής συμπεριφοράς.

4.4 Συζήτηση

Εστιάζοντας στα ερευνητικά αποτελέσματα της συστηματικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης, διαπιστώθηκε ότι στο σύνολό τους, οι έρευνες κατέληξαν πως η ύπαρξη ενδοοικογενειακής βίας, λειτουργεί προγνωστικά στην περίπτωση εκδήλωσης της παιδικής παραβατικότητας (Grych, Wachsmuth-Schlaefel & Klockow, 2002· English, Marshal & Stewart, 2003· Ethier, Lemelin & Lacharité, 2004· Sternberg, Baradaran & Abbott, 2006· Holt, 2008· Dishion, Conell, Weaver et al., 2008· Evans, Davies & DiLillo, 2008· Bowes, Arseneault, Maughan et al., 2009· Margolin, Vickerman & Ramos, 2009· Jennings, Maldonado-Molina, Piquero, 2010· Colley, Carrano, Lewin-Bizan, 2011· Keijsers, Loeber & Branje, 2011· · Carton & Galian, 2011· El-Sheikh, Hinnant & Erath, 2011· Yoo & Huang, 2012· Evans, Simons, Simons, 2012· Evans & Burton, 2013· Goodnight, D'Onofrio & Cherlin et al., 2013· Li & Godinet, 2014· Thornton, 2014· Huang, Viske, Lu et al., 2015· Pingley, 2017· Hambric, Rubens, Brawner, 2017· Berthelon, Contreraw, Kruger et al., 2018· Baek, Roberts, Seepersad et al., 2018· Lawson, Speidel, Fondren et al., 2020· Sitnick, Galan & Shaw, 2020· Butler, Quigg, Bellis, 2020· Lunnenmann, Luijk, Van der Horst, 2022· Sharrat, Manson, Wager et al., 2022· Morelli, Hong, Elzie, 2022· Yao Zhang, Zhao, 2022· Doroudchi, Zarenezhad, Hosseinezhad, 2023).

Επίσης η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα, ότι η συχνότητα της ενδοοικογενειακής βίας, αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Τα παιδιά που εκτίθενται συστηματικά σε ενδοοικογενειακή βία παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά (Ethier, Lemelin & Lacharité, 2004· Margolin, Vickerman & Ramos, 2009 · Yoo & Huang, 2012· Evans & Burton, 2013). Επίσης η χρόνια κακοποίηση έχει διασυνδεθεί αντιστοίχως με τη χρόνια παραβατική συμπεριφορά (Ethier, Lemelin & Lacharité, 2004· Yao, Zhang, Zhao, 2022)

Επιπλέον, τα παιδιά που εκτίθενται σε πολλαπλές μορφές ενδοοικογενειακής βίας, διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά (Sternberg, Baradaran & Abbott, 2006· Butler, Quigg, Bellis, 2020). Ειδικότερα διαπιστώθηκε ο σχολικός εκφοβισμός έχει διασυνδεθεί με την ενδοοικογενειακή βία, με τα κακοποιημένα παιδιά να υιοθετούν τόσο το ρόλο των θυτών, όσο και των θυμάτων (Bowes, Arseneault, Maughan et al., 2009· Baek, Roberts, Seepersad et al., 2018).

Όσον αφορά τις επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας στους ανηλίκους, διαπιστώθηκε ότι αποτελεί ένα φαινόμενο, το οποίο επιφέρει ποικίλες συνέπειες, σε επίπεδο σωματικής, ψυχικής υγείας, ανάπτυξης κοινωνικών δεξιοτήτων και γνωστικής ανάπτυξης (Pingley, 2017). Επίσης η κακή εκτελεστική λειτουργία και ο περιορισμένος γνωστικός έλεγχος, διασυνδέθηκαν με την ενδοοικογενειακή βία και με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Hambric, Rubens, Brawner, 2017). Ειδικότερα διαπιστώθηκε πως τα κακοποιημένα παιδιά εξαιτίας της ενδοοικογενειακής βίας, αναπτύσσουν αρνητικές αναπαραστάσεις τόσο για το μητρικό ρόλο, όσο και για τον εαυτό τους (Grych, Wachsmuth-Schlaefel & Klockow, 2002). Επιπροσθέτως οι εναλλαγές που μπορούν να βιώσουν τα παιδιά ως προς το μητρικό ρόλο, ή η μη βίωση συναισθηματικής διαθεσιμότητας λόγω ενδοοικογενειακής βίας, συμβάλλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Goodnight, D'Onofrio & Cherlin et al., 2013· Thornton, 2014). Συνάμα διαπιστώθηκε ότι τα κακοποιημένα παιδιά δομούν τις στενές σχέσεις τους, έχοντας ως σημείο αναφοράς τη βία και την επιθετικότητα (Grych, Wachsmuth-Schlaefel & Klockow, 2002), ως συνέπεια της ενδοοικογενειακής βίας που έχουν βιώσει.

Καταδείχθηκε επίσης ότι η ενδοοικογενειακή βία περιορίζει τη λειτουργικότητα του παιδιού, συμβάλλει στην εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων και προβλημάτων υγείας (English, Marshal & Stewart, 2003), σε συναισθηματικά προβλήματα (Ethier, Lemelin & Lacharité, 2004· Evans, Davies & DiLillo, 2008), προκαλεί άγχος και κατάθλιψη (Ethier, Lemelin & Lacharité, 2004· Li & Godinet, 2014· Sitnick, Galan & Shaw, 2020) και κοινωνική απόσυρση (Li & Godinet, 2014). Επιπλέον ένας μεγάλος αριθμός ανηλίκων βιώνει εξαιτίας της ενδοοικογενειακής βίας μετατραυματικό στρες (Hambric, Rubens, Brawner, 2017· Lunnenmann, Luijk, Van der Horst, 2022· Doroudchi, Zarenezhad, Hosseinezhad, 2023), το οποίο έχει συσχετιστεί σε σημαντικό βαθμό με την παραβατική συμπεριφορά, όπως επίσης και με τον αριθμό των συλλήψεων (Kerig, Becker & Egan, 2011). Συνάμα διαπιστώθηκε πως τα κορίτσια έχουν την τάση να εσωτερικεύουν τα αρνητικά συναισθήματά τους, λόγω της ενδοοικογενειακής βίας που έχουν βιώσει, εκφράζοντας θυμό και απογοήτευση, αντιθέτως τα αγόρια αισθάνονται μειωμένη αυτοεκτίμηση, ενώ συχνά οδηγούνται σε άρση των αναστολών, κυρίως στον γνωστικό έλεγχο, με αποτέλεσμα να εξωτερικεύουν την παραβατική συμπεριφορά τους (Evans, Simons, Simons, 2012),

Όσον αφορά τις μορφές της ενδοοικογενειακής βίας και την συσχέτιση τους με την παιδική παραβατική συμπεριφορά, διαπιστώθηκε ότι οι συγκρούσεις μεταξύ των γονέων στο πλαίσιο της ενδοοικογενειακής βίας, λειτουργούν προγνωστικά ως προς την εκδήλωση της παραβατικής παιδικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα καταδείχθηκε πως τα κακοποιημένα παιδιά, εκδηλώνουν αυξημένο κίνδυνο να αναπαραστήσουν τις διαγονεϊκές συγκρούσεις, σε κλιμακούμενη κατάσταση, με συνέπεια την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Grych, Wachsmuth-Schlaefel & Klockow, 2002· English, Marshal & Stewart, 2003· Carton & Galiano, 2011· El-Sheikh, Hinnant & Erath, 2011· Pingley, 2017· Lawson, Speidel, Fondren et al., 2020). Ωστόσο η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα πως οι συγκρούσεις μεταξύ των γονέων επηρεάζουν με έμμεσο τρόπο τα παιδιά, σε σύγκριση με τους εφήβους που τους επηρεάζουν με άμεσο (Carton & Galiano, 2011). Αντιθέτως, όταν οι σχέσεις γονέα και παιδιού χαρακτηρίζονται από συναισθηματική διασύνδεση, η συγκεκριμένη συνθήκη λειτουργεί προγνωστικά της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς (Keijsers Loeber, Branje, 2011),

Η συναισθηματική, η σωματική (Holt, 2008· Evans, Simons, Simons, 2012· Huang, Viske, Lu et al., 2015· Butler, Quigg, Bellis, 2020), η λεκτική (Holt, 2008· Butler, Quigg, Bellis, 2020· Sharrat, Manson, Wager et al., 2022), η σεξουαλική βία (Holt, 2008· Evans & Burton, 2013· Butler, Quigg, Bellis, 2020), αποτελούν τις συνήθειες μορφές ενδοοικογενειακής βίας που βιώνουν οι ανήλικοι (Holt, 2008). Οι προαναφερόμενες μορφές ενδοοικογενειακής βίας επίσης έχουν συσχετιστεί με τον αυξημένο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς (Holt, 2008). Επιπλέον η σωματική και η συναισθηματική παραμέληση (Evans & Burton, 2013· Huang, Viske, Lu et al., 2015· Sharrat, Manson, Wager et al., 2022), έχει συσχετιστεί με την περιορισμένη γνωστική ανάπτυξη των κοριτσιών και με την αύξηση της παραβατικότητας των αγοριών (Berthelon, Contreraw, Kruger et al., 2018).

Όσον αφορά τα δημογραφικά στοιχεία των ανηλίκων θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας και κατά πόσο αυτά αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες εκδηλώσεις της παραβατικής συμπεριφοράς διαπιστώθηκε, ότι ο παράγοντας φύλο, φαίνεται να επηρεάζει την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς στην περίπτωση των παιδιών. Συγκεκριμένα καταδείχθηκε ότι τα αγόρια που εμπλέκονται σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο σε σχέση με τα κορίτσια, ως προς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Evans, Davies & DiLillo, 2008·

Holt, 2008· El-Sheikh, Hinnant & Erath, 2011). Επίσης όσον αφορά την ηλικία διαπιστώθηκε ότι η παιδική παραβατική συμπεριφορά εκδηλώνεται από την ηλικία των 8 έως την ηλικία των 10 ετών (El-Sheikh, Hinnant & Erath, 2011· Baek, Roberts, Seepersad et al., 2018· Morelli, Hong, Elzie, 2022).

Το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων και το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα της οικογένειας (Dishion, Conell, Weaver et al., 2008· Yoo & Huang, 2012· Berthelon, Contreraw, Kruger et al., 2018· Sitnick, Galan & Shaw, 2020) αποτελούν σημαντικούς παράγοντες εκδήλωσης ενδοοικογενειακής βίας και κατ' επέκταση παραβατικής συμπεριφοράς των (Dishion, Conell, Weaver et al., 2008). Ωστόσο αξίζει να λεχθεί πως οι Yoo & Huang (2012), κατέληξαν σε αντίθετα αποτελέσματα σε σχέση με το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η φτώχεια στην εκδήλωση της ενδοοικογενειακής βίας και κατ' επέκταση η παιδική παραβατική συμπεριφορά. Οι προαναφερόμενοι μελετητές διαπίστωσαν πως τα παιδιά που βιώνουν ενδοοικογενειακή βία και προέρχονται από φτωχά περιβάλλοντα λόγω της διαρκούς έκθεσής τους σε άσχημες οικογενειακές καταστάσεις, αναπτύσσουν καλύτερους μηχανισμούς διαχείρισης και γίνονται πιο ανθεκτικά απέναντι στην επιθετική παραβατική συμπεριφορά.

Η μητρική κατάθλιψη έχει διασυνδεθεί με την πρώιμη παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων (Dishion, Conell, Weaver et al., 2008), όπως και γενικότερα τα προβλήματα ψυχικής υγείας και παραβατικότητας, από τα οποία μπορεί να πάσχουν οι γονείς των παιδιών (Jennings, Maldonado-Molina, Piquero, 2010). Συγκεκριμένα έχει διαπιστωθεί πως τα παιδιά που οι γονείς τους έχουν αποπειραθεί να αυτοκτονήσουν, είναι περισσότερο επιρρεπή την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (Jennings, Maldonado-Molina, Piquero, 2010). Επίσης η παραβατική συμπεριφορά του πατέρα έχει συσχετιστεί αντίστοιχα με την εκδήλωση επιθετικής και αντικοινωνικής συμπεριφοράς από την πλευρά του παιδιού (Colley, Carrano, Lewin-Bizan, 2011).

Συμπεράσματα

Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν διαπιστώθηκε ότι η ενδοοικογενειακή βία, ήδη από την παιδική ηλικία, μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τα παιδιά στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα διαπιστώθηκε πως η συχνότητα του φαινομένου, η χρόνια εμπλοκή των παιδιών σε αυτή, καθώς επίσης και οι πολλαπλές μορφές εκδήλωσης της ενδοοικογενειακής βίας, αυξάνουν τον κίνδυνο εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς, ήδη από την ηλικία των 8 ετών.

Οι συνέπειες που επιφέρει η ενδοοικογενειακή βία, επίσης αποτελούν προγνωστικούς παράγοντες εκδήλωσης της παιδικής παραβατικής συμπεριφοράς. Όπως χαρακτηριστικά διαπιστώθηκε, το μετατραυματικό στρες, η μη δυνατότητα γνωστικού ελέγχου, ο θυμός που μπορεί να αισθάνονται οι ανήλικοι που εμπλέκονται σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, αποτελούν σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες εκδηλώσεις του φαινομένου.

Όσον αφορά τις σημαντικότερες μορφές ενδοοικογενειακής βίας και την διασύνδεση αυτών με την παραβατική συμπεριφορά, καταδείχθηκε ότι η συναισθηματική, σωματική, η λεκτική και η σεξουαλική βία, αποτελούν τις συνηθέστερες μορφές του φαινομένου, οι οποίες έχουν διασυνδεθεί με την εκδήλωση της παιδικής παραβατικής συμπεριφοράς. Δίπλα στα προαναφερόμενα θα πρέπει να συμπεριληφθεί επίσης η σωματική και η συναισθηματική εγκατάλειψη από τους φροντιστές.

Ως προς τα δημογραφικά στοιχεία διαπιστώθηκε πως το φύλο, αλλά και η ηλικία συνδέονται με την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα καταδείχθηκε πως τα αγόρια που εμπλέκονται σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, σε σύγκριση με τα κορίτσια. Από την άλλη πλευρά καταδείχθηκε πως η βίωση ενδοοικογενειακής βίας, ήδη από τους πρώτους μήνες της ζωής του παιδιού, επηρεάζει έστω και με έμμεσο τρόπο την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από την ηλικία ακόμη και των 5 ετών.

Άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση της παιδικής παραβατικότητας, είναι για παράδειγμα το συγκρουσιακό οικογενειακό περιβάλλον, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κοινωνικο-οικονομικής κατάστασης των γονέων, τα προβλήματα ψυχικής υγείας, όπως για παράδειγμα η κατάθλιψη και η εκδήλωση αυτοκτονικής συμπεριφοράς. Δίπλα στα προαναφερόμενα πρέπει επίσης να συμπεριληφθεί και ο παράγοντας της παραβατικότητας των γονέων, ο οποίος φαίνεται να λειτουργεί ενισχυτικά της αντίστοιχης παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών.

Δίπλα στα προαναφερόμενα πρέπει επίσης να συνεκτιμηθεί το γεγονός, ότι σε επίπεδο ελληνικής βιβλιογραφικής έρευνας, δεν έχει πραγματοποιηθεί αντίστοιχη μελέτη με το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο. Λαμβάνοντας υπόψη ότι και στην περίπτωση της Ελλάδας παρατηρείται αύξηση της ενδοοικογενειακής βίας τα τελευταία χρόνια, κρίνεται αναγκαία η πραγματοποίηση τόσο αντίστοιχων μελετών, όσο και ποιοτικών, ποσοτικών ή μεικτών ερευνών που να εστιάζουν στο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας και στις συνέπειες που αυτή μπορεί να επιφέρει στα παιδιά.

Επίσης πρέπει να λεχθεί ότι όσον αφορά το Selection of bias, πιθανολογείται ότι η έρευνα δεν εστίασε σε άρθρα που δεν ανέφεραν τη μη συσχέτιση ενδοοικογενειακής βίας και παιδικής παραβατικότητας, λόγω του γεγονότος ότι έρευνες με μη θετικά ευρήματα, πολλές φορές δεν δημοσιεύονται, με την ίδια συχνότητα, με την οποία δημοσιεύονται έρευνες με θετικά ευρήματα. Επίσης είναι πιθανό να μην έχουν συμπεριληφθεί στην παρούσα έρευνα μελέτες κρατικών ή ιδιωτικών φορέων, οι οποίες για λόγους προστασίας προσωπικών δεδομένων δεν έχουν δημοσιευθεί (Γαλάνης, 2011).

Συνοψίζοντας κατανοείται από τα όσα προαναφέρθηκαν πως η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί ένα ιδιαίτερα σοβαρό φαινόμενο που πρέπει η επιστημονική κοινότητα,

αλλά και τα κράτη να ενσκήψουν πάνω από αυτή, καθώς οι διαστάσεις του πλέον έχουν επεκταθεί, αυξάνοντας την παραβατικότητα των ανηλίκων, ήδη από πολύ μικρή ηλικία.

Βιβλιογραφία

- Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, Ε. (1990). Η βία στην οικογένεια – ανασκόπηση. *Σύγχρονα θέματα*, 43-44, 78.
- Agathonos-Georgopoulou, H. (1997). Child Maltreatment in Greece: A Review of Research. *Child Abuse and Neglect*, 6, 257-271.
- Αγάθωνος- Γεωργοπούλου, Ε. (2004) Κακοποίηση- παραμέληση του παιδιού και παραβατικότητα: Συγκοινωνούντα δοχεία; *Ψυχολογία*, 11 (2), 141-161.
- Αρτινοπούλου, Β., & Μαγγανάς Α., (1996). *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.
- Arnow, B.A. (2004). Relationships between childhood maltreatment, adult health and psychiatric outcomes, and medical utilization. *Clin Psychiatry*, 65 (12), 10-5.
- Αρτινοπούλου, Β., & Μαγγανάς Α., (1996). *Θυματολογία και όψεις θυματοποίησης*, Αθήνα: Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης.
- Αρτινοπούλου, Β. (2003). *Αιμομιξία, θεωρητικές προσεγγίσεις και ερευνητικά δεδομένα*. Αθήνα: Εκδόσεις Νομικής Βιβλιοθήκης
- Αρτινοπούλου, Β., Φαρσεδάκης, Ιακ., (2003). *Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Πρώτη Πανελλαδική Επιδημιολογική Έρευνα κατά των Γυναικών*. Αθήνα: ΚΕΘΙ

- Asscher, J.J., Van der Put, C.E., Stams, G.J.J.M. (2015). Gender Differences in the Impact of Abuse and Neglect Victimization on Adolescent Offending Behavior. *J Fam Violence*, 30, 215–25.
- Baek, H., Roberts, A. M., Seepersad, R., & Swartz, K. (2018). Examining negative emotions as mediators between exposures to family violence and bullying: A gendered perspective. *Journal of School Violence*, 1–15.
- Βασιλοπούλου. Α. & Μαλεβίτη. Α. & Τσιαμασφύρη. Α. (2015). Ενδοοικογενειακή βία και αντιμετώπιση από το Κράτος Πρόνοιας. (Πτυχιακή εργασία). ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, Πάτρα.
- Belteczki, Z. (2016). The role of the childhood maltreatment in bipolar affective disorder. *Psychiatr Hung*, 31(1), 40-51.
- Bennett, D.S., Sullivan M.W., Lewis, M. (2005). Young children's adjustment as a function of maltreatment, shame and anger. *Child Maltreatment*, 10, 311–323.
- Berthelon, M., Contreraw, D., Kruger, D., Palma, M. (2018). Harsh parenting during early childhood and child development. *Econ Hum Bio*, 36:100831. doi: 10.1016/j.ehb.2019.100831
- Βλάχου, Β.(2006). *Η κοινωνιολογική διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας: Θεωρητικές προσεγγίσεις, μεθοδολογικοί προβληματισμοί και θεσμικές παρεμβάσεις*. Αθήνα : Ποινική Δικαιοσύνη.
- Born M.(2002). Continuïte de la delinquance entre l'adolescence et l'age adulte. *Criminologie*, 35(1), 53–67.
- Βουϊδάσκης, Β. (1987) *Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Breiding, M. J., Basile, K. C., Smith, S. G., Black, M. C., & Mahendra, R. R. (2015). *Intimate partner violence surveillance: uniform definitions and recommended data elements, Version 2.0*. Atlanta (GA): National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., & Moffitt, T. E. (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying

involvement: A nationally representative longitudinal study. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 48(5), 545–553

Butler, N. Quigg, Z. Bellis, M. (2020). Cycles of violence in England and Wales: the contribution of childhood abuse to risk of violence revictimisation in adulthood. *BMC Med*, 18(1), 325. doi: 10.1186/s12916-020-01788-3.

Γαλάνης, Π (2009). Συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής Εταιρείας* 26(6), 826-841.

Cannell, J.J. & Holick, M.F. (2016) Multiple unexplained fractures in infants and child physical abuse. *J Steroid Biochem*. Ανακτήθηκε 30 Δεκεμβρίου 2023 από το Διαδίκτυο: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960076016302485>

Capaldi, D. M., Knoble, N. B., Shortt, J. W., & Kim, H. K. (2012). A systematic review of risk factors for intimate partner violence. *Partner Abuse*, 3(2), 231-80.

Cantón D. J. & Galiano, M.J., (2011). Conflicts between parents and aggressive and delinquent behavior in children. *Psicothema*, 23(1), 20-5.

Γάτσας, Β. (2008). *Βία κατά των γυναικών*. Αθήνα: Καλοκάθης

Γλυνιαδάκη, Κ., Κυριαζή, Α., Μουρτζάκη, Μ., (2018). *Η ενδοοικογενειακή βία κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης: Η οπτική των επαγγελματιών και προτάσεις βελτίωσης των εφαρμοζόμενων πολιτικών*. Αθήνα: ActionAid.

Colley, R.L., Carrano, J., Lewin-Bizan, S. (2011). Unpacking links between fathers' antisocial behaviors and children's behavior problems: direct, indirect, and interactive effects. *J Abnorm Child Psychol.*, 39(6), 791-804.

Coulborn, F.K. (1981). *Social work with Abused and Neglected Children*. USA: Free Press Publications.

Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού» (1989). Ανακτήθηκε 22 Δεκεμβρίου 2023:

<https://www.unicef.org/greece/%CF%83%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%>

[BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D#:~:text=%CE%97%20%CE%A3%CF%8D%CE%BC%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B7%20%CE%B3%CE%B9%CE%B1%20%CF%84%CE%B1%20%CE%94%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%8E%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%20%CF%84%CE%BF%CF%85%20%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D%20%CF%85%CE%B9%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%AE%CE%B8%CE%B7%CE%BA%CE%B5.%CF%83%CE%B5%20%CE%B1%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%8E%CF%80%CE%B9%CE%BD%CE%B1%20%CF%8C%CE%BD%CF%84%CE%B1%20%CE%BC%CE%B5%20%CE%AD%CE%BD%CE%B1%20%CE%BE%CE%B5%CF%87%CF%89%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CF%8C%20%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%BF%CE%BB%CE%BF%20%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD.](#)

Derivois D. (2010). *Les adolescents victimes/délinquants: Observer, écouter, comprendre, accompagner*. Bruxelles: De Boeck Université.

Dishion, T. Conell, A. Weaver, C. Gardner, F. Shaw, A. Wilson, M. (2008). The Family Check-Up With High-Risk Indigent Families: Preventing Problem Behavior by Increasing Parents' Positive Behavior Support in Early Childhood. *Child Development* Volume 79 (5), 1395-1414.

Doroudchi, A. Zarenezhad, M. Hosseinezhad, H. Malekpour, A. Ehsaei, Z. Kabbodkhai, R. Valiei, M. (2023). Psychological complications of the children exposed to domestic violence: a systematic review. *Egypt J Forensic Sci.* 13(1): 26. doi: 10.1186/s41935-023-00343-4

Fergusson, D. Bodem, J. Horwood, J. (2008). Exposure to childhood sexual and physical abuse and adjustment in early adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 32(6), 607-19.

Fortson, B. L., Kleven, J., Merrick, M. T., Gilbert, L. K., & Alexander, S. P. (2016). *Preventing child abuse and neglect: a technical package for policy, norm, and programmatic activities*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.

- El-Sheikh, M., Hinnant, J.B., Erath, S. (2011). Developmental trajectories of delinquency symptoms in childhood: the role of marital conflict and autonomic nervous system activity. *J Abnorm Psychol*, 120(1), 16-32
- Ellsberg, M., Heise, L., (2005). *Researching violence against women: A practical guide for researches and activists*. United States: World Health Organization, PATH.
- English, D. J., Marshall, D. B., & Stewart, A. J. (2003). Effects of family violence on child behavior and health during early childhood. *Journal of Family Violence*, 18(1), 43–57. <https://doi.org/10.1023/A:1021453431252>
- Ethier, D. Lemelin, J. & Lacharité, C. (2004). A longitudinal study of the effects of chronic maltreatment on children's behavioral and emotional problems. DOI:10.1016/J.CHIABU.2004.07.006
- Evans, C. & Burton, D. (2013). Five types of child maltreatment and subsequent delinquency: Physical neglect as the most significant predictor. *Journal of Child & Adolescent Trauma* 6(4), 231-245.
- Evans, S.Z., Simons, L.G., Simons, R.L. (2012). The effect of corporal punishment and verbal abuse on delinquency: mediating mechanisms. *J Youth Adolesc*, 41(8), 1095-110
- Exner-Cortens, D., Eckenrode, J., Bunge, J., & Rothman, E. (2017). Revictimization after adolescent dating violence in a matched, national sample of youth. *Journal of Adolescent Health*, 60(2), 176-183.
- Ευαγγέλου Ε., Πολυκανδριώτη Μ., Κλουτσινιώτη Α., Γκιοβάσο Σ., Κουτελέκος Ι.Δ.Ε. (2013). Εμπειρίες βίας και κακομεταχείρισης νεαρών ενηλίκων στο χώρο του σπιτιού. *Νοσηλευτική*, 52(2), 223-233.
- Φερέτη, Ε. (2000). «Η χρήση της βίας στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών». Στο Δασκαλάκη, Η. *Εγκληματίες και θύματα στο κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Fisher, B. S., Coker, A. L., Garcia, L. S., Williams, C. M., Clear, E. R., & Cook-Craig, P. G. (2014). Statewide estimates of stalking among high school students in Kentucky: demographic profile and sex differences. *Violence Against Women*, 20(10), 1258-1279.

- Frieden, T. R. (2014). Six components necessary for effective public health program implementation. *American Journal of Public Health*, 104(1), 17-22.
- Gold, J. Sullivan, M. Lewis, M. (2011). The relation between abuse and violent delinquency: The conversion of shame to blame in juvenile offenders *Child Abuse Negl*, 35(7), 459–467.
- Goodnight, J.A., D'Onofrio, B.M., Cherlin, A.J., Emery, R.E., Van Hulle, C.A., Lahey, B.B. (2013). Effects of multiple maternal relationship transitions on offspring antisocial behavior in childhood and adolescence: a cousin-comparison analysis. *J Abnorm Child Psychol.*, 41(2), 185-98.
- Grych, J. H., Wachsuth-Schlaefel, T., & Klockow, L. L. (2002). Interparental aggression and young children's representations of family relationships. *Journal of Family Psychology*, 16(3), 259–272.
- Guedes, (2016). Bridging the gaps: a global review of intersections of violence against women and violence against children. 9 (9), 31516. doi: 10.3402/gha.v9.31516
- Hahn, J. W., McCormick, M. C., Silverman, J. G., Robinson, E. B., & Koenen, K. C. (2014). Examining the impact of disability status on intimate. 29(17). doi.org/10.1177/0886260514534527
- Hambric, E. Rubens, S. Brawner, T. Taussing, H. (2017). Do sleep problems mediate the link between adverse childhood experiences and delinquency in preadolescent children in foster care?. *J Child Psychol Psychiatry*, 59(2), 140-149.
- Herrera, V., McCloskey, L. (2003). Sexual abuse, family violence, and female delinquency: Findings from a longitudinal study. *Violence Vict*, 18(3), 319–34.
- Holt, S., Buckley, H., Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: a review of the literature. *Child Abuse Negl*, 32(8), 797–810
- Huang, C.C. Viske, J. Lu, S. Yi, S. (2015) Children's exposure to intimate partner violence and early delinquency. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10896-015-9727-5>
- Jennings, W.G., Maldonado-Molina, M.M., Piquero, A.R., Canino, G. (2010). Parental suicidality as a risk factor for delinquency among Hispanic youth. *J Youth Adolesc.*, 39(3), 315-25.

- Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού. (1998) *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*. Αθήνα.
- Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού. (2005). *Εγχειρίδιο για τα δικαιώματα του παιδιού*. Αθήνα.
- Jesson, J., Matheson, L. and Lacey, F. (2011). Doing your literature review: Traditional and systematic techniques. London: Sage.
- Καλλονάκη, Ε. (2000). *Ενδοοικογενειακή κακοποίηση των παιδιών, ψυχολογικές διαστάσεις και τρόποι αντιμετώπισης*. Αθήνα: Έκδοση Πάντειου Πανεπιστήμιου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών.
- Kann, L., McManus, T., Harris, W. A., Shanklin, S. L., Flint, K. H., Hawkins, J. et al. (2016). Youth risk behavior surveillance – United States, 2015. *MMWR Surveillance Summaries*, 65 (SS-6), 1-174.
- Καλλονάκη, Ε. (2000) *Ενδοοικογενειακή κακοποίηση των παιδιών, ψυχολογικές διαστάσεις και τρόποι αντιμετώπισης*. Αθήνα: Έκδοση Πάντειου Πανεπιστήμιου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών.
- Κατσιγαράκη, Ε. (2004) *Οικογένεια και παραβατικότητα*. Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκουλα.
- Κατωπόδη, Α. (2005). *Παιδική σεξουαλική κακοποίηση: Οικογένεια & κοινωνία, αίτια-ρόλοι-συνέπειες*. Αθήνα: Εκδόσεις Μαραθιά.
- Κατράς, Ι. (2009). *Εξάβιβλος*. Αθήνα- Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκουλας.
- Kearns, M. C., Reidy, D. E., & Valle, L. A. (2015). The role of alcohol policies in preventing intimate partner violence: a review of the literature. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs*, 76(1), 21-30.
- Keijsers L, Loeber R, Branje S, Meeus W. (2011). Bidirectional links and concurrent development of parent-child relationships and boys' offending behavior. *J Abnorm Psychol.*, 120(4), 878-8
- Kerig P, Becker S, Egan S. (2011). From internalizing to externalizing: Theoretical models of the processes linking PTSD to juvenile delinquency. In: Egan SJ, editor. Posttraumatic stress disorder (PTSD): Causes, symptoms and treatment (pp. 33–78). USA: Nova Science Publishers.

- Λάγγαρη Β. (2006). «Η ενδοοικογενειακή σεξουαλική κακοποίηση του παιδιού ως έκφραση της οικογενειακής δυσλειτουργίας». Στο Ο. Γιωτάκος & Β. Πρεκατέ (Επιμ. Έκδ.), *Σεξουαλική κακοποίηση, μυστικό; όχι πια* (pp. 99-115). Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Lecic-Tosevski D,Draganic-Gajic S, Popovic-Deusic S, Christodoulou N, Botbol (2014), 25(3), 185-191.
- Li, F., & Godinet, M. T. (2014). The impact of repeated maltreatment on behavioral trajectories from early childhood to early adolescence. *Children and Youth Services Review*, 36, 22–29. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.10.014>
- Lawson, M., Speidel, R., McDonnell, C. G., Fondren, K., & Valentino, K. (2020). Buffering the effects of childhood trauma within the school setting: A systematic review of trauma-informed and trauma-responsive interventions among trauma-affected youth. *Children and Youth Services Review*, 109, Article 104691. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2019.104691>
- Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gøtzsche, P. C., Ioannidis, J. P. & Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate health care interventions: explanation and elaboration. *Journal of clinical epidemiology*, 62(10), e1-e34.
- Lunnenmann, M.K.M., Luijk, M.P., Van der Horst, F.C.P., Stekette, M. Prinzie, P. (2022). The intergenerational impact of trauma and family violence on parents and their children. *Child Abuse Negl*, 96:104134. doi: 10.1016/j.chiabu.2019.104134.
- Margolin, G. Vickerman, K. & Ramos, M. (2009). Ethical issues in couple and family research. *J Fam Psychol*, 19(1), 157-67. doi: 10.1037/0893-3200.19.1.157.
- McEwan, M., Friedman, S.H. (2016). Violence by parents against their children: Reporting of maltreatment suspicions, child protection, and risk in mental illness. *Psychiatr Clin North Am*, 39(4), 691-700.
- Modesti, P. A., Reboldi, G., Cappuccio, F. P., Agyemang, C., Remuzzi, G., Rapi, S., . & ESH Working Group on CV Risk in Low Resource Settings. (2016). Panethnic differences in blood pressure in Europe: a systematic review and meta-analysis. *PloS one*, 11(1), e0147601. doi:10.1371/journal.pone.0147601

- Morelli, N. Hong, K. Elzie, X. Garcia, J. Evans, M. Duong, J. Villodas, M. (2022). Bidirectional associations between family conflict and child behavior problems in families at risk for maltreatment. *Child Abuse Negl*, 133:105832. doi: 10.1016/j.chiabu.2022.105832.
- Μηλιώνη Φ., (2008). «Η γυναίκα θύμα – δράστις και η προληπτική αξία των προγραμμάτων για βίαιους άνδρες». Στο, Μηλιώνη Φ., Ενδοοικογενειακή βία – Προοπτικές μετά το ν. 3500/2006, Πρακτικά Επιμορφωτικής Ημερίδας 28-6-2007 του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Αθηνών, έκδ. Σάκουλα, σσ. 285-298
- N. 3106/2003. Αναδιοργάνωση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις. Ανακτήθηκε 22 Δεκεμβρίου 2023 από: <https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/46546/nomos-3106-2003>
- N 3500/2006 (ΦΕΚ 232-10-2006 τεύχος Α'), Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο
- N. 2101/92. Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα τον παιδιού. Ανακτήθηκε 22 Δεκεμβρίου 2023 από: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-anilikoi/nomos-2101-1992-phek-192-a-2-12-1992.html>
- Nadelson, S., & Nadelson, L. S. (2014). Evidence-based practice article reviews using CASP tools: a method for teaching EBP. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 11(5), 344-346. doi:10.1111/wvn.12059
- Πέτκογλου. Φ. (2016). Η ενδοοικογενειακή βία ως κοινωνικό φαινόμενο, τα αίτια και η αντιμετώπισή της. (Διπλωματική εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Pingley, T. (2017). The impact of witnessing domestic violence on children: A systematic review. (Master's thesis). St. Catherine University, USA.
- Reyes, H. L. M., Foshee, V. A., Niolon, P. H., Reidy, D. E., & Hall, J. E. (2016). Gender role attitudes and male adolescent dating violence perpetration: normative beliefs as moderators. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(2), 350-360.

- Rodrigues, J., Anderson, L., Nagata, J.Y., Rigo, L., Cericato, G.O., Franco, A., Paranhos, L.R. (2016). Domestic violence against children detected and managed in the routine of dentistry- A systematic review. *J Forensic Leg Med*, 43, 34- 41.
- Σαλκιτζόγλου, Π. (1993). *Η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και η υποκατάσταση των γονέων από τρίτους*. Αθήνα- Κομοτηνή: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Sharrat, K. Manson, S. Wager, N.Kirkman, G. Willmott, D. McDermott, D. Timmins, S. Wager, N. (2022). Childhood Abuse and Neglect, Exposure to Domestic Violence and Sibling Violence: Profiles and Associations With Sociodemographic Variables and Mental Health Indicators, 32(1-2), NP1141-NP1162. doi: 10.1177/08862605221090562.
- Σκλάβου, Κ. (2008) *Ο κύκλος της κακοποίησης*. Αθήνα: Αρχιπέλαγος.
- Smith, S. G., Chen, J., Basile, K. C., Gilbert, L. K., Merrick, M. T., Patel, N., Walling, M., & Jain, A. (2017). The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010-2012 State Report. Atlanta, GA: National Center for Injury
- Σπινέλλη, Κ. Δ., (1992). *Ελληνικό δίκαιο ανηλίκων δραστών και θυμάτων, ένας κλάδος υπό διαμόρφωση*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Sternberg, K. J., Baradaran, L. P., Abbott, C. B., Lamb, M. E., and Guterman, E. J. (2006). Type of violence, age, and gender differences in the effects of family violence on children's behavior problems: a mega-analysis. *Dev. Rev.* 26, 89–112.
- Sitnick, S. Galan, C. & Shaw, D. (2020) Early childhood predictors of boys' antisocial and violent behavior in early adulthood. DOI:10.1002/imhj.21754
- Συνήγορος του Πολίτη. (2016) Ανακτήθηκε 13 Δεκεμβρίου 2023 από: <http://www.somatikitimoria.gr>.
- Thompson, W.E., Bynum, J.E. (2012). *Juvenile Delinquency: A Sociological Approach*. USA: Pearson.
- Thornton, V. (2014). Understanding the emotional impact of domestic violence on young children. *Educational and Child Psychology* 31(1), 90-100.
- Τσιάντης, Γ. (1993). *Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

- Vagi, K. J., Olsen, E. O., Basile, K. C., & Vivolo-Kantor, A. M. (2015). Teen dating violence (physical and sexual) among U.S. high school students: findings from the 2013 national youth risk behavior survey. *JAMA Pediatrics*, 169(5), 474-482.
- Walters, M.L., Chen J., & Breiding, M.J. (2013). The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 Findings on Victimization by Sexual Orientation. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
- Χατζηφωτίου, Σ. (2005). *Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών. Διαπιστώσεις και προκλήσεις για τη κοινωνική εργασία*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.
- Yoo, J. & Huang, C.C. (2012), The effects of domestic violence on children's behavior problems: Assessing the moderating roles of poverty and marital status. *Children and Youth Services Review*, *Elsevier*, vol. 34(12), 2464-2473.
- Yao, X. Zhang, H. Zhao, R. (2022), Does Trauma Exacerbate Criminal Behavior? An Exploratory Study of Child Maltreatment and Chronic Offending in a Sample of Chinese Juvenile Offenders. *Int J Environ Res Public Health* . 2022 Sep 6;19(18):11197.
- Ψωμά, Α. (2001) *Ενδοοικογενειακή βία και παιδί*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών.
- Ζαραφονίτου, Χ. (2004) *Εμπειρική Εγκληματολογία* (2η Έκδ.). Αθήνα: Έκδοση Νομικής Βιβλιοθήκης.

Παράρτημα

Έρευνας (Ερευνητές/ Έτος)	Σκοπός Έρευνας	Μέθοδος Έρευνας	Ερευνητικό Εργαλείο	Δείγμα Έρευνας	Αποτελέσματα έρευνας
Grych, Wachsmuth-Sc hlaefer & Klockow (2002).	Διερεύνηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και της συσχέτισης τους με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στα παιδιά.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγι ο	46 παιδιά ηλικίας 3,5-7 ετών	Τα παιδιά που προέρχονται από κακοποιημένα οικογενειακά περιβάλλοντα εκφράζουν λιγότερο θετικές αναπαραστάσεις για τις μητέρες τους και τους εαυτούς τους, ενώ υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπαραστήσουν την διαγονεϊκή σύγκρουση, κλιμακούμενη, μέσα από την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει την ανάπτυξη θετικού κλίματος εντός της οικογένειας, όπως επίσης και τις πεποιθήσεις των παιδιών, σχετικά με τη δόμηση των στενών σχέσεων τους.

English, Marshal & Stewart (2003)	Διερεύνηση του τρόπου κακοποίησης ή παραμέλησης των παιδιών στην πρώιμη παιδική ηλικία και των επιδράσεων τους στη συμπεριφορά και στην υγεία τους.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	261 παιδιά, ηλικίας από 2-6 ετών	Ο τύπος της ενδοοικογενειακής βίας και η σοβαρότητα του περιστατικού, δεν έχει άμεση επίδραση στην υγεία και στη συμπεριφορά παιδιών έως την ηλικία των 6 ετών, ωστόσο επιφέρει πολλές έμμεσες επιπτώσεις. Υπάρχει έντονος αντίκτυπος της ενδοοικογενειακής βίας στη λειτουργικότητα της οικογένειας, στη γενική υγεία, στην ευημερία των φροντιστών και στην ποιότητα της αλληλεπίδρασης τους με το παιδί, που με τη σειρά τους συνδέονται σημαντικά με τον περιορισμό της λειτουργικότητας του παιδιού και σχετίζονται με την εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων και προβλημάτων υγείας.
Ethier, Lemelin & Lacharité (2004)	Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της χρόνιας ενδοοικογενειακής κακοποίησης και της εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς και συναισθηματικών προβλημάτων σε παιδιά.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	49 κακοποιημένα παιδιά,	Τα θύματα χρόνιας ενδοοικογενειακής κακομεταχείρισης είχαν σημαντικά περισσότερα συναισθηματικά προβλήματα, άγχος και κατάθλιψη από εκείνα που ήταν θύματα ενδοοικογενειακής βίας, περιστασιακά. Τα παιδιά με χρόνια κακομεταχείριση παρουσίαζαν περισσότερο επιθετική συμπεριφορά και προβλήματα κοινωνικής απόσυρσης, σε σχέση με τα παιδιά της παροδικής ενδοοικογενειακής βίας. Το ποσοστό των παιδιών με χρόνια κακομεταχείριση, παρουσιάζει κλινικό επίπεδο προβλημάτων συμπεριφοράς υψηλότερο, σε σχέση με τα παιδιά της παιδικής κακοποίησης.

Sternberg, Baradaran & Abbott (2006)	Διερεύνηση των επιπτώσεων συγκεκριμένων τύπων ενδοοικογενειακής βίας, με την ηλικία και το φύλο ως προς τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών	Ποιοτική	Βιβλιογραφική ανασκόπηση	24 μελέτες	Τα παιδιά που βιώνουν πολλαπλές μορφές ενδοοικογενειακής βίας διέτρεχαν μεγαλύτερο κίνδυνο, από τα παιδιά που βιώνουν μόνο μια μορφή κακοποίησης βίας ή ήταν μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας να αναπτύξουν παραβατική συμπεριφορά. Τα παιδιά που είναι μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας ή έχουν υπάρξει θύματα της, ή και τα δύο, έχουν περισσότερες πιθανότητες να εξωτερικεύσουν, παρά να εσωτερικεύσουν προβλήματα συμπεριφοράς, σε σύγκριση με τα παιδιά που δεν βιώνουν βία. Διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά ηλικίας 4 έως 9 ετών που έχουν υπάρξει θύματα ενδοοικογενειακής βίας διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά ή να αποτελέσουν θύματα βίας κατά την εφηβική και ενήλικη ζωή τους.
Holt (2008)	Διερεύνηση του αντίκτυπου της ενδοοικογενειακής βίας στην υγεία και στην αναπτυξιακή ευημερία των παιδιών και των νέων.	Ποιοτική	Βιβλιογραφική ανασκόπηση	Όλες οι πρωτογενείς πηγές που αφορούσαν τα ερευνητικά δεδομένα της χρονικής περιόδου 1995-2006 και αναφέρονταν την ενδοοικογενειακή βία και στο αντίκτυπο που έχει στα ανήλικα μέλη	Τα παιδιά και οι έφηβοι που ζουν σε περιβάλλοντα με έντονη την ενδοοικογενειακή βία, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο να βιώσουν συναισθηματική, σωματική, σεξουαλική κακοποίηση, να αναπτύξουν συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς, καθώς επίσης και να βιώσουν αυξημένη έκθεση σε αντιξοότητες στη ζωή τους. Τα παιδιά έχουν την τάση να εσωτερικεύουν την ενδοοικογενειακή βία και να την εξωτερικεύουν μέσω παραβατικών-επιθετικών συμπεριφορών όσον αφορά τις διαπροσωπικές σχέσεις τους (φιλοί-γονείς).

				της οικογένειας.	
Dishion, Conell, Weaver et al. (2008)	Διερεύνηση του βαθμού που η ενδοοικογενειακή άσκηση βίας σε παιδιά ηλικίας από 2 - 4 ετών από τους φροντιστές τους, μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική ηλικία.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	731 οικογένειες	Η πρώιμη αντικοινωνική συμπεριφορά των παιδιών, αποτελεί σημαντικό προγνωστικό παράγοντα για την πρώιμη εσωτερική και εξωτερική παραβατική συμπεριφοράς. Η μητρική κατάθλιψη λειτουργεί ενισχυτικά της εκδήλωσης πρώιμης παραβατικής συμπεριφοράς από τα παιδιά. Οι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα και περιορισμένο μορφωτικό επίπεδο, είναι περισσότερο επιρρεπείς στην εκδήλωση άσκησης βίας στα ανήλικα μέλη τους, η οποία με τη σειρά της συμβάλλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.
Evans, Davies & DiLillo (2008)	Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της έκθεσης των παιδιών στην ενδοοικογενειακή βία, στα συμπτώματα εσωτερικής και εξωτερικής και τραύματος και κατ' επέκταση τη συμπεριφορά των παιδιών.	Ποιοτική	Βιβλιογραφική ανασκόπηση	60 αναθεωρημένες μελέτες που αφορούσαν την οικογενειακή βία σε ανήλικους.	Η ενδοοικογενειακή βία επηρεάζει περισσότερο τα αγόρια, τα οποία χαρακτηρίζονταν από συμπτώματα εξωτερικής και από την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς, σε σχέση με τα κορίτσια. Η ενδοοικογενειακή βία κατά την παιδική ηλικία σχετίζεται με την εκδήλωση ψυχοκοινωνικών προβλημάτων. Η έκθεση των παιδιών στην ενδοοικογενειακή βία ακόμη και όταν τα παιδιά είναι μάρτυρες των γονέων τους, σχετίζεται με τον αυξημένο κίνδυνο τόσο εκδήλωσης συναισθηματικών προβλημάτων, όσο και προβλημάτων συμπεριφοράς, κατά την παιδική και την εφηβική ηλικία. Τα αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια εξωτερικεύουν περισσότερο τις συνέπειες της ενδοοικογενειακής βίας,

					μέσω της εκδήλωσης επιθετικής-παραβατικής συμπεριφοράς.
Bowes, Arseneault, Maughan et al. (2009)	Διερεύνηση του βαθμού που παράγοντες όπως το σχολείο, η γειτονιά και οικογένεια, συνδέονται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς σε παιδιά, ειδικότερα ως προς την εμπλοκή τους σε φαινόμενα εκφοβισμού.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	2.232 παιδιά, ηλικίας 5-7 ετών	Οι κοινωνικο-περιβαλλοντικοί παράγοντες σχετίζονται με την εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων στα παιδιά. Το μέγεθος του σχολείου συνδέεται με τον αυξημένο κίνδυνο τα παιδιά να πέσουν θύματα εκφοβισμού. Τα προβλήματα με τους γείτονες, σχετίζονται με τον αυξημένο κίνδυνο ένα παιδί να πέσει θύμα εκφοβισμού, ενώ οικογενειακοί παράγοντες όπως η παιδική κακοποίηση και η ενδοοικογενειακή βία, σχετίζονται με την εμπλοκή των παιδιών σε φαινόμενα εκφοβισμού, τόσο από την πλευρά του θύτη, όσο και από την πλευρά του θύματος.
Margolin, Vickerman & Ramos (2009)	Διερεύνηση της συσχέτισης της ενδοοικογενειακής βίας και της επίδρασης της στη ζωή και τη συμπεριφορά παιδιών που την υφίσταται.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	103 παιδιά ηλικίας από 1- 10 ετών.	Η επιθετικότητα που βιώνουν τα παιδιά από τον πατέρα, τη μητέρα, την κοινότητα, συμβάλλει σημαντικά προς την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Τα παιδιά που εκτίθενται συστηματικά σε ενδοοικογενειακή βία και όχι σε επεισοδιακή έκθεση, παρουσιάζουν υψηλότερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά.
Jennings, Maldonado-Molina, Piquero (2010)	Διερεύνηση των παραγόντων που σχετίζονται με τη νεανική παραβατικότητα.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	2.491 ισπανόφωνοι νέοι ηλικίας 5 έως 13 ετών	Τα παιδιά που μεγαλώνουν με γονείς, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από προβλήματα ψυχικής υγείας και παραβατικότητας, παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Τα παιδιά των οικογενειών που οι γονείς τους έχουν αποπειραθεί να αυτοκτονήσουν, εμπλέκονται

					συχνότερα σε περιστατικά παραβατικότητας.
Colley, Carrano, Lewin-Bizan (2011)	Διερεύνηση του βαθμού που το οικογενειακό περιβάλλον μπορεί να λειτουργήσει προγνωστικά, στην εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς σε ανήλικους.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	261 παιδιά ηλικίας από 3 - 9 ετών τα οποία προέρχονταν από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα.	Τα μη ορθά οικογενειακά περιβάλλοντα συμβάλλουν στην εκδήλωση συμπεριφορικών προβλημάτων από την πλευρά των παιδιών. Η παραβατική συμπεριφορά από την πλευρά του πατέρα κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας του παιδιού, συνδέεται με την εκδήλωση επιθετικών και αντικοινωνικών συμπεριφορών.
Keijsers, Loeber & Branje (2011)	Διερεύνηση της συσχέτισης της ενδοοικογενειακής βίας σε παιδιά και εφήβους με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.	Ποιοτική	Ημι-δομημένη συνέντευξη.	503 αγόρια ηλικίας από 7 έως 16 ετών	Σε περίπτωση που οι σχέσεις γονέων και παιδιών χαρακτηρίζονται από ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, λειτουργούν αποτρεπτικά για την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.
Carton & Galiano (2011)	Διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ συγκρουσιακών οικογενειακών περιβαλλόντων και της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	332 παιδιά, ηλικίας 7 -17 χρονών	Οι συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα μεταξύ των γονέων, επηρεάζουν τους απογόνους και των δύο φύλων. Η ηλικία των ανηλίκων αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς. Τα παιδιά επηρεάζονται λιγότερο από τους εφήβους εάν εμπλακούν ή αποτελέσουν μάρτυρες των συγκρούσεων των γονέων τους.
El-Sheikh, Hinnant & Erath (2011)	Διερεύνηση του βαθμού που οι γονικές συζυγικές συγκρούσεις, αυξάνουν τον κίνδυνο να εκδηλώσουν τα παιδιά παραβατική συμπεριφορά.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	251 κορίτσια και αγόρια μέσης ηλικίας 8 ετών	Το συγκρουσιακό συζυγικό πλαίσιο αυξάνει την παραβατική συμπεριφορά των παιδιών από την ηλικία των 8 έως και την ηλικία των 10 ετών. Τα αγόρια εκδηλώνουν μεγαλύτερο κίνδυνο να παρουσιάσουν παραβατική συμπεριφορά στην προαναφερόμενη

					ηλικία. Οι ερευνητές κατέληξαν πως η οικογενειακή αποδιοργάνωση, αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιβάρυνσης στην συναισθηματική ισορροπία των παιδιών και ενεργοποίησης της παραβατικής συμπεριφοράς τους.
Yoo & Huang (2012)	Διερεύνηση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης των παιδιών, εστιάζοντας σε τρεις μορφές του φαινομένου (σωματική, συναισθηματική και σεξουαλική) και στις συνέπειες που αυτές επιφέρουν στα θύματα.	Ποιοτική	Βιβλιογραφική ανασκόπηση	25 μελέτες	Ο παράγοντας της φτώχειας συνδέεται στενά με τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας των παιδιών. Η εσωτερίκευση των προβλημάτων συμπεριφοράς παρατηρείται στα παιδιά που ζουν σε μη φτωχά περιβάλλοντα, σε σχέση με αυτά που ζουν σε φτωχά περιβάλλοντα. Όσο μεγαλύτερη είναι η έκθεση των παιδιών σε περιστατικά οικογενειακής βίας, τόσο αυξάνεται η εσωτερίκευση των συναισθημάτων και κατ' επέκταση η πιθανότητα εκδήλωσης μη ορθών συμπεριφορών.
Evans, Simons, Simons (2012)	Διερεύνηση της συσχέτισης γονικής μέριμνας και παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	704 παιδιά Αφροαμερικανών, ηλικίας 10- 12 ετών	Η λεκτική ενδοοικογενειακή βία και η σωματική τιμωρία, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς, σε σχέση με τα κορίτσια, τα οποία συνήθως διακατέχονται από συναισθήματα θυμού και απογοήτευσης.
Evans & Burton (2013)	Διερεύνηση της ενδοοικογενειακής κακοποίησης και της συσχέτισης της με την πιθανότητα εκδήλωσης εγκληματικής	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	160 αγόρια ανήλικοι παραβάτες	Η συχνότητα της παιδικής κακοποίησης συνδέεται με την μετέπειτα συχνότητα εκδήλωσης παραβατικών συμπεριφορών από την πλευρά των ανηλίκων. Όσο πιο συχνή είναι η

	συμπεριφοράς από ανηλίκους.				κακομεταχείριση που υφίσταται το παιδί, τόσο συχνότερα διαπράττει παραβατικά αδικήματα. Η σωματική παραμέληση, αποτέλεσε τη σημαντικότερη μορφή ενδοοικογενειακής βίας ως προς την επίδραση που έχει στην ολική παραβατικότητα και σε κάθε τύπο εγκληματικότητα των ανηλίκων. Η σωματική αμέλεια διαπιστώθηκε ότι επιδρά καθοριστικά στη διάπραξη παραβατικής συμπεριφοράς, που αναφέρεται σε περιουσιακή ζημιά και βίαια εγκλήματα.
Goodnight, D'Onofrio & Cherlin et al., (2013)	Διερεύνηση του βαθμού που οι εναλλαγές των φροντιστών των παιδιών μπορούν να συμβάλουν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	Παιδιά από 6 -17 ετών.	Τα παιδιά, που αλλάζουν διαρκώς φροντιστές, παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά. Οι εναλλαγές αφορούν τη μητέρα-φροντιστή κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, καθώς διαπιστώθηκε πως στο παιδί προκαλείται ιδιαίτερη σύγχυση, με συνέπεια να αυξάνεται ο κίνδυνος παραβατικής συμπεριφοράς, ειδικότερα κατά την εφηβεία.
Li & Godinet (2014)	Διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, και της επίδρασης της στην εσωτερίκευση και στην εξωτερίκευση προβλημάτων συμπεριφοράς, τόσο κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, όσο και κατά την πρώιμη εφηβεία.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	685 παιδιά μέσης ηλικίας 11 ετών	Τα παιδιά που υφίστανται ενδοοικογενειακή βία χαρακτηρίζονται από εσωτερίκευση προβλημάτων που αφορούν την κοινωνική απόσυρση, την εκδήλωση σωματικών προβλημάτων, όπως επίσης και συναισθηματικών διαταραχών (κατάθλιψη). Τα παιδιά που υποβάλλονται σε οικογενειακή κακοποίηση αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα συμπεριφοράς, που συνδέονται με αδικήματα παραβατικού χαρακτήρα.
Thornton (2014)	Διερεύνηση της επίδραση της	Ποιοτική	Ημι-δομημένη συνέντευξη	8 παιδιά ηλικίας 5 - 9	Η ενδοοικογενειακή βία φαίνεται ότι προκαλεί μια

	ενδοοικογενειακής βίας σε μικρά παιδιά.			ετών που έλαβαν μέρος στην έρευνα, μαζί με τις μητέρες τους	σειρά αρνητικών και συντριπτικών συναισθημάτων, τα οποία εξωτερικεύονται μέσω μη ορθής-παραβατικής συμπεριφοράς.
Huang, Viske, Lu et al. (2015)	Διερεύνηση εάν η έκθεση των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, συμβάλλει στην εκδήλωση παιδικής επιθετικότητας.	Ποιοτική	Συνέντευξη	4.898 μητέρες, κατά τη διάρκεια που το παιδί τους ήταν 1, 3, 5 και 9 ετών.	Τα παιδιά ηλικίας 1 και 3 ετών που έχουν εκτεθεί σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά από την ηλικία των 9 ετών. Η παραμέληση του παιδιού και ειδικότερα η άσκηση σωματικής τιμωρίας από γονείς, αποτελεί σημαντικό διαμεσολαβητικό παράγοντα για την εκδήλωση πρώιμης παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών.
Pingley (2017)	Διερεύνηση του βαθμού που η ενδοοικογενειακή βία, επηρεάζει τα άτομα που εκτίθενται σε αυτήν, είτε ως θύτες, θύματα, είτε ως μάρτυρες.	Ποιοτική	Βιβλιογραφική ανασκόπηση	12 μελέτες που αφορούσαν το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας	Τα παιδιά που αποτελούν μάρτυρες ενδοοικογενειακής βίας, αντιμετωπίζουν υψηλό κίνδυνο για να εκδηλώσουν προβλήματα που αναφέρονται στην ολιστική ανάπτυξη τους, μεταξύ των οποίων και στον τομέα της συμπεριφοράς. Τα παιδιά που έρχονται αντιμέτωπα με ενδοοικογενειακή βία αντιμετωπίζουν προβλήματα που αφορούν τη σωματική υγεία, την ψυχική υγεία, την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και την γνωστική ανάπτυξη. Η έρευνα επίσης κατέδειξε το σημαίνοντα ρόλο που διαδραματίζει ο παράγοντας φύλου στην εξωτερίκευση της επιθετικής-παραβατικής συμπεριφοράς.
Hambric, Rubens, Brawner (2017)	Διερεύνηση του βαθμού που οι δυσμενείς εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία, σχετίζονται με την εκδήλωση	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	516 κακοποιημένα παιδιά που βρίσκονταν σε ανάδοχες οικογένειες	Η ενδοοικογενειακή βία συνδέεται άρρηκτα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Τα κακοποιημένα παιδιά αντιμετωπίζουν προβλήματα

	προβλημάτων σε ψυχικό και σωματικό επίπεδο.			ηλικίας σε νέους 11 ετών.	ύπνου, η ανεπάρκεια του οποίου μπορεί να οδηγήσει σε κακή εκτελεστική λειτουργία και γνωστικό έλεγχο, με συνέπεια τον κίνδυνο παραβατικότητας. Το μετατραυματικό στρες και η χρήση ψυχοτρόπων φαρμάκων που πολλές φορές αναγκάζονται να λαμβάνουν αυτά τα παιδιά, προκειμένου να ισορροπήσουν ψυχολογικά, σε κάποιες περιπτώσεις εκδηλώνεται με τη μορφή παραβατικότητας.
Berthelon, Contreraw, Kruger et al., (2018)	Διερεύνηση των επιπτώσεων της ενδοοικογενειακής βίας στα παιδιά.	Ποιοτική έρευνα	Βιβλιογραφική ανασκόπηση	Τα δεδομένα της έρευνας προέκυψαν από τη διενέργεια ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν το 2010 και τις 2012 στη Χιλή.	Η λεκτική ή σωματική βία, περιορίζει τη γνωστική ανάπτυξη των κοριτσιών, ενώ αυξάνει την παραβατική συμπεριφορά και στα δύο φύλα, με τα αγόρια να εκφράζουν σε μεγαλύτερο βαθμό ανεπιθύμητες συμπεριφορές, σε σύγκριση με τα κορίτσια. Οι οικογένειες που ανήκουν στα χαμηλότερα εισοδηματικά στρώματα, έχουν περισσότερες πιθανότητες τα παιδιά να υποστούν ενδοοικογενειακή βία, όπως αντιστοίχως και τα προβλήματα συμπεριφοράς που αυτά θα παρουσιάσουν ως συνέπεια της προαναφερόμενης ενέργειας, να είναι σοβαρότερα.
Baek, Roberts, Seepersad et al. (2018)	Διερεύνηση της συσχέτισης της ενδοοικογενειακής βία και της συσχέτισης της με την εκδήλωση σχολικής παραβατικής συμπεριφοράς	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	1.248 Ισπανοί μαθητές ηλικίας από 8-14	Υπάρχει στενή συσχέτιση μεταξύ της ενδοοικογενειακής βίας και της εκδήλωσης ανήλικης παραβατικής σχολικής συμπεριφοράς. Ο θυμός που αισθάνονται τα παιδιά λόγω του δυσλειτουργικού οικογενειακού περιβάλλοντος, λειτουργεί αρνητικά στο σχολικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα να εκδηλώνεται υπό μορφή

					σχολικού εκφοβισμού. Τα αγόρια κινδυνεύουν περισσότερο σε σύγκριση με τα κορίτσια να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, τόσο κατά την παιδική, όσο και κατά την εφηβική περίοδο της ζωής τους.
Lawson, Speidel, Fondren et al. (2020)	Διερεύνηση της η ενδοοικογενειακής βίας και της επίδρασης στην συμπεριφορά των παιδιών.	Ποιοτική	Ημι-δομημένη συνέντευξη	132 κακοποιημένα και 82 μη κακοποιημένα παιδιά προσχολικής ηλικίας	Οι οικογένειες που βιώνουν ισχυρές ενδοοικογενειακές συγκρούσεις επηρεάζουν τις εσωτερικές αναπαραστάσεις των παιδιών, τις πεποιθήσεις και τις προσδοκίες των σχέσεων τους, με συνέπεια να αναπτύσσουν συγκρουσιακή, βίαιη και πολλές φορές παραβατική συμπεριφορά. Η συχνότητα των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, οδηγεί σε απορρύθμιση τα παιδιά προσχολικής ηλικίας και σε καταστροφικές συμπεριφορές, οι οποίες έχουν ως συνέπεια τον πολλαπλασιασμό της επιθετικής συμπεριφοράς. Η κακομεταχείριση συσχετίστηκε θετικά με τις αναπαραστάσεις απορρυθμισμένων καταστροφικών συμπεριφορών και τη συγκρουσιακή σχέση γονέα-παιδιού.
Sitnick, Galan & Shaw (2020)	Διερεύνηση των παραγόντων πρόβλεψης βίαιων συμπεριφορών στην πρώιμη παιδική ηλικία και στην πρώιμη ενήλικη ζωή.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	310 άνδρες χαμηλού εισοδήματος που ζούσαν σε αστικό περιβάλλον	Το οικογενειακό εισόδημα κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, το οικιακό περιβάλλον, η ρύθμιση των συναισθημάτων, το πιθανό μεταναστευτικό υπόβαθρο των μαθητών, λειτουργούν στην περίπτωση των αγοριών ως προγνωστικοί παράγοντες που παρεμβαίνουν στην εκδήλωση βίαιης, παραβατικής και εγκληματικής συμπεριφοράς. Τα πρώιμα προβλήματα συμπεριφοράς, αποτελούν

					προγνωστικούς παράγοντες με την μετέπειτα εκδήλωση βίας και παραβατικής συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική ηλικία, όπως επίσης και την εμφάνιση καταθλιπτικών συμπτωμάτων και συμπτωμάτων άγχους.
Butler, Quigg, Bellis (2020)	Διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας και της επίδρασης της στην εκδήλωση παραβατικής-επιθετικής συμπεριφοράς κατά την πρώιμη παιδική και εφηβική ηλικία.	Ποιοτική	Συνέντευξη	1.500 άτομα 16 ετών και άνω.	Τόσο η σωματική, ψυχολογική ή σεξουαλική όσο και η παρουσία των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας ως μάρτυρες, οδηγεί σε υπερδιπλάσιες πιθανότητες τα κακοποιημένα παιδιά να εκδηλώσουν επιθετική παραβατική συμπεριφορά, κατά την πρώιμη παιδική, όσο και την εφηβική ηλικία.
Lunnenmann, Luijk, Van der Horst (2022)	Διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας και της συσχέτισης της με τον κίνδυνο εμφάνισης μακροχρόνιων προβλημάτων στα παιδιά.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	162 αγόρια μέσης ηλικίας 12 ετών	Στις περιπτώσεις των οικογενειών που συμμετείχαν σε προγράμματα υποστήριξης η βία περιορίστηκε ή σταμάτησε, ενώ αντίστοιχα παρατηρήθηκε περιορισμός της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών. Αντιστοίχως παρατηρήθηκε μείωση του μετατραυματικού στρες μόνο όταν περιορίστηκε η βία, ωστόσο δεν παρατηρήθηκε περιορισμός όταν η βία σταμάτησε τέλος.
Sharrat, Manson, Wager et al., (2022)	Διερεύνηση της ενδοοικογενειακής βίας και της επίδρασης της στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς κατά την παιδική ηλικία.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	2.813 παιδιά ηλικίας 10-17	Τα παιδιά που είχαν υποστεί λεκτική ενδοοικογενειακή βία, συναισθηματική κακοποίηση και παραμέληση ανέφεραν υψηλότερα συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης, καθώς επίσης και αυξημένη πιθανότητα μη αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού ιδεασμού, αυτοκτονίας και απόπειρες αυτοκτονίας. Επίσης διαπιστώθηκε πως τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν αυξημένο

					κίνδυνο να εμπλακούν σε παραβατικές δραστηριότητες.
Morelli, Hong, Elzie (2022)	Διερεύνηση κατά πόσο η έκθεση των παιδιών σε οικογενειακό συγκρουσιακό περιβάλλον, σχετίζεται με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο	1.281 φροντιστές παιδιών ηλικίας 6, 8 και 10 ετών.	Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι υπάρχει αμφίδρομη σχέση μεταξύ των οικογενειακών συγκρούσεων και της εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς από την πλευρά του παιδιού. Η εμπλοκή του παιδιού σε περιστατικά οικογενειακής βίας εκδηλώνεται περίπου στην ηλικία των 8 ετών με τη μορφή παραβατικής συμπεριφοράς. Τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να εκδηλώσουν παραβατική συμπεριφορά, σε σχέση με τα κορίτσια.
Yao, Zhang, Zhao, (2022)	Διερεύνηση του βαθμού που τα κακοποιημένα παιδιά στο πλαίσιο του οικογενειακού περιβάλλοντος, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο εκδήλωσης νεανικής παραβατικότητας.	Ποσοτική	Ερωτηματολόγιο.	695 παιδιά που είχαν φυλακιστεί σε αναμορφωτήρια σε περιοχή της Κίνας	Η χρόνια κακοποίηση διασυνδέθηκε αντιστοίχως με την χρόνια παραβατική συμπεριφορά. Ειδικότερα η σωματική κακοποίηση συσχετίστηκε στενότερα με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς, σε σχέση με τις άλλες μορφές ενδοοικογενειακής κακοποίησης.
Doroudchi, Zarenezhad, Hosseininezha (2023)	Διερεύνηση κατά πόσο η εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, οδηγεί στην εκδήλωση σημαντικών συμπεριφορικών επιπλοκών, ως συνέπεια των ψυχολογικών συνεπειών των καταστάσεων που βιώνουν.	Ποιοτική	Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	18 πρωτογενείς έρευνες	Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν πως τα παιδιά που εμπλέκονται σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, εκδήλωσαν ψυχικές και συμπεριφορικές εμπλοκές, οι οποίες μπορεί να είναι μακροχρόνιες, μέτριες ή και σοβαρές. Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι τα παιδιά αυτά, παρουσιάζουν περιορισμένες εκπαιδευτικές επιδόσεις και κοινωνικές ικανότητες. Είναι σύνηθες να εκδηλώσουν προβλήματα κατάθλιψης, διαταραχές μετατραυματικού στρες και συμπτώματα εξωτερίκευσης, όπως για παράδειγμα την εκδήλωση

					επιθετικής και παραβατικής συμπεριφοράς.
--	--	--	--	--	--